ΕΤΟΣ ΛΗ'. ΤΕΥΧΟΣ 442—443 γ'.—δ'.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

Μηνιαῖον Θεολογικὸν Θρησκευτικόν περιοδικόν.

Ὄργανον τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: ΠΑΝΤ. Σ. ΡΟΚΚΟΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ | ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ | 1955

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ: "ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ"
ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ ΤΟΥ Π. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1917
ΙΔΡΥΤΗΣ: Ο ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ (†)

ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1955

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΤΟΥ Π. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΣ
ΕΠΙ ΤΗ ΕΟΡΤΗ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ

ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ
Ἐλέῳ Θεοῦ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης
Πρὸς
τὸ Χριστεπώνυμον Πλήρωμα
τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς Μητροπόλεως

Τέκνα ἡμῶν ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

Χριστὸς Ἀνέστη

Ἔλαμψε καὶ πάλιν, ἁγιαστικὸν καὶ ἀνέσπερον, τὸ φῶς τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος. Καὶ εἶναι πλήρη σήμερον ἀπὸ τὸ φῶς αὐτὸ καὶ τὴν χαρὰν τῆς Ἀναστάσεως, ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια.

Διότι ἡ ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασις τοῦ δι' ἡμᾶς σταυρωθέντος Μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Βασιλέως τῆς δόξης, εἶναι τοῦ θανάτου κατάργησις καὶ τοῦ κόσμου ἀνάπλασις καὶ τοῦ ἀνθρώπου σωτηρία καὶ λύτρωσις καὶ ζωή.

Κατὰ τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἔσχατος καὶ φοβερώτατος, εἰς τὸν κόσμον αὐτόν, τοῦ ἀνθρώπου ἐχθρός, εἶναι ὁ θάνατος. Ἀπὸ τὸν φόβον δὲ καὶ τὸν κίνδυνον αὐτὸν τοῦ θανάτου ἀπήλλαξε τὸν ἄνθρωπον, διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου καὶ τοῦ ἰδίου αἵματος, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Ἔδωκεν Ἐκεῖνος, ἔναντι τοῦ θανάτου, λύτρον τὴν ἰδίαν ζωήν. Καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, ἁμαρτωλῶν ὄντων, ἔπαθε καὶ ἀπέθανε. Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ἄμωμος καὶ ἀναμάρτητος, ἦρε τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου καὶ προσηλώσας αὐτὴν τῷ σταυρῷ, κατήργησε τὸν θάνατον καὶ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον, καὶ ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, ἵνα κυριεύσῃ ζώντων καὶ νεκρῶν (Ρωμ. 14,9) ἵνα, εἰς

τὸν θάνατον Αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς Ἀναστάσεως Του, ὁ κόσμος εὕρῃ τὴν ἰδικήν του ἀνάστασιν καὶ αἰωνίαν λύτρωσιν καὶ ζωήν.

Ἔχει, κατὰ ταῦτα, εἰς τὴν Χριστιανικὴν Ἱστορίαν καὶ τὴν Ἱστορίαν τοῦ κόσμου γενικώτερον, ὑψίστην καὶ μοναδικὴν σημασίαν ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ. Καὶ εἶναι καὶ παραμένει πάντοτε ἡ βάσις καὶ τὸ θεμέλιον τοῦ Οἰκοδομήματος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Τοῦτο δὲ ἀκριβῶς καὶ αὐτὴ αὕτη ἡ ἵδρυσις τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ θαυμαστὴ εἰς τὸν κόσμον ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς καὶ ἡ ἐπὶ τόσους αἰῶνας, ἐν ἀκμῇ καὶ προόδῳ πάντοτε, ὕπαρξις καὶ διατήρησις αὐτῶν, παρὰ τὰς πολλαπλὰς καὶ παντοειδεῖς καὶ ἀγρίας, ἀνὰ τοὺς αἰῶνας, ἀντιδράσεις καὶ ἐπιθέσεις καὶ διώξεις, μαρτυρεῖ πειστικώτατα ὅτι ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ εἶναι γεγονὸς ἱστορικόν, εἶναι ἀναμφισβήτητος πραγματικότης

Ἡ στάσις, τὴν ὁποίαν ἐτήρησαν οἱ Ἀπόστολοι, κατὰ τὸν μεταξὺ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος χρόνον καὶ ὅσα οὗτοι εἶπον κατὰ τὸν χρόνον αὐτόν, μαρτυροῦσιν ὅτι οὐδὲν ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ὁ Κύριος εἶπε καὶ ἔπραξε, πρὸ τοῦ ἑκουσίου Αὐτοῦ θανάτου, θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ πλέον ὑπὸ τῶν μαθητῶν ὡς ἰσχῦον καὶ ὡς δυνάμενον νὰ συνεχισθῇ, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, ἂν δὲν ἐλάμβανε χώραν καὶ ἂν δὲν ἤνοιγε πρὸς τοῦτο τὸν δρόμον ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ. Διότι ὁ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ θάνατος τοῦ Σωτῆρος, διὰ τοὺς ἐκ τούτου φοβηθέντας καὶ ἀπελπισθέντας μαθητάς, ἐφάνη ὅτι ἔκλεισεν ὁριστικῶς τὸ ὡραῖον βιβλίον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὀνομασθῇ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν καὶ ἐν Χριστῷ σωτηρία τοῦ κόσμου. Ἡ Ἀνάστασις ὅμως τοῦ Χριστοῦ, τὴν ὁποίαν πανηγυρικῶς διεπίστωσαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ λοιποὶ μαθηταί, μετέβαλεν ἄρδην τὴν κατάστασιν καὶ ἐπανέφερε τὰ πράγματα εἰς τὴν φυσικὴν θέσιν των καὶ τοὺς Ἀποστόλους εἰς τὴν πραγματικότητα καὶ εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν πίστιν.

Ἠγέρθη ὁ Κύριος ὄντως ἐκραύγαζον, διαβεβαιοῦντες ἐκ πείρας προσωπικῆς, ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς Ἀναστάσεως. Ἐχάρησαν ἰδόντες τὸν Κύριον. Καὶ μετὰ χαρᾶς μεγάλης ἐπληροφόρουν, ἑωράκαμεν τὸν Κύριον, εἴμεθα μάρτυρες τῆς Ἀναστάσεως Αὐτοῦ καὶ συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν μετ' Αὐτοῦ μετὰ τὸ ἀναστῆναι Αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

Ἀτρόμητοι καὶ γενναῖοι πάντοτε, μετὰ τὴν Ἀνάστασιν, ἕτοιμοι διὰ πᾶσαν θυσίαν καὶ αὐτὸν εἰσέτι τὸν θάνατον, εἰς πᾶ-

σαν ἀπειλὴν καὶ ἀπαγόρευσιν τῶν σταυρωτῶν τοῦ Χριστοῦ, ὅπως μὴ ἀναφέρωσι πλέον τὸ ὄνομά Του, ἀντέτασσον τὴν ἑξῆς ἀξιοθαύμαστον ἀπάντησιν. «Ἰησοῦν Χριστόν τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ὅν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε καὶ ἀπεκτείνατε, ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν· τούτου ἡμεῖς ἐσμὲν μάρτυρες καὶ οὐ δυνάμεθα ἃ εἴδομεν καὶ ἠκούσαμεν μὴ λαλεῖν· ὅτι πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις».

Ὁ δὲ Παῦλος, ὁ μέγας τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεως Εὐαγγελιστής, ὁ τῆς ἐν Χριστῷ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν θεοδίδακτος διδάσκαλος, διὰ τῶν ἑξῆς διακηρύσσει τῆς Ἀναστάσεως τὸ Μυστήριον. «Ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν· πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν ὁ Χριστός, φῶς τῷ λαῷ καὶ τοῖς ἔθνεσι. Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει. Ἐν τῷ Ἰησοῦ ἡ ἀνάστασις ἐκ νεκρῶν· Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Κύριον ἡμῶν ἑώρακα· οὐκ ἐγενόμην ἀπειθὴς τῇ οὐρανίῳ ὀπτασίᾳ, ἀλλ' εἰς πᾶσαν χώραν καὶ τοῖς ἔθνεσι ἀπήγγειλον μετανοεῖν καὶ ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν Θεόν. Διὰ τῆς πίστεως Χριστοῦ, συμμορφοῦμαι τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, τοῦ γνῶναι αὐτὸν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, εἴ πως καταντήσω εἰς τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν».

Ὁ αὐτὸς ὡσαύτως Ἀπόστολος, ἵνα καταδείξῃ τὴν σημασίαν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ἔγραψε πρὸς τοὺς Κορινθίους· «παρέλαβον καὶ παρέδωκα ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφάς· καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, κατὰ τὰς γραφάς. Εἰ δὲ Χριστὸς κηρύσσεται ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, πῶς λέγουσί τινες ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστι; εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται· εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ἡμῶν, εὑρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ Θεοῦ ὅτι ἤγειρε τὸν Χριστόν, ὅν οὐκ ἤγειρεν, εἴπερ ἄρα νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται· εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται· εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πίστις ἡμῶν. Νυνί δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο. Ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται».

Τοιαύτη, λοιπόν, ἀγαπητοί, ἡ περὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ πίστις τῶν Ἀποστόλων. Καὶ τοσαύτη ἡ ἐν τῇ συνειδήσει αὐτῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας σημασία αὐτῆς. Εἶναι ἄξιον καὶ δίκαιον, ὅπως, ἐπὶ τῇ λαμπρᾷ καὶ φαιδρᾷ τῆς Ἀναστάσεως

ἑορτῇ, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς πιστεύοντες καὶ ὁμολογοῦντες, ὡς τέκνα ἀληθῆ τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, διακηρύξωμεν: Αὕτη ἡ πίστις τῶν Ἀποστόλων, αὕτη ἡ πίστις τῶν Πατέρων, αὕτη ἡ πίστις τῶν Ὀρθοδόξων, αὕτη ἡ πίστις ἡμῶν.

Οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς πιστεύοντες καὶ οὕτω φρονοῦντες, ἂς ἔχωμεν πάντοτε εἰς τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν τὸ Μυστήριον τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ μετάσχωμεν τῆς ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεως σωτηρίας, ζῶντες πάντοτε κατὰ Χριστὸν καὶ ἔχοντες πάντοτε ἐντὸς ἡμῶν πνεῦμα Χριστοῦ καὶ φρόνημα Χριστοῦ καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν Χριστόν. Ὁ ἔχων τὸν Χριστὸν ἔχει τὴν ζωὴν καί, ὅταν ὁ Χριστὸς εἶναι ἐντὸς ἡμῶν, τὸ μὲν σῶμα εἶναι νεκρὸν διὰ τὴν ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα εἶναι ζωὴ διὰ τὴν δικαιοσύνην καὶ ἀπολύτρωσιν. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι, ὁ μὴ ἔχων πνεῦμα Χριστοῦ, δὲν εἶναι τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ μὴ ἔχων τὸν Χριστόν, βαίνει πρὸς τὸν θάνατον. Διότι τὸ φρόνημα τοῦ κόσμου καὶ τῆς σαρκός, τὸ φρόνημα τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τὸν Χριστόν, εἶναι θάνατος, ἐν ᾧ ὁ Χριστὸς καὶ τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος εἶναι ζωὴ καὶ εἰρήνη. Τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς εἶναι ἔχθρα εἰς Θεόν, οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται.

Ταῦτα, τέκνα ἡμῶν ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά, ἰδιαιτέρως σήμερον ἀναλογιζόμενοι, ἂς προσκυνήσωμεν μετὰ χαρᾶς καὶ πίστεως καὶ ἀγάπης, τὸν Σταυρὸν καὶ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Πλήρεις δὲ καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τὸ φῶς καὶ τὴν χαρὰν καὶ τὴν χάριν τῆς Ἀναστάσεως, ἂς ὁμολογήσωμεν μετὰ τῶν ἁγίων τοῦ Χριστοῦ Ἀποστόλων «ἠγέρθη ὁ Κύριος ὄντως». Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις, σὺν τῷ Ἀνάρχῳ Αὐτοῦ Πατρί καὶ τῷ Παναγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Χριστὸς Ἀνέστη!

Μετὰ πατρικῆς ἀγάπης
καὶ ἐγκαρδίων εὐχῶν ἐν Χριστῷ ἀναστάντι

Πάσχα 1955 † Ὁ Θεσσαλονίκης **ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ**

Ἀνεγνώσθη ἐπ' Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Θείαν Λειτουργίαν, μετὰ τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον, τῆς Δευτέρας τοῦ Πάσχα.

ΦΩΣ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ὁ χριστιανισμὸς διαφέρει παντὸς φιλοσοφικοῦ ἢ καὶ ἄλλου θρησκευτικοῦ συστήματος κατὰ τὸ ὅτι δὲν εἶναι διδακτικόν τι καὶ ἀπολυτρωτικὸν μόνον κατασκεύασμα τῆς νοούσης καὶ τὴν ἀλήθειαν ἀναζητούσης διανοίας οὔτε τῆς τοῦ τοῦ βάρους τῆς ἀρνητικῆς βιώσεως τῆς ὑπάρξεως καταπιεζομένης καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν ἐπιζητούσης καρδίας. Εἶναι ἐπέκεινα πάντων τούτων. Εἶναι, ὑπὲρ τὴν «φιλοσοφίαν» καὶ τὴν «θρησκείαν», αὐτὴ αὕτη ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ζῶντος ἀληθινοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἡ ἀνάληψις τῆς Ἀποκαλύψεως ταύτης παρὰ τοῦ ἀνθρώπου. Δείκτης τῆς ἀποδοχῆς τῆς Ἀποκαλύψεως ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἐπενεργείας τῆς Ἀποκαλύψεως ἐπ᾽ αὐτὸν εἶναι ἡ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ζωὴ καὶ ἡ πνευματικὴ ἐν αὐτῇ ἀνάπτυξις. Τὸ πλήρωμα τῆς Ἀποκαλύψεως ταύτης εἶναι ὁ «χθὲς καὶ σήμερον καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας» αὐτὸς Ἰησοῦς Χριστὸς (Ἑβρ. 13,8) Οὗτος «πηγὴ ὑπάρχων παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ πάσης σοφίας καὶ προφητείας, ὑπερβλύζει αὐτὴν πᾶσι τοῖς ἀξίοις» (Θεοφύλακτος, ἐν Migne Ἑλλ. Πατρολογ. Τόμ. 123, σελ. 1161, 1164). Ἡ ἰδιότης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς τοῦ πληρώματος τῆς Ἀποκαλύψεως, τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ θελήματος ἐν ταυτῷ τοῦ Θεοῦ, δὲν ἐξαντλεῖται ἐν τῷ ὅτι οὗτος εἶναι διδάσκαλος μόνον καὶ καθοδηγητής· οὔτε ἐν τῷ ὅτι οὗτος εἶναι ὁ διαγγελεὺς μόνον τῶν θείων βουλῶν τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀγάπης καὶ τὸ πρότυπον συνάμα ἢ τὸ μέτρον τῆς δικαιώσεως τῶν θείων ἐνεργειῶν διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ ἰδίου καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ ἐπαληθεύσεως τοῦ δυνατοῦ ἁπάσης τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπαιτουμένης ἐντάσεως ὑποταγῆς καὶ καρποφορίας ἐν τῷ θείῳ θελήματι, διὰ τῆς ἐν τῇ θυσίᾳ πραγματουμένης ἀγάπης. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὑπὲρ πάντα ταῦτα· διότι, ὑπὲρ πάντα νοῦν καὶ λόγον καὶ ὑπὲρ πᾶν μέτρον πραγματώσεως τοῦ ἀπολύτου θείου θελήματος, εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ σαρκωθεὶς καὶ σκηνώσας ἐν ἡμῖν, [illegible]άνν. 1,14). Ὡς «ὁ Λόγος» τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς [illegible]᾽ ἑαυτὸν μὲν ὁ φορεὺς τῆς θείας οὐσίας καὶ τῆς θείας ἐνεργείας με τὰ ἀνεξερεύνητα βάθη τοῦ πλούτου καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώ-

σεως, προβαλλόμενος δὲ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ αἰτία πάντων τῶν διὰ τῆς γνώσεως καὶ σοφίας τοῦ Θεοῦ γεγονότων. Ὡς ὁ «σαρκωθεὶς» εἶναι ὁ ὑπηρέτης τοῦ μεγάλου σχεδίου τῆς θείας βουλῆς, τοῦ τῆς ἀναπλάσεως καὶ ἀνακεφαλαιώσεως τῶν πάντων ἐν τῷ ἀρχικῷ αὐτῶν Λόγῳ Κέντρον τοῦ ἐνδιαφέροντος τούτου, τῆς προνοίας, τοῦ ἐλέους, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς τιμῆς, ἀποτελεῖ ὁ ἄνθρωπος· ὁ ἄνθρωπος, ὁ κατ᾿ ἐξοχὴν ἀπ᾿ ἀρχῆς διὰ τοῦ λόγου τιμηθεὶς εἰς ἐλευθέραν ἠθικὴν ἐνέργειαν. «Πάντες γὰρ ἄνθρωποι, καθὸ νοῦν ἐλάβομεν καὶ λόγον παρὰ τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς Λόγου, κατὰ τοῦτο λεγόμεθα φωτισθῆναι ὑπ᾿ αὐτοῦ. Ὁ γὰρ λόγος ὁ δοθεὶς ἡμῖν, δι᾿ ὃν καὶ λογικοὶ καλούμεθα, φῶς ἐστιν ὁδηγοῦν ἡμᾶς εἰς τὰ πρακτέα καὶ τὰ μὴ πρακτέα.» (Θεοφύλακτος ἐνθ. ἀν. σελ. 1145). Ὁ Λόγος ἐσαρκώθη διὰ τὸν ἄνθρωπον, διὰ τὸ κατ᾿ ἀρχὰς θεοειδές, δυνάμει τοῦ λόγου, τοῦ ἐκ τοῦ Λόγου καὶ διὰ τοῦ Λόγου αἰτιολογουμένου, δημιούργημα, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς ἐναντιώσεως πρὸς τὸ θεῖον θέλημα καὶ τῆς ἐπιτελέσεως τῶν μὴ πρακτέων εἶχεν αὐτοκριθῆ καὶ καταδικασθῆ νὰ φέρῃ μεθ᾿ ἑαυτοῦ ὡς ἀντινομίαν πλέον τὴν αἰσθητὴν φύσιν του. Ὁ Λόγος ἐσαρκώθη διὰ τὴν ἀνάπλασιν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς ἐκτροπῆς ἀπὸ τοῦ θείου θελήματος, ἤτοι τοῦ πρωταρχικοῦ φωτὸς τῆς θεογνωσίας, εἶχεν ὑποταγῆ εἰς τὴν ἀντιστροφὴν τῶν δι᾿ αὐτὸν δημιουργηθέντων ὅρων ἀναδείξεώς του καὶ διὰ τοῦ αἰσθητοῦ στοιχείου· εἶχεν ὑποταγῆ ὡς εἰς κατάστασιν «φυσικὴν» πλέον ὑπὸ τὸν νόμον τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος καὶ ἐξεδήλου εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν αὐτοῦ τὸν νόμον τοῦτον λειτουργοῦντα ὡς τὴν συνισταμένην τῶν ἐνεργειῶν τῆς σκοτισθείσης διανοίας καὶ τῆς ψυγείσης καρδίας καὶ τῆς διαστραφείσης, ἑπομένως δὲ εἰς τὰς τυχὸν ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ ῥοπὰς αὐτῆς ἀποτυγχανούσης, βουλήσεως (Ῥωμ. 1, 24—32). Ὡς «σκηνώσας» δὲ «ἐν ἡμῖν» ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ σαρκωθεὶς Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐπισφραγίζει καὶ διασφαλίζει διὰ παντὸς ἅπασαν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρόνοιαν καὶ οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ εἰς τελείωσιν τῆς σωτηρίας ἡμῶν κατὰ πάντα. Σκηνοῖ ὁ σαρκωθεὶς Λόγος ἐν ἡμῖν διὰ τῆς ἱστορικῆς ἐπὶ γῆς παρουσίας Του καὶ ἀναστροφῆς Του μετὰ τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλ᾿ ἐπεκτείνει τὴν σκήνωσιν Του ταύτην διὰ τῆς διαιωνίσεως κυρίως τῆς μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἀναστροφῆς Του ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Του, ἐν τῷ πνευματικῷ καὶ μυστικῷ τούτῳ σώματί Του. Ἐν τῷ Σώματι τούτῳ προσδένονται οἱ ἄνθρωποι διὰ τῆς συγκεκριμένης εἰς Αὐτὸν πίστεώς των καὶ τῆς μυστηριακῆς ἐν τῇ χάριτι Αὐτοῦ κοινωνίας των, ὡς καὶ διὰ τῆς ἐνεργοῦ ἐκδηλώσεως τῆς ἀγάπης ὡς γνησίου καρποῦ τῆς τοιαύτης ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ χάριτι μεθέ-

ξεως. Οὕτῳ συναρμολογοῦνται οἱ ἄνθρωποι, τὰ ἔθνη, οἱ λαοὶ καὶ φέρονται εἰς ἔλλογον, ὑπὸ τοῦ θείου φωτὸς ἐπανακαταυγαζομένην, ἐνέργειαν καὶ δρᾶσιν ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῶν πορείᾳ. Κατὰ ταύτην κέντρον τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τῶν προσπαθειῶν τῶν ἀνθρώπων ἀναδεικνύεται ἡ μέριμνα διὰ τὴν πνευματικὴν ἐκδήλωσιν, ἀνάπτυξιν καὶ τελείωσίν των εἰς εὐαρέσκειαν καὶ δόξαν τοῦ Θεοῦ Πατρός. «Σκηνοῖ ὁ Λόγος ἐν πᾶσιν, ἐν ἑνὶ τῷ δι' ἡμῶν καὶ ἐξ ἡμῶν ληφθέντι ναῷ, ἵνα πάντας ἔχων ἐν ἑαυτῷ, ἀποκαταλλάξῃ πάντας ἐν ἑνὶ σώματι πρὸς τὸν Πατέρα»· διὰ τῆς Παυλείου ταύτης γλώσσης διετύπου ὁ Ἅγιος Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας τὴν μεγαλειώδη ἔννοιαν περὶ τῆς διαιωνίσεως τῆς ἐν ἡμῖν σκηνώσεως τοῦ Λόγου καὶ τῶν σκοπῶν καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων ταύτης. (Migne Ἑλλ. Πατρολογ. Τομ. 73. σελ. 146).

Τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ὑπερφυοῦς τούτου μυστηρίου τῆς θείας τοῦ Λόγου ἐνσαρκώσεως καὶ τῆς οὕτω πλέον εἰς τὸ διηνεκὲς σκηνώσεως Αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀνθρώποις διακηρύσσει ἡ Καινὴ Διαθήκη καθ' ὁλόκληρον αὐτῆς τὸ πλάτος, πιστοποιεῖ δὲ ἡ πνευματικὴ ἱστορία τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅστις ἐκδηλοῦται γνησίως μόνον διὰ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ πυκνώτατα καὶ ἐν ταυτῷ βαθύτατα διατετυπωμένη διαιωνίζεται ἡ διακήρυξις αὕτη τοῦ μυστηρίου τῆς θείας οἰκονομίας ἐν τῷ Προλόγῳ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ἰωάννου, (Κεφαλ. 1, 1—19). Ἡ περικοπὴ αὕτη ἀποτελεῖ ἀληθῶς τὴν πεμπτουσίαν τοῦ περιεχομένου τοῦ Εὐαγγελίου. Εἶναι ἡ περικοπὴ αὕτη ὁ πολυτιμώτερος μαργαρίτης ἐκ τοῦ ἀνεκτιμήτου θησαυροφυλακίου τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἔνθα διασφαλίζεται ὁ πλοῦτος τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ παρέχεται ὑπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἀφειδῶς εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἀνθρώπων, τῶν παραμενόντων ἐνσυνειδήτως εἰς τὸ Σῶμα Αὐτοῦ, ἤτοι διαβιούντων διὰ τῶν πνευματικῶν ἐνεργειῶν τῆς Ἐκκλησίας Του. Αὕτη διαχειρίζεται καὶ χειρίζεται τὴν δύναμιν καὶ τὴν χάριν τοῦ λόγου Του καὶ τῶν μυστηρίων Του εἰς ὁλοκλήρωσιν τῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων καὶ πνευματικὸν αὐτῶν ἐμπλουτισμόν, εἰς σωτηρίαν των.

Ἀλλὰ πότε ἐπιστοποιήθη καὶ ἐβεβαιώθη ἡ πραγματικότης τῶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς τοῦ σαρκωθέντος Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἐξαγγελλομένων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστήριξε τὴν πίστιν της καὶ ᾠκοδόμησε τὴν ζωήν της ἡ Ἐκκλησία; Ποῖον φῶς ἐρρίφθη ἐπὶ τῶν ἱστορημάτων καὶ γεγονότων τούτων, ὥστε ταῦτα ἀποτελῶσιν εἰς τὸ διηνεκὲς πλέον ἀσφαλῆ καὶ ἀμετάκλητα «ρήματα [illegible] ζωῆς αἰωνίου», πηγὴν καὶ μέσον καὶ πραγματικότητα λυτρώσεως καὶ σωτηρίας ἀληθοῦς, ἀποκλειομένης τῆς πιθανότητος νὰ ὑποκαταστα-

θῶσι ταῦτα ὑπ' οὐδενὸς ποτὲ ἐξ οἱασδήποτε πηγῆς τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου ἢ τῶν λοιπῶν φυσικῶν δυνατοτήτων κατασκευάσματος καὶ προϊόντος; Ποῖον εἶναι τὸ φῶς τὸ πληρῶσαν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὰ πάντα, «οὐρανόν τε καὶ γῆν καὶ τὰ καταχθόνια», τὸν κόσμον ὁλόκληρον, τὸ σύμπαν, ἰδιαίτατα δὲ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῶν ἀνθρώπων, ὥστε νὰ ἐξαγγέλλουν οὗτοι εἰς τὸ διηνεκὲς διὰ τῆς εὐγενεστέρας ἐκδηλώσεως τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πνευματικῆς ζωῆς, διὰ τῆς θείας δηλονότι λατρείας, τὰ μεγαλεῖα, τὰ ὁποῖα ὑπὲρ αὐτῶν ἐπετέλεσεν ὁ Θεὸς ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ; Τὸ φῶς τὸ ἀπρόσιτον, τὸ ἐκ τοῦ Τάφου τοῦ Σωτῆρος διὰ τῆς Ἀναστάσεως Αὐτοῦ ἐξαστράψαν καὶ καταγλαΐσαν καὶ λαπρύναν καὶ φαιδρύναν τὸ πᾶν, τοῦτο εἶναι τὸ καθοδηγοῦν ἡμᾶς εἰς τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν καί ζωήν. Τὸ φῶς τοῦ Ἀναστάντος εἶναι τὸ καταδεῖξαν πιστὰ τὰ περὶ Ἐκείνου γεγραμμένα, τὸ ἑρμηνεῦσαν καὶ ἀναδεῖξαν τὴν ἀλήθειαν πάντων τῶν ὑπ' Ἐκείνου «κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς σαρκὸς αὐτοῦ» ἐπιτελεσθέντων καὶ παραχωρηθέντων ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας. Ἀληθῶς τὸ φῶς τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος ἀναδεικνύει τὸν νοῦν ὅλων τῶν ὑπερφυῶν περὶ τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ ἐνανθρωπήσαντος θείου Λόγου ἀληθειῶν· διότι οὗτος εἶναι Λόγος ἐν ταυτῷ καὶ Ἀνάστασις. «Εἰ γὰρ μετέχοντες αὐτοῦ (τοῦ Λόγου) καὶ ἀνιστάμεθα καὶ φωτιζόμεθα, τάχα δὲ καὶ ποιμαινόμεθα ἢ βασιλευόμεθα, δῆλον ὅτι καὶ ἐνθέως λογικοὶ γινόμεθα τὰ ἐν ἡμῖν ἄλογα καὶ τὴν νεκρότητα ἀφανίζοντος αὐτοῦ καθὸ λόγος ἐστὶ καὶ ἀνάστασις» (Ὠριγένης, Migne Ἑλλ. Πατρολογ. Τομ. 14, σελ. 97).

Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἡ στοργικὴ μήτηρ, ἡ σοφὴ παιδαγωγός, ἡ ἀναντικατάστατος μυσταγωγὸς τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, τῶν ἐμπεπιστευμένων διὰ τὴν σωτηρίαν των εἰς τὰς φροντίδας αὐτῆς, τὴν περὶ τῆς ἐνσάρκου τοῦ Λόγου οἰκονομίας ὑψίστην καὶ πυκνὴν ἀλήθειαν, ὡς τὴν γνωρίζομεν ἐκ τοῦ Προλόγου τοῦ πνευματικοῦ Εὐαγγελίου, τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ἰωάννου, τὴν διακηρύσσει ἐπισημότατα ἀκριβῶς κατὰ τὴν θείαν Λειτουργίαν τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα. Κατὰ τὴν ὑψηλοτέραν καὶ κεντρικωτέραν ἀκριβῶς ταύτην στιγμὴν τῆς θριαμβευτικῆς ὀρθοδόξου θείας λατρείας, διὰ τῆς ὁποίας ἐν τῷ χρονικῷ καὶ αἰσθητῷ ἀποκαλύπτεται τὸ αἰώνιον καὶ ὑπεραισθητόν, προβάλλεται θριαμβευτικῶς ὁ Πρόλογος οὗτος. Κατηυγασμένοι, κατηγλαϊσμένοι καὶ λελυτρωμένοι διὰ τῆς πραγματικότητος τοῦ θείου φωτὸς τῆς Ἀναστάσεως, ἀκούομεν καὶ ἐναποθέτομεν οἱ πιστοὶ εἰς τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν μας τὰ ὑψιπετέστερα καὶ οὐσιαστικώτερα συνάμα ῥήματα ζωῆς αἰωνίου, τὰ ὁποῖα κατεγράφησάν ποτε καὶ παρεδόθη-

ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΤΑΥΡΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΝ

«Ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ Παραδείσῳ».
(Λουκ. κγ'. 43)

Τὸν φρικτὸν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ θάνατον τοῦ Κυρίου συνώδευσαν, ὡς γνωστόν, ἔκτακτα καὶ πρωτοφανῆ σημεῖα. «Ἀπὸ τῆς ἕκτης ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἕως ὥρας ἐνάτης». (Ματθ. κζ'. 45). «Τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω, καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεῴχθησαν καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη». (Ματθ. κζ'. 51—52). Ταῦτα ἐκίνησαν τὸν ἑκατόνταρχον καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ

σαν καὶ ἀπεθησαυρίσθησαν, διὰ νὰ ἐπενεργοῦν εἰς ἡμᾶς, «δι' οὓς Χριστὸς ἀπέθανεν», τὴν σωτηρίαν. «***Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν . . . ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω . . . Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ . . . καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας . . . ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος· ὅτι ὁ Νόμος διὰ Μωϋσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο***».

Ἡ χρῆσις τῆς περικοπῆς Ἰωάννου, 1, 1—17 ὡς εὐαγγελικοῦ ἀναγνώσματος κατὰ τὴν θείαν Λειτουργίαν τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα, τοῦ κέντρου τούτου τῆς ὀρθοδόξου λατρευτικῆς ζωῆς καὶ μυσταγωγικῆς ἐνεργείας, πιστοποιεῖ τὴν ὑπὸ τῆς Ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας σύλληψιν καὶ διατράνωσιν τοῦ νοήματος τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν ὑψηλοτέραν του ἔντασιν καὶ ἀληθεστέραν του οὐσίαν.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΟΡ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ
Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

τηροῦντας τὸν Ἰησοῦν νὰ φοβηθῶσι σφόδρα λέγοντες· «ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς ἦν οὗτος. (Ματθ. κζ΄. 54). Ἀσφαλῶς ὅμως τὸ μεγαλύτερον καὶ σπουδαιότερον θαῦμα εἶναι ἡ πίστις καὶ ἐπιστροφὴ τοῦ ληστοῦ.

Καὶ ὄντως. Εἶναι γενικὴ ἡ κατακραυγὴ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ. «Οἱ παραπορευόμενοι ἐβλασφήμουν αὐτόν..... Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐμπαίζοντες μετὰ τῶν Πρεσβυτέρων καὶ Φαρισαίων ἔλεγον· ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι...». (Ματθ. κζ΄. 39—43). Καὶ αὐτὸς ὁ ἕτερος ληστὴς «ἐβλασφήμει αὐτὸν λέγων· εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός, σῶσον σεαυτὸν καὶ ἡμᾶς». (Λουκ. κγ΄. 39). Συνήθως οἱ κατάδικοι ὑβρίζουν τοὺς δικαστάς, τοὺς δημίους των, τὴν κοινωνίαν, τοὺς πάντας ἴσως καὶ τὰ πάντα· εἶναι ὅμως συμπαθεῖς πρὸς τοὺς συγκαταδίκους των. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁ σκληρὸς καὶ βλάσφημος ληστὴς κάμνει τόσον θόρυβον μὲ τὰς ὕβρεις του, ὥστε νὰ φαίνεται, ὅτι καὶ οἱ δύο «λησταὶ οἱ σταυρωθέντες αὐτῷ (τῷ Ἰησοῦ) ὠνείδιζον αὐτὸν» κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ματθαίου (κζ΄. 44).

Ἀλλ᾽ ὄχι δὲν εἶναι καὶ οἱ δύο λησταὶ οἱ ὀνειδίζοντες καὶ βλασφημοῦντες. Ὁ εἷς σιωπᾷ. Καὶ μέσα εἰς τὸν σάλον καὶ τὸν θόρυβον τοῦ πλήθους, τῶν ἀρχόντων, τῶν παραπορευομένων, τοῦ ἄλλου ληστοῦ, ὁ ὁποῖος βλασφημεῖ, ὁ ληστὴς οὗτος, ἐνῷ μένει ἀδιάφορος ἀπέναντι τῆς ταραχῆς ἐκείνης, παρακολουθεῖ μὲ θαυμασμὸν καὶ ἔκπληξιν τὴν στάσιν καὶ τὴν διαγωγὴν τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὰς τραγικὰς ἐκείνας στιγμὰς τοῦ φοβεροῦ πάθους Του. Καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εὑρίσκει ἀνοικτὴν τὴν ψυχὴν αὐτήν. Οἱ ἄνθρωποι τὸν ἔκριναν ἀνάξιον ἐλέους, ἀλλ᾽ ὄχι καὶ ὁ Χριστός. Καὶ «ἐν μέσῳ δύο ληστῶν ζυγὸς δικαιοσύνης εὑρέθη ὁ Σταυρός Του, τοῦ μὲν καταγομένου εἰς Ἅδην τῷ βάρει τῆς βλασφημίας, τοῦ δὲ κουφιζομένου πταισμάτων πρὸς γνῶσιν θεολογίας». Διότι ὄντως θεολογεῖ ὁ ληστὴς οὗτος. Διακόπτει τὴν σιωπήν του, καὶ «ἐπετιμᾷ» τὸν βλάσφημον «λέγων· οὐδὲ φοβῇ σὺ τὸν Θεόν, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι εἶ;» (Λουκ. κγ΄. 40). Δὲν τὸν ὀνομάζει ἄνανδρον καὶ ἀφιλότιμον, ἀλλ᾽ ἀθεόφοβον. Καὶ δὲν ὁμιλεῖ ὡς ληστής, ἀλλ᾽ ὡς ἄνθρωπος, ποὺ ἀναγνωρίζει καὶ φοβεῖται τὸν Θεόν. Καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ θεῖος φόβος, ὡς ἕνας σπινθήρ, κατ᾽ ἀρχὰς μὲν τὸν συγκρατεῖ, διὰ νὰ μὴ παρασυρθῇ εἰς βλασφημίαν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἓν ἅγιον αἴσθημα κατόπιν τὸν κάμνει νὰ ἐπιτιμᾷ τὸν βλασφημοῦντα σύντροφόν του.

Καὶ ἡ πίστις αὐτὴ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ ἅγιος αὐτὸς φόβος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ῥίζα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μία θαυμαστὴ μετάνοια πλημμυρίζει τὸ ἐσωτερικόν του. Καὶ ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῆς τῆς συναισθή-

σεως τῆς ἐνοχῆς του προβαίνει εἰς τὴν εἰλικρινῆ ὁμολογίαν: «ἡμεῖς μὲν δικαίως· ἄξια γὰρ ὧν ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν. (Λουκ. κγ'. 41). Ἀναγνωρίζει ὅτι δικαίως τιμωρεῖται καὶ πάσχει ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Δὲν δικαιολογεῖ τὸν ἑαυτόν του προφασιζόμενος «προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις»· δὲν στρέφεται κατὰ τῶν δικαστῶν καὶ σταυρωτῶν του, ἀλλ' ὁμολογεῖ μὲ συντριβὴν καρδίας τὴν ἐνοχήν του.

Καὶ προχωρεῖ εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀθωότητος τοῦ Ἰησοῦ· «οὗτος δὲ οὐδὲν ἄτοπον ἔπραξεν». Δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν, του ὅτι τὸ συνέδριον καὶ οἱ ἄρχοντες τὸν κατεδίκασαν· ὅτι ὁ Ρωμαῖος διοικητὴς ἐπεκύρωσε τὴν ἀπόφασιν καὶ ὡς χειρότερον κακοῦργον ἐσταύρωσαν εἰς τὸ μέσον τὸν Ἰησοῦν. Δὲν κλονίζεται καὶ ἀπὸ τὴν κατακραυγὴν τοῦ πλήθους, ποὺ συνεχίζεται μέχρι καὶ πέραν τῆς ἐκτελέσεως τῆς καταδίκης. Ἀναγνωρίζει ἀντιθέτως ὅτι ὁ Ἰησοῦς «οὐδὲν ἄτοπον ἔπραξε». Βλέπει τὴν καρτερίαν Του, τὴν ὑπεράνθρωπον ὑπομονήν Του, τὴν σιωπήν Του τὴν πρωτοφανῆ. Ἤκουσε καὶ ἐπρόσεξε τὴν προσευχήν Του πρὸς τὸν Πατέρα ὑπὲρ τῶν σταυρωτῶν Του. Καὶ πρὶν ἀκόμη ὁ Οὐρανὸς παρουσιάσῃ τὰ σημεῖά του, ληστὴς ἄγριος αὐτὸς μέχρι τότε, ὅλως ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἄγριον περιβάλλον του, σχηματίζει ἀδιάσειστον πεποίθησιν περὶ τῆς πλήρους ἀθωότητος τοῦ ἀκάκου τούτου θύματος.

Ἀλλ' ἡ πίστις τοῦ ληστοῦ πρὸς τὸν Ἰησοῦν εἶναι περισσότερον φωτισμένη. Τὸ δείχνει ἡ βαρυσήμαντος ἱκεσία, ποὺ ἀπευθύνει ἀμέσως πρὸς τὸν Ἐσταυρωμένον Λυτρωτήν. Ἀναγνωρίζει καὶ ὁμολογεῖ Κύριον καὶ Βασιλέα Ἐκεῖνον, ποὺ ἀπεδοκίμασεν ὁ τόσον εὐεργετηθεὶς Ἰουδαϊκὸς ὄχλος καὶ ἠρνήθησαν καὶ ἐγκατέλειψαν οἱ μαθηταί Του. «***Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ Βασιλείᾳ Σου***». Καὶ εἶναι ἡ ἐπίκλησις αὐτὴ ἡ προσευχὴ ἑνὸς ἀποθνήσκοντος ἁμαρτωλοῦ πρὸς τὸν ἀποθνήσκοντα Σωτῆρα, διὰ τὸν Ὁποῖον ὅμως ὁ ληστὴς βλέπει μὲ τὴν φωτεινὴν πίστιν του νὰ ἑτοιμάζεται λαμπρὰ κυριαρχία καὶ βασιλεία. Καὶ δὲν ζητεῖ θέσιν ἐξαιρετικὴν ἢ ἀξίωμα καὶ τίτλον εἰς τὴν Βασιλείαν ἐκείνην, ἀλλ' ἁπλῶς νὰ τὸν ἐνθυμηθῇ καὶ νὰ τοῦ χαρίσῃ ψυχία τινὰ ἀπὸ τὴν δόξαν καὶ τὴν λαμπρότητά της. Ὁποία διαυγὴς πίστις! Πόσον θαυμαστὴ ταπείνωσις καὶ συντριβὴ καρδίας!

«***Ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ Παραδείσῳ***». Εἶναι ἡ ἀπάντησις τοῦ Ἰησοῦ. Μετρημένοι εἶναι οἱ λόγοι, ποὺ ἐξέρχονται ἀπὸ τὸ στόμα Του καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πάθους Του. Εὑρίσκει ὅμως δίκαιον νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὴν ἐπίκλησιν τοῦ εὐγνώμο-

νος ληστοῦ, παρ' ὅλην τὴν ἀγωνίαν, ποὺ δοκιμάζει κατὰ τὰς φρικτὰς ἐκείνας στιγμάς. Τόσον πολὺ ἐνδιεφέρθη διὰ τοὺς ἁμαρτωλούς. «Ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός», εἶχε διακηρύξει ὁ ἴδιος. Πῶς λοιπὸν νὰ μὴ ἀπαντήσῃ; Πῶς νὰ μὴ ἀποσπάσῃ ἀπὸ αὐτὸ τὸ στόμα τοῦ ἀρχεκάκου δράκοντος κατὰ τὴν ἐσχάτην στιγμὴν τὸ ἀπολωλὸς ἐκεῖνο πρόβατον, ποὺ ἐζήτει ἐν μετανοίᾳ τὸ ἔλεός Του; Ἐζήτει ὁ μετανοήσας ληστὴς μίαν ἄκραν. Καὶ Ἐκεῖνος τοῦ δίδει θέσιν πλησίον Του. Καὶ αὐτὸ θὰ γίνῃ ἀμέσως. «Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ Παραδείσῳ». Αὐθημερὸν μετάβασις εἰς τὴν ἀληθινὴν καὶ μακαρίαν ἀπόλαυσιν ἀπὸ τὴν καταισχύνην καὶ ἀποδοκιμασίαν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν εἶχον καταδικάσει οἱ ἄνθρωποι.

Ἂς ἐνθαρρύνωνται οἱ ἁμαρτωλοί. Ἂς τονώνωνται οἱ ἀπηλπισμένοι. Ὁ Κύριος τὸ βεβαιώνει καὶ δὲν χωρεῖ οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι ὁ ληστὴς ἀπὸ τὸ ἄτιμον ξύλον τῆς καταδίκης μετετίθετο εἰς θρόνον δόξης τῆς Οὐρανίου Βασιλείας. Ἡ εἰλικρινὴς μετάνοια καὶ κατὰ τὴν ὑστάτην ἀκόμη στιγμὴν εἶναι ἱκανὴ νὰ ἐξαγνίσῃ καὶ τὸν πλέον ἁμαρτωλὸν βίον. Μετάνοια εἰλικρινὴς ὅμως.

Πολλοὶ χριστιανοὶ ἀναβάλλουν τὴν μετάνοιάν των καὶ ἐπιπολαίως νομίζουν ὅτι ἀρκοῦν ὀλίγαι λέξεις κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν νὰ τοὺς ἀνοίξουν διάπλατα τὸν Παράδεισον! Λησμονοῦν ὅμως, ὅτι ὁ μὲν ληστὴς πρώτην φορὰν ἐγνώριζε κατὰ τὴν πένθιμον ἐκείνην ἡμέραν τὸν Σωτῆρα καὶ μόλις τότε τοῦ προσεφέρθη τὸ πρῶτον τὸ ἔλεος καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ. Ἡμεῖς δὲ γεννηθέντες καὶ ἀνατραφέντες εἰς χριστιανικὸν περιβάλλον πλειστάκις λαμβάνομεν εὐκαιρίας, διὰ νὰ ἀκούωμεν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ θεία χάρις κατ' ἐπανάληψιν ἔχει κρούσει καὶ κρούει τὴν θύραν τῆς ψυχῆς μας. Ἐὰν λοιπὸν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς μας μὲ τὰς συνεχεῖς ἀναβολάς μας ἐμποδίζωμεν τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς μας, ποῖος μᾶς δίδει τὴν ἐγγύησιν, ὅτι θὰ ἐπιδείξωμεν εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς μετάνοιαν εἰλικρινῆ; «Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς Αὐτοῦ (τοῦ Θεοῦ) ἀκούσητε μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν»· εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ ἁγ. Πνεύματος, ἡ ὁποία πρέπει ἰδιαιτέρως νὰ συγκινῇ τὰς ψυχάς μας κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν Παθῶν καὶ τῆς Σταυρικῆς θυσίας τοῦ Κυρίου. Ἂς ἐπιστρέψωμεν τὸ ταχύτερον πρὸς τὸν Ἐσταυρωμένον Σωτῆρα καὶ ἂς εἴπωμεν μετὰ τοῦ μετανοήσαντος καὶ σωθέντος ληστοῦ: «Μνήσθητι ἡμῶν, Κύριε, ἐν τῇ Βασιλείᾳ Σου».

Ἀρχιμ. ΦΩΤΙΟΣ ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ
Ἱεροκήρυξ Ἱ. Μητροπόλεως Θεσ)νίκης

ΕΠΙ ΤΗ, ΕΘΝΙΚΗ, ΕΟΡΤΗ,

Ἡ 25η ΜΑΡΤΙΟΥ

ΗΜΕΡΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἕκαστον ἔθνος, ἕκαστος λαός, ἔχει ὁρίσει μίαν ἡμέραν τοῦ ἔτους, τὴν ὁποίαν ἰδιαιτέρως τιμᾷ, ἑορτάζει καὶ ἐπιδεικνύει ὡς παράδειγμα, ὡς σύμβολον, διὰ τοὺς ζῶντας καὶ ὡς στέφανον δόξης καὶ εὐγνωμοσύνης ἐκείνων ποὺ τὴν ἐκληροδότησαν εἰς τοὺς ἐπιγιγνομένους. Δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἡ ἡμέρα αὕτη, ἡ Μεγάλη ἡμέρα, εἶναι ἡ 25η Μαρτίου, διότι κατ' αὐτὴν ἡ Ἑλλὰς πρὸ ἑκατὸν τριάκοντα τεσσάρων ἐτῶν καὶ κατόπιν σκληρᾶς δουλείας τετρακοσίων ἐτῶν, ἀνεκάλεσε τὴν Ἐλευθερίαν εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος.

Ἡ 25η Μαρτίου, εἶναι καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Πανάγαθος Θεός, διὰ τοῦ οὐρανίου διαγγελέως Του, εὐηγγελίσατο τῷ κόσμῳ τὴν ψυχικὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς ἁμαρτίας.

Τὸ ἔνδοξον ἡμῶν Ἔθνος κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην διπλῆν ἑπομένως ἑορτάζει ἑορτήν, τῆς σωτηρίας αὐτοῦ τὸ κεφάλαιον καὶ τὴν ἐπέτειον τῆς Ἐθνικῆς αὐτοῦ παλιγγενεσίας.

Ἡ ἐλευθερία, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς σήμερον ἀπολαμβάνομεν, εἶναι βγαλμένη ἀπ' τὰ κόκκαλα τῶν προγόνων μας τὰ ἱερά, εἶναι βαπτισμένη εἰς ποταμοὺς αἱμάτων ποὺ ἔχυσαν οἱ πατέρες μας. Ἡ πεπολιτισμένη ἀνθρωπότης ἔκθαμβος παρηκολούθη τὸν ἐπὶ ἑπτὰ ὁλόκληρα ἔτη ἄνισον ἐθνικὸν ἀγῶνα, ἐναντίον ἀσυγκρίτως ἀνωτέρου εἰς στρατιωτικὰς δυνάμεις ἐχθροῦ. Αἱ θυσίαι τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας ὑπῆρξαν ἀνώτεραι παντὸς ἀνθρωπίνου ὑπολογισμοῦ.

Ὁ ἄφθαστος ἡρωϊσμὸς τῶν γενναίων τοῦ 1821 ἀγωνιστῶν, ἐπροκάλεσε τὸν γενικὸν θαυμασμὸν ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου, καὶ προσείλκυσε φιλέλληνας συναγωνιστὰς καὶ συμπαραστάτας, τόσον ἀπὸ τὸν παλαιὸν ὅσον καὶ ἀπὸ τὸν νέον κόσμον. Ἡ τότε μικρὰ Ἑλλὰς ἀπέδειξεν διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ὅτι ἦτο ἡ κιβω-

τὸς τῶν εὐγενεστέρων ἰδεωδῶν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ κοιτὶς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας. Οἱ ἀθάνατοι ἥρωες τοῦ 1821 ἔδειξαν εἰς τὸν ἐλεύθερον κόσμον, ὅτι οὐδόλως ὑπελείποντο εἰς πατριωτισμὸν καὶ ἡρωισμὸν τῶν Μαραθωνομάχων, τῶν ὑπερασπιστῶν τῶν Θερμοπυλῶν, τῶν Σαλαμινομάχων καὶ πλήθους ἄλλων ἀθανάτων τῆς ἐλευθερίας ἀγωνιστῶν. Ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, τὴν τρανὴν καὶ ἱστορικήν, ποὺ τὸ Ἔθνος ὁλόκληρον τὴν χαιρετᾷ γονατιστό, στρέφει εὐγνώμονα τὰ βλέμματα πρὸς τοὺς ἥρωας τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἀγώνων, οἱ ὁποῖοι διὰ τοῦ τιμίου αὐτῶν αἵματος, ὄχι μόνον τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν μᾶς ἐχάρησαν, ἀλλὰ καὶ ἀνεστήλωσαν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν, διανοίξαντες νέους ὁρίζοντας δόξης καὶ τιμῆς.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1821 ὑπῆρξε φωτεινὸν μετέωρον διὰ πάντας τοὺς λαοὺς τοὺς στενάζοντας ὑπὸ τὸ πέλμα βαρβάρου ἢ πεπολιτισμένου κατακτητοῦ. Ἀπέβη αἰώνιον δίδαγμα τῆς ἀνθρωπότητος, ὅτι οἱ λαοὶ δὲν δύνανται νὰ ζήσουν χωρὶς πίστιν, χωρὶς ἰδανικά, χωρὶς φλόγα θερμαίνουσαν τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν πρὸς τὰ εὐγενῆ καὶ ἀνώτερα ἰδανικά. Αὐτὰ διακρατοῦν τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ ζωῇ καὶ ἀποθανατίζουν τὴν ἱστορίαν του. Λαοὶ οἱ ὁποῖοι ἀπώλεσαν τὴν πίστιν των καὶ ἐλιποψύχισαν δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐπιζήσουν. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀπεθανάτισε τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ ἔκαμε τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐπιζήσουν ἐν μέσῳ τῶν συμφορῶν καὶ τῶν μέχρις αἵματος μαρτυρίων, ἦτο ἡ ἀκλόνητος πίστις εἰς τὰ εὐγενῆ ἰδανικά, πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, τὴν Πατρίδα καὶ τὴν Θρησκείαν. Διὰ τὴν ἀπόκτησιν καὶ διακράτησιν τῶν ἰδανικῶν τούτων ἠγωνίσθησαν οἱ ἀθάνατοι ἥρωες τοῦ 1821, τῶν ὁποίων τοὺς ἐπικοὺς ἀγῶνας γεραίρομεν καὶ ἐγκωμιάζομεν. Ἰδοὺ διατὶ ἡ 25η Μαρτίου, εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν Ἐθνική μας ἡμέρα, ἡ ἡμέρα, πρὸς τὴν ὁποίαν τὸ ἀθάνατον καὶ ἔνδοξον ἡμῶν Ἔθνος στρέφει μὲ ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν ὁποίαν ἐπιδεικνύει ὡς φωτεινὸν παράδειγμα διὰ τοὺς ζῶντας καὶ στέφει μὲ στέφανον δόξης καὶ τιμῆς τὰς ἀθανάτους μορφὰς ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι μᾶς τὴν ἐκληροδότησαν.

ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Τὸ θέμα μας ἀναφέρεται εἰς τὰς σχέσεις δύο σημαντικῶν παραγόντων τῆς Ἱστορίας. Ὁ ρόλος καὶ τῶν δύο τούτων εἶναι σημαντικὸς διὰ τὴν καθόλου Ἱστορίαν, πολὺ δὲ περισσότερον διὰ τὴν Ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἑλληνικῆς γῆς. Αἱ ἔννοιαι Βυζάντιον καὶ Χριστιανισμὸς ἔχουν στενὴν μεταξύ των σχέσιν καὶ ἡ κατανόησις τῆς μιᾶς βοηθεῖ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἄλλης.

Πρὶν ἢ ὅμως προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν σχέσεων τούτων, ἀναγκαῖον θεωροῦμεν, ὅπως προβῶμεν εἰς τὸν προσδιορισμόν, εἰς γραμμὰς γενικάς, τοῦ περιεχομένου τῆς ἐννοίας Βυζάντιον, ἀπὸ ἀπόψεως γεωγραφικῆς, ἐθνογραφικῆς, πολιτικῆς καὶ πολιτιστικῆς.

Ἀπὸ τὴν ἀπέραντον ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν ἤρχισε κατὰ τὰ μέσα περίπου τοῦ 4ου μ. Χ. αἰῶνος, νὰ διαμορφοῦται μία ἰδιαιτέρα πολιτικογεωγραφικὴ ἑνότης, τῆς ὁποίας ἐπίκεντρον ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις, περιοχαὶ δὲ ἡ χερσόνησος τοῦ Αἵμου, ἡ Μ. Ἀσία, ἡ Συρία, ἡ Παλαιστίνη, ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Κυρηναϊκή. Εἰς τὰς χώρας αὐτάς, αἱ ὁποῖαι συμπίπτουν μὲ ὅ,τι σήμερον λέγομεν χώρας τῆς ἀνατολικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου, κυριαρχοῦν στοιχεῖον ἦτο τὸ ἑλληνικόν. κρατοῦσα γλῶσσα ἡ ἑλληνική, κρατῶν πολιτισμὸς ὁ ἑλληνικός, τέλος δὲ θρησκεία ἡ τοῦ εἰρηνοποιοῦ καὶ καλοῦ Ναζωραίου, μὲ ἀκαμάτους καὶ ἐνθουσιώδεις διδασκάλους Ἕλληνας ἢ καὶ ἑλληνίζοντας. Ἀπὸ πολιτικῆς ὅμως ἀπόψεως ἡ περιοχή, περὶ ἧς ὁ λόγος, φέρεται συνδεδεμένη μὲ τὴν Ρώμην. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπιτρέπεται, νομίζομεν, ἡ παράθεσις ἐκείνων τὰ ὁποῖα, περὶ τῆς ὑφῆς καὶ τῶν συστατικῶν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τυγχάνουν σήμερον γενικῆς ἀποδοχῆς. Συμφώνως πρὸς ταῦτα ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία εἶναι ἡ πολιτικὴ συνέπεια τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ἀπεράντου ἑλληνοανατολικοῦ κράτους του, ἐπιτευχθείσης [illegible]λώσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀνὰ τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον. Εἰς τὴν βυζαντικὴν αὐτοκρατορίαν ὁ Ἑλληνισμός, δεχθεὶς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, τῆς Ἀνατο-

λῆς καὶ τῆς Ρώμης, ἐγνώρισε διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ἴδιον κρατικὸν βίον, ὁ ὁποῖος, συνέχεια τοῦ ρωμαϊκοῦ, παρετάθη, μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους (476), ἐπὶ χίλια περίπου ἔτη.

Γεγονὸς δὲ τὸ ὁποῖον τὰ μάλιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Κων)πόλεως, ἦτο ἡ ἵδρυσις ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου νέας πρωτευούσης.

Εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἐκεῖνον προσδίδονται δύο κοσμοϊστορικῆς σημασίας πράξεις: Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ ἵδρυσις τῆς Κων)πόλεως. Διὰ τῆς πρώτης μία νέα θρησκεία ἀναγωρισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κράτους ἐπέπρωτο νὰ θέσῃ τέρμα εἰς μίαν ἀπὸ αἰώνων ἀναταραχήν, διὰ τῆς δευτέρας δὲ μία νέα μορφὴ πολιτικοῦ βίου θὰ ἐπεβάλλετο ἐπὶ τῶν χωρῶν τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου. Ἡ ἵδρυσις τῆς νέας πρωτευούσης ἀπετέλεσε πράγματι τὴν ἀπαρχὴν νέας ἀπὸ ἀπόψεως γεωγραφικῆς καὶ πολιτιστικῆς κρατικῆς ζωῆς. Ἡ νέα αὐτὴ πρωτεύουσα ἀνηγέρθη εἰς τὸ ἀκρότατον καὶ ἐγγύτερον πρὸς τὴν Ἀσίαν κείμενον σημεῖον τῆς Εὐρώπης καὶ ἀκριβῶς ἐπὶ μιᾶς Χερσονήσου, τὴν ὁποίαν περιβρέχουν ἡ Προποντὶς ἀπὸ Νότου, ὁ Βόσπορος ἀπ' Ἀνατολῶν καὶ ὁ ὀφιοειδῶς ἑλισσόμενος Κεράτιος κόλπος ἀπὸ Βορρᾶ. Εἰς τὴν θέσιν δηλ. ἐκείνην ὅπου τὸ ναυτικὸν καὶ ἐμπορικὸν δαιμόνιον τῶν Μεγαρέων εἶχεν ἀνεγείρει τὸ Βυζάντιον. Ἡ θέσις αὐτὴ ἐμπεριέκλειεν ἐξαιρετικὴν στρατηγικὴν καὶ οἰκονομικὴν σημασίαν, ὡς κειμένη εἰς τὸ σημεῖον ἐπαφῆς δύο ἠπείρων, τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας καὶ δύο θαλασσῶν, τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου.

Καὶ ἄλλοι, πρὸ τοῦ Μ. Κων)νου, αὐτοκράτορες ἐσκέφθησαν νὰ μεταφέρουν τὴν ἕδραν των εἰς τὴν Ἀνατολήν· εἰς τοῦ Κων)νου ὅμως τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα κατέλαβε τοῦτο προέχουσαν θέσιν. Ἡ ἐμπρέπουσα λύσις ἀπησχόλησε σοβαρῶς καὶ ἐπὶ μακρὸν τὸν Κων)νον.

Ἀναζητῶν οὗτος τὸ καταλληλότερον σημεῖον ἐσταμάτησεν ἐπί τινα χρόνον εἰς τὴν γενέτειράν του Ναϊσσόν, εἰς τὴν Σαρδικήν, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Φαίνεται ὅμως ὅτι τὴν προσοχὴν καὶ τὴν προτίμησίν του εἵλκυσεν ἡ θέσις τῆς ἀρχαίας Τροίας, ἱερᾶς διὰ τὴν ρωμαϊκὴν παράδοσιν πόλεως, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπικαιρότερον σημεῖον κειμένης. Μετέβη ἐπὶ τόπου καὶ ἀφοῦ ὁ ἴδιος ἐχάραξε τὰ ὅρια τῆς μελλούσης πρωτευούσης, ἔδωσεν ἐντολὴν ἀνεγέρσεως τῶν τειχῶν.

Ἄγνωστον ὅμως, πῶς καὶ διατί, τὸ ἔργον διεκόπη καὶ τὸ πεδίον τοῦ Σκαμάνδρου παρέμεινε συνδεδεμένον μόνον μὲ τὸν θρῦλον τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τοῦ Ἀτρείδου Ἀγαμέμνονος. Κατὰ τὰ λεγόμενα

τοῦ χριστιανοῦ συγγραφέως Σωζομενοῦ (5ος αἰών), ἐνῷ αἱ ἐργασίαι ἐπροχώρουν καὶ αἱ πύλαι εἶχον ἤδη ἀποπερατωθῆ, ὁ αὐτοκράτωρ διέταξε τὴν διακοπήν των. Ὁ Θεὸς ἐνεφανίσθη κατ᾽ ὄναρ καὶ τὸν διέταξε νὰ ζητήσῃ ἀλλαχοῦ θέσιν πρὸς ἀνέγερσιν τῆς νέας πρωτευούσης. Τότε πλέον ὁ Κων)νος κατέληξεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς θέσεως τοῦ Βυζαντίου.

Τὸ 324 ἢ 325 ἀπεφάσισε τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν καὶ ἔδωσεν ἐντολὴν πρὸς τοῦτο. Ἡ χριστιανικὴ παράδοσις, διὰ τὴν ὁποίαν ἡ Κων)πολις καὶ ὁ ἱδρυτής της ἀπέβησαν σύμβολα, παρενέβη καὶ εἰς τὰ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν. Κατ᾽ αὐτὴν ὁ αὐτοκράτωρ Κων)νος, μὲ τὴν σκαπάνην ἀνὰ χεῖρας, ἐχάραξε μόνος του τὰ ὅρια τῆς πόλεως, ὅταν δὲ οἱ περὶ αὐτὸν κατάπληκτοι ἀπὸ τὴν ἔκτασιν τῆς σχεδιαζομένης πρωτευούσης ἠρώτησαν: «Καὶ πότε βασιλεῦ, θὰ σταματήσετε;», ἐκεῖνος ἀπήντησε. «Ὅταν θὰ σταματήσῃ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος βαδίζει πρὸ ἐμοῦ». Ἤθελε, δηλαδή, διὰ τῆς ἀπαντήσεως αὐτῆς νὰ δηλώσῃ, ὅτι θεία δύναμις ὡδήγει αὐτὸν εἰς τοῦτο.

Ἐπὶ πέντε περίπου ἔτη, χιλιάδες ἐργατῶν ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς τὰς ἐργασίας ἐκείνας. Ἐργάζονται ἐντατικῶς νὰ ἀνεγείρουν τὰ τείχη, νὰ ἀνασκάψουν τὴν τάφρον, νὰ διανοίξουν ὁδούς, νὰ κτίσουν ἀνάκτορα διὰ τὸν αὐτοκράτορα, μέγαρα διὰ τοὺς εὐγενεῖς, ναούς, στοὰς καὶ παντοειδῆ ἄλλα κτήρια κατὰ πιστὴν μίμησιν τῆς Ρώμης, τὴν ὁποίαν ὁ Κων)νος εἶχεν ὡς πρότυπον καὶ τὴν ὁποίαν ἐφιλοδόξησε νὰ ὑπερβάλῃ. Πολυποίκιλα μάρμαρα ἀπὸ τὰ λατομεῖα τῆς Προποντίδος, τῶν νήσων καὶ ἄλλων μερῶν τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, πολύτιμα μνημεῖα Τέχνης, μεταφέρονται χωρὶς ἀνάπαυλαν ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν, τὴν Ἔφεσον, καὶ Ἀλεξάνδρειαν, τὰς Ἀθήνας, τοὺς Δελφούς, καὶ ἀπὸ ἄλλα μέρη τοῦ ἀρχαίου κόσμου, πρὸς στολισμὸν τῆς νέας πρωτευούσης. Ἐπειδὴ δὲ μόνον ὁ διάκοσμος δὲν ἤρκει διὰ νὰ προσελκύσῃ κατοίκους καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τοὺς συντηρητικοὺς καὶ δυσμετακινήτους πολίτας τῆς Ρώμης, ἐπροίκισε τὴν νέαν πόλιν μὲ διάφορα προνόμια ἐμπορικά, οἰκονομικὰ κ. ἄ. Τὴν ἑνδεκάτην Μαΐου 330 ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια τῆς νέας πόλεως εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη τὸ ὄνομα Νέα Ρώμη. Βραδύτερον δὲ ἤρχισε νὰ ὀνομάζεται πόλις τοῦ Κων)νου καὶ Κων)πολις καὶ ἀκόμη βραδύτερον ἁπλῶς [illegible]ς.

Αἱ προσδοκίαι καὶ οἱ ὑπολογισμοὶ τοῦ Κων)νου δὲν διεψεύσθησαν. Πλήθη ὑπηκόων ἤρχισαν νὰ συρρέουν εἰς τὴν νέαν πρωτεύου-

σαν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς πολυγλώσσου ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ἰδιαιτέρως ὅμως ἐκ τῶν ἀνατολικῶς τῆς Ἀδριατικῆς ἐπαρχιῶν τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ ποικίλον ἐκεῖνο πλῆθος ἐνωρὶς ἤρχισεν ἀφομοιούμενον ὑπὸ τοῦ ἐπικρατεστέρου στοιχείου, τοῦ ἑλληνικοῦ.

Ὁ Κων)νος ἱδρύων τὴν νέαν πρωτεύουσαν εἶχεν ὑπ' ὄψει του ὅτι αὕτη θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀνταξία τῆς παλαιᾶς πρωτευούσης, ὡς καὶ ὅτι θὰ προΐστατο μιᾶς ἀπεράντου, πανισχύρου καὶ ἐνδόξου αὐτοκρατορίας. Μιμεῖται λοιπόν, εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν ὀχύρωσιν, τὴν διοίκησιν καὶ τὰ δημόσια κτήρια, τὴν παλαιάν. Ἱδρύει ἀνάκτορα, ἀγοράν, στοάς, ἱππόδρομον. Οἱονεὶ δὲ συναισθανόμενος ὅτι τὸ κτίσμα του θὰ ἀπετέλει ἀπαρχὴν καὶ θεμέλιον ἑνὸς νέου βίου εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος, προβαίνει εἰς τὴν ἀνέγερσιν καὶ χριστιανικῶν ναῶν, ὡς εἶναι τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Ἕνα τόσον σημαντικὸν κτίσμα ἀπὸ ἀπόψεως στρατηγικῆς, οἰκονομικῆς, πολιτικῆς, δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ διαδραματίσῃ ἐξέχοντα ρόλον διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ ὁποίου ἀνηγέρθη, καὶ τῆς νέας θρησκείας, τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Εἰς τὸ ὑπὸ διαπραγμάτευσιν ὅμως θέμα μᾶς ἐνδιαφέρει, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἡ σχέσις τοῦ νέου κτίσματος, καὶ κατ' ἐπέκτασιν τῆς ὅλης αὐτοκρατορίας, πρὸς τὸν Χριστιανισμόν.

Ἡ Κωνσταντινούπολις, χάρις εἰς τὴν γεωγραφικήν της θέσιν ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέρρεεν ἡ μεγάλη στρατιωτικὴ καὶ οἰκονομική της σημασία, ἦτο τὸ φυσικὸν κέντρον πέριξ τοῦ ὁποίου ἐπέπρωτο νὰ συσπειρωθῇ ὁ κόσμος τοῦ ἀνατολικοῦ ἡμίσεος τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι διάφορος τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἡ νέα πρωτεύουσα χάρις εἰς τὴν ἑλληνικὴν σφραγῖδα, τὴν ὁποίαν σχεδὸν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἔφερε, χάρις εἰς τὸν χριστιανικόν της χαρακτῆρα διέφερε βαθύτατα τῆς παλαιᾶς Ρώμης καὶ συνεβόλιζε τὰς νέας τάσεις καὶ τὸ νέον πνεῦμα, τὰ ὁποῖα ἐκυριάρχουν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἡ Κωνσταντινούπολις διὰ τοὺς ἀναφερθέντας λόγους ἐξειλίχθη εὐθὺς ἀμέσως εἰς πολιτικόν, θρησκευτικόν, οἰκονομικὸν καὶ πολιτιστικὸν κέντρον, τοῦ λεγομένου ἀνατολικοῦ ἡμίσεος τῆς ρωμαΐκῆς αὐτοκρατορίας, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν γνωστὴν εἰς ὅλους μας βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, Βυζάντιον, αὐτοκρατορίαν τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ἤδη ἐλέχθη, συν-

δέεται πολιτικῶς μὲ τὴν Ρώμην. Πράγματι οἱ αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου, τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ἐθεώρουν ἑαυτοὺς φυσικοὺς καὶ νομίμους διαδόχους τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Ὁ τίτλος των ἦτο Αὐτοκράτωρ Ρωμαίων, οἱ ὑπήκοοί των ὠνομάζοντο Ρωμαῖοι, τὸ δὲ κράτος των ὠνομάζετο Ρωμανία. Ρωμαῖοι ἐκαλοῦντο ἀδιακρίτως ἐθνότητος ὅλοι οἱ ὑπήκοοι τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ὄγκος τούτων ἀπετελεῖτο ἀπὸ Ἕλληνας, εἰς χεῖρας τῶν ὁποίων περιῆλθον αἱ τύχαι τῆς αὐτοκρατορίας καὶ παρέμειναν μέχρι τέλους, ἐνῷ αἱ διάφοροι ἄλλαι ἐθνότητες, ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ἀπεσπάσθησαν, τὸ ὄνομα Ρωμαῖος συνεταυτίσθη ἐθνολογικῶς μὲ τὸ Ἕλλην, ἤτοι κατήντησε νὰ σημαίνῃ Ρωμαῖος=Ἕλλην, ὁπόθεν καὶ τὸ σημερινὸν Ρωμιός. Δι᾿ αὐτὸν δὲ τὸν λόγον σήμερον ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία θεωρεῖται ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἄλλως τε ὑποχρεωμένοι νὰ ἀναζητήσουν μίαν νέαν ὀνομασίαν, καθόσον τὸ Ἕλλην συνέπεσε σημασιολογικῶς μὲ τὸ εἰδωλολάτρης, ἐθνικός. Συνέβη δὲ μάλιστα καὶ κάτι τὸ περίεργον, ἐνῷ δηλ. οἱ Ἕλληνες τοῦ Βυζαντίου ἐκάλουν ἑαυτοὺς Ρωμαίους, οἱ ξένοι, καὶ ἀκριβῶς οἱ τῆς Δύσεως, ἐχρησιμοποίουν τὴν λατινικὴν ὀνομασίαν Γραικὸς=ὑπήκοος τῆς Κωνσταντινουπόλεως=Ἕλλην. Ἀκολουθοῦντες δὲ τοὺς Δυτικοὺς ὠνόμασαν τοὺς Ἕλληνας τοῦ Βυζαντίου Γραικοὺς καὶ οἱ νέοι βόρειοι γείτονες τοῦ Βυζαντίου, οἱ Σλάβοι καὶ οἱ Βούλγαροι, ἐνῷ οἱ ἀνατολικοὶ γείτονες Ἄραβες καὶ Τοῦρκοι, ὠνόμαζον τούτους Ρούμ=Ρωμαίους, τὴν δὲ χώραν των, τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, Ρούμελη=Χώρα τῶν Ρωμαίων.

Ἀλλὰ τότε πόθεν τὸ σήμερον ἐν χρήσει ὄνομα Βυζαντινός; Τοῦτο εἶναι νεώτερον κατασκεύασμα ὀφειλόμενον εἰς τὸν καταπληκτικὸν μελετητὴν τῆς Ἱστορίας τοῦ Βυζαντίου Δουκάγγιον, ὁ ὁποῖος πρῶτος αὐτὸς κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἔγραψε βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον «Βυζαντινὴ Ἱστορία» (Historia byzantina). Οἱ συγγραφεῖς τῆς βυζαντινῆς περιόδου οὐδέποτε χρησιμοποιοῦν τὴν λέξιν βυζαντινὸς μὲ τὴν σημασίαν μὲ τὴν ὁποίαν καὶ ἡμεῖς σήμερον. Καὶ ἐνῶ πρόκειται περὶ ἱστορίας τοῦ Μεσαιωνικοῦ χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ὀρθότερον θὰ [illegible]το, ἐὰν ἐγίνετο χρῆσις τοῦ ὅρου μεσαιωνικὴ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία [illegible], καὶ αὐτοκρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, χρησιμοποιεῖται καὶ [illegible]ρους ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων ὁ ὅρος Βυζάντιον, Βυζαντινός, βυζαντινή Ἱστορία, καθόσον οὗτοι ἔχουν ἤδη ἀποβῆ διεθνεῖς.

Τὸ κράτος ὅπως εἰς τὴν Ρώμην οὕτω καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον ἐνσαρκώνει καὶ ἐκπροσωπεῖ ὁ αὐτοκράτωρ, μὲ μίαν ὅμως βασικὴν διαφοράν, ἡ ὁποία σχετίζεται καὶ ὀφείλεται εἰς τὸ διάφορον τῆς θρησκείας Κων)πόλεως καὶ Ρώμης. Ἐνῷ εἰς τὴν Ρώμην ὁ αὐτοκράτωρ θεοποιεῖται, εἰς τὴν Κων)πολιν ὁ αὐτοκράτωρ θεωρεῖται ἁπλῶς θεόπεμπτος, λαμβάνων τὴν ἐξουσίαν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Κυβερνᾷ ἐν ὀνόματι τοῦ Δεσπότου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἢ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ. Ἡ αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία προσλαμβάνει βαθμηδὸν καὶ κατ' ἀνάγκην χριστιανικὸν περιεχόμενον· σαφῆ, ὡς πρὸς τοῦτο, εἶναι τὰ περὶ καθηκόντων τοῦ βασιλέως χωρία τῆς Ἐπαναγωγῆς Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, τὰ ὁποῖα ἔχουν ὡς ἑξῆς: «Βασιλεὺς ἐστιν ἔννομος ἐπιστασία, κοινὸν ἀγαθὸν πᾶσι τοῖς ὑπηκόοις, μήτε κατ᾽ ἀντιπάθειαν τιμωρῶν, μήτε κατὰ προσπάθειαν (συμπάθειαν) ἀγαθοποιῶν, ἀλλ' ἀνάλογός τις ἀγωνοθέτης τὰ βραβεῖα παρεχόμενος». Ἐπίσης «Ὑπόκειται ἐκδικεῖν καὶ διατηρεῖν ὁ βασιλεὺς πρῶτον μὲν πάντα τὰ ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ γεγραμμένα, ἔπειτα δὲ καὶ τὰ παρὰ τῶν ἑπτὰ ἁγίων συνόδων δογματισθέντα, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐγκεκριμένους ρωμαϊκοὺς νόμους». Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸ Βυζάντιον διετήρησε μὲν ὄνομα καὶ πλείστας ρωμαϊκὰς παραδόσεις, ἰδίως εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ πρωιόκολλον τῆς Αὐλῆς, προσέλαβεν ὅμως ἡ περὶ καθηκόντων αὐτοῦ ἀντίληψις ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν βεβαίως τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀνθρωπιστικώτερον καὶ εὐγενέστερον περιεχόμενον. Ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ εἶναι ὁ προασπιστὴς τοῦ Νόμου, ὁ φύλαξ τῆς Ὀρθοδοξίας, ὁ πρῶτος ἐργάτης τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ.

Διαφορὰ μεταξὺ Ρώμης καὶ Κων)πόλεως ἀπαντᾷ καὶ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν τελετὴν τῆς ἀναρρήσεως νέου αὐτοκράτορος. Ὀφείλεται καὶ αὕτη εἰς τὰς νέας, τὰς χριστιανικάς, περὶ κόσμου καὶ ζωῆς ἀντιλήψεις. Οὕτω ἐνῷ, κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Ρώμην, ἐν συνεχείᾳ δὲ καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ ἕνα ἰῶνα ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς της, ἡ στέψις, δηλ. ἡ τοποθέτησις τοῦ αὐτοκρατορικοῦ διαδήματος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ νέου αὐτοκράτορος, ἐγίνετο ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἢ ὑφ' ἑνὸς τῶν ἐμπίστων περὶ αὐτόν ἀξιωματικῶν, ἀπὸ τοῦ 451, δηλ. ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μαρκιανοῦ, ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κων)πόλεως. Ἡ παρέμβασις τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὰ τῆς στέψεως καὶ ἐγκατασιάσεως τοῦ νέου αὐτοκράτορος ἐνεῖχε συμβολικὴν σημασίαν. Οἱ πρῶτοι οἱ ὁποῖοι εἰσήγαγον τὴν καινοτομίαν ἐκείνην,

ἠθέλησαν νὰ τονίσουν τὴν σημασίαν τῆς ἐκκλησίας διὰ τὴν πολιτείαν καὶ ὅτι ἡ συνεργασία καὶ ἡ εὐλογία της ὑπὲρ τοῦ Κράτους ἦσαν ἀπαραίτητοι.

Εἰς τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν ἀπαντᾷ, ὡς εἴπομεν, ἡ ρωμαϊκὴ πολιτικὴ παράδοσις, αὐτη ὅμως ἔχει τὸ ἀντίρροπόν της, τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν. Εἶναι πράγματι πολιτιστικῶς βαθυτάτη ἡ ἐξάρτησις τοῦ Βυζαντίου ἐκ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Περιλαβὸν τοῦτο τὰς χώρας ἐκείνας τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ὅπου, ὡς ἤδη εἴπομεν, ὁ ἑλληνισμὸς ὡς γλῶσσα, ἐθνότης καὶ πολιτισμός, ἐκράτει ἀπολύτως, ἐξειλίχθη εἰς ἑλληνικὸν κράτος τῶν μέσων χρόνων μὲ τὴν ἰδιομορφίαν τὴν ὁποίαν ἐπέβαλεν ἡ νέα θρησκεία, ἡ χριστιάνική. Κατ' αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς πρωίμους βυζαντινοὺς χρόνους, ἐλάχιστοι ἦσαν εἰς τὴν Ἀνατολὴν οἱ γνωρίζοντες τὴν λατινικὴν καὶ αὐτοὶ ἦσαν δικαστικοί, διοικητικοὶ ὑπάλληλοι καὶ στρατιωτικοί. Ὅλοι οἱ ἄλλοι, Χριστιανοὶ καὶ εἰδωλολάτραι, ὁμιλοῦν καὶ γράφουν τὴν ἑλληνικήν. Ἡ ἑλληνικὴ ἀπέβη ἡ γλῶσσα τῆς νέας θρησκείας, παρ' ὅλον τὸ μῖσος τῶν ὀπαδῶν της ἐναντίον τῆς εἰδωλολατρείας. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι οἱ χριστιανοὶ συγγραφεῖς θεωροῦν ἀναγκαίαν τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, οἱ κορυφαῖοι δὲ ἐξ αὐτῶν, Βασίλειος, Γρηγόριος καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, εἶχον σπουδάσει εἰς τὰς σπουδαιοτέρας τοῦ καιροῦ των σχολάς, εἰς τὴν σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἀντιοχείας. Μάλιστα ὁ Μ. Βασίλειος ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ γράψῃ καὶ συστήσῃ τὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν γραμμάτων δι' ἰδίας πραγματείας, ἡ ὁποία φέρει τὸν τίτλον «πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων». Ἡ τοιαύτη ἔναντι τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων θέσις τοῦ μεγάλου κύρους πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, συνέδεσε στενώτερον τὸν Χριστιανισμὸν μὲ τὸ ἑλληνικὸν Βυζάντιον, ὠφέλησε δὲ ἐξ ἄλλου, ὡς εἶναι καταφανές, τόσον αὐτόν, ὅσον καὶ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν πνευματικὴν παραγωγήν. Διὰ τοῦτο βλέπομεν ἀνωτέρους κληρικοὺς ἢ καὶ ἁπλοῦς ἀκόμη μοναχοὺς νὰ συγκεντρώνουν, διασώζουν, μελετοῦν καὶ ἀντιγράφουν ἔργα ἀρχαίων ἑλλήνων συγγραφέων. Μιμοῦνται τὴν γλῶσσαν των, γλῶσσαν ἄλλως τε τῶν προγόνων των, τὸ ὕφος των, τὴν μετρικήν των. Τὰ ὀνόματα δὲ τῶν κυριωτέρων ἀντιπροσώπων τῆς τάσεως αὐτῆς, κατέχουν ὑψηλὴν θέσιν εἰς τὴν βυζαντινὴν Γραμματολογίαν. Τοιαῦτα π. χ. εἶναι τοῦ Πατριάρχου Φωτίου, [illegible] εἰς τὴν πολύτιμον Μυριόβιβλόν του, τοῦ Θεσσσαλονίκης Εὐσταθίου τὰς παρεκβολάς του εἰς Ὅμηρον, τοῦ ἐκ Πελοποννήσου Μητροπολίτου Καισαρείας Ἀρέθα, μὲ τὰ σχόλιά του εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καί τὰ ἀντίγραφά του. Πλῆθος δὲ εἶναι τὰ ὀνόματα ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι

ἐμιμήθησαν τὸ ρητορικὸν ὕφος τῶν ἀρχαίων καὶ τὰ ἐπιγράμματα. Ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ συγγραφεῖς τοῦ Βυζαντίου γράφουν ἑλληνιστί, μὲ πρότυπα ὕφος καὶ γλώσσης ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς.

Ὁ πόλεμος τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, κατὰ τῆς εἰδωλολατρείας, ἦτο σκληρὸς καὶ μακροχρόνιος. Διὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν διεξαγωγὴν τούτου, ὁ ὁποῖος ἦτο πόλεμος ἰδεολογικός, θὰ ἐλέγομεν σήμερον, οἱ Χριστιανοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ μελετήσουν τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, ἰδίᾳ τὴν ἀριστοτελικὴν καὶ τὴν νεοπλατωνικήν, διδασκομένην ἐκ μέρους εἰδωλολατρῶν ὑπηκόων τῆς αὐτοκρατορίας, ἐκ τῆς μελέτης δὲ αὐτῆς δὲν ἔμενον, ὡς ἦτο ἑπόμενον, ἀνεπηρέαστοι. Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Πενταπόλεως εἰς τὴν Κυρηναϊκὴν Συνέσιος, καθὼς καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, εἶναι τρόφιμοι τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἰδίᾳ τῆς νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας, ἡ δὲ περίπτωσίς των ἀποτελεῖ ἐξαίρετον παράδειγμα συγκερασμοῦ τῶν δύο κόσμων, ἑλληνικοῦ καὶ χριστιανικοῦ, ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ ἄλλοι λόγιοι, θὰ ἐλέγαμεν σήμερον, οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται ταυτοχρόνως μὲ τὰ ἑλληνικὰ καὶ χριστιανικὰ γράμματα. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ εἰδωλολάτρου ἀπὸ τὴν Πανόπολιν τῆς Αἰγύπτου Νόννου, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸ μυθολογικὸν ποίημα Διονυσιακά, ἀλλὰ μετέφρασε καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον εἰς στίχους ἑξαμέτρους. Τὸ χριστιανικὸν Βυζάντιον καταδιώκει τὴν εἰδωλολατρείαν, σέβεται ὅμως τοὺς συγγραφεῖς της. Εὔστοχος δὲ εἶναι ἡ παρατήρησις τοῦ Salaville εἰς τὸ ἔργον του «De l'hellénisme au byzantinisme», κατὰ τὴν ὁποίαν «τὸν χριστιανισμὸν τοῦ Βυζαντίου δὲν χωρίζει ἀπὸ τὸν ἑλληνισμὸν τὸ χάσμα, τὸ ὁποῖον συνήθως φανταζόμεθα, ἀλλ' ἁπλῶς ὁροθετικὴ γραμμὴ χαραχθεῖσα εἰς τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τὸν ἐπίσημον θρίαμβον τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς πρωτευούσης τοῦ βυζαντινοῦ κράτους εἰς τὴν Κων)πολιν καὶ ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν πνευματικὴν ἀντίδρασιν, τὴν ὁποίαν προεκάλεσεν ἡ σχολικὴ νομοθεσία τοῦ Ἰουλιανοῦ».

Μεγάλη καὶ βαθεῖα, ὡς ἐλέχθη, ἦτο ἡ σχέσις τοῦ Βυζαντίου πρὸς τὸν ἑλληνισμόν. Ἀνάλογος δὲ εἶναι καὶ ἡ τοιαύτη τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Μολονότι δὲ θανάσιμος ἦτο ἡ σύγκρουσις, δὲν ἀπεφεύχθη, ἐντὸς τῶν κόλπων τοῦ Βυζαντίου, ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τοῦτο προκύπτει καὶ ἐξ ὅσων ἤδη ἀνεφέραμεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι πλεῖστα σχετικὰ μὲ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν λατρείαν ἔθιμα τῶν ἐθνικῶν Ἑλλήνων ἐδέχθησαν καὶ

οἱ χριστιανοί· ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ διετηρήθησαν ἐπὶ αἰῶνας εἰς τὸ χριστιανικὸν Βυζάντιον, ἐνῷ ἄλλων ἡ ἐπιβίωσις μαρτυρεῖται ἀκόμη σήμερον. Κατὰ τὸν Ἰ ω ά ν ν η ν Λ υ δ ό ν, συγγραφέα τοῦ 6ου αἰῶνος, «οἱ γεωργικοὶ (κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐννοεῖ) πρὸς θεραπείαν Κρόνου καὶ Δήμητρος ἔσφαττον χοίρους· ὅθεν καὶ νῦν φυλάττεται κατὰ τὸν Δεκέμβιον ἡ χ ο ι ρ ο σ φ α γ ί α». Ἡμεῖς δὲ προσθέτομεν, ὅτι τὸ εἰδωλολατρικὸν τοῦτο ἔθιμον τῆς θυσίας χοίρων εἰς τοὺς χθονίους θεοὺς ἐπιζῇ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος σήμερον ἀκόμη, συνδεδεμένον πλέον μὲ τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων. Τὴν προηγουμένην τῆς 25ης Δεκεμβρίου εἰς τὴν ὀρεινὴν Παρνασσίδα π. χ. ὀργανοῦται τελετουργικὴ σφαγὴ τῶν χοίρων, τὸ δὲ λιβάνι, τὸ ὁποῖον μαζὶ μὲ τοὺς καιομένους ἄνθρακας ρίπτουν εἰς τὸν ἀποκοπέντα λαιμὸν τοῦ σφαγίου δὲν ἀφήνει ἀμφιβολίαν περὶ τῆς εἰδωλολατρικῆς παλαιότητος τοῦ ἐθίμου. Ἡ νεωτέρα ἔρευνα ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς Λαογραφίας, μᾶς ἐδίδαξεν ὅτι πλεῖστα ὅσα νέα ἑλληνικὰ ἔθιμα εἰς τοὺς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς χρόνους ἀναγόμενα ἔφθασαν μέχρις ἡμῶν μέσῳ τοῦ χριστιανικοῦ Βυζαντίου. Οὕτω π.χ. ἡ προσωποποίησις τοῦ θανάτου, ὁ Χ ά ρ ο ς, τὸ ἔθιμον τῆς τοποθετήσεως νομίσματος εἰς τὸ στόμα ἢ τὴν χεῖρα τοῦ νεκροῦ, ὁ οἶνος καὶ τὸ ἔλαιον, χυνόμενα ἐπὶ τοῦ τάφου (ἀρχαῖαι χ ο α ί), ἡ τοποθέτησις εἰς τάφον μαζὶ μὲ τὸν νεκρὸν ἀγαπητῶν, ἐν ὅσῳ ἔζη ἀντικειμένων (ἀρχαῖα κ τ ε ρ ί σ μ α τ α), ἔθιμα σχετικὰ μὲ τὰς νύμφας (ν ε ρ ά ϊ δ ε ς), τὸν Διόνυσον κλπ. τὸ ἔθιμον τῆς ἀφιερώσεως εἰδώλου π ά σ χ ο ν τ ο ς μ έ λ ο υ ς τοῦ σώματος, ἡ κ α τ ά κ λ ι σ ι ς πασχόντων εἰς ναοὺς (παράβαλε συμβαίνοντα εἰς ἀ ρ χ α ῖ α Ἀ σ κ λ η π ι ε ῖ α), ἀποτελοῦν ὅλα αὐτὰ ἐπιβίωσιν διὰ μέσου τόσων αἰώνων, ἀρχαίων θρησκευτικῶν ἐθίμων.

(Συνεχίζεται)

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Τ. ΚΟΛΙΑΣ
Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ)νίκης

Ο ΕΣΤΑΥΡΩΜΕΝΟΣ ΜΑΡΤΥΣ ΤΟΥ ΓΟΛΓΟΘΑ

«Ὅτε οὖν ἔλαβε τὸ ὄξος ὁ Ἰησοῦς εἶπε, τετέλεσται·
καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα».
(Ἰωάν. ιθʹ. 30)

«Τετέλεσται» . . . ἀκούεται ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ Σταυροῦ, ἐν μέσῳ τῶν φρικτῶν ἀλγηδόνων ἁρμονικὴ καὶ ἡδύμολπος ἡ φωνὴ τοῦ Μεγάλου Μάρτυρος τῶν Αἰώνων. Ἀπὸ τοῦ βράχου τοῦ Γολγοθᾶ γλυκὺς καὶ παρήγορος ἠχῶν ὁ ἀντίλαλος μέλπεται ἀνὰ τὴν ὑπ' οὐρανὸν Οἰκουμένην. Καὶ ὁ μεγαλωστὶ μέγας καὶ ἐξαίσιος οὗτος λόγος πίπτει ἀπὸ τὰ φλέγοντα χείλη ἑνὸς Καταδίκου Ἐσταυρωμένου, δροσισθέντα ὑπὸ τῆς ἀγνωμοσύνης οὐχὶ δι' ὕδατος ἀλλὰ δι' ὀλίγου ὄξους.

«Τετέλεσται» . . . πίπτει ὡς τελευταῖος στεναγμός, ὡς ὑστάτη πνοὴ θνήσκοντος, ὡς ῥόγχος ἑνὸς ἀγωνιῶντος. Εἶναι ἡ ὑστάτη πνοή, τὴν ὁποίαν τὰ Ἄχραντα Ἐκεῖνα χείλη προφέρουσι. Τὰ πάντα ἐτελείωσαν, τὰ πάντα ἐξεπληρώθησαν, τὰ πάντα ἔλαβον τέλος.

«Τετέλεσται» . . . εἶναι ἡ κραυγὴ τοῦ θριάμβου καὶ τῆς ἱκανοποιήσεως, εἶναι τὸ ἄγγελμα τῆς σωτηρίας, εἶναι ἡ παρηγορία τῆς Ἀνθρωπότητος.

Ἡ καινή, ἡ μεγαλειώδης, ἡ θεία Διδασκαλία τοῦ γλυκυτάτου Ῥαββί, ἐπεσφραγίσθη διὰ τοῦ ἀοράτως τελεσιουργηθέντος Μυστηρίου ἐν τῷ Σταυρῷ τοῦ φρικτοῦ Γολγοθᾶ, διὰ τῆς χύσεως τοῦ Παναχράντου αἵματος τοῦ Υἱοῦ τῆς Παρθένου, διὰ τοῦ Μαρτυρίου τοῦ Ἀναμαρτήτου καὶ Ἀμώμου Θεανθρώπου, διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Οὐρανίου Πατρός.

Ἐν τῷ Σταυρῷ συνετελέσθη Μυστήριον μέγα, τὸ μυστήριον τῶν μυστηρίων, τὸ Μυστήριον τῆς ἀπολυτρώσεως. Τὸ Αἷμα τοῦ ἐνσαρκωθέντος Λόγου τοῦ Θεοῦ ὑπῆρξε τὸ λύτρον τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος καὶ ἀπεκαθάρθη διὰ τοῦ Τιμίου Αἵματος τοῦ Σωτῆρος ὁ ῥύπος τῆς ἁμαρτίας.

Τὸ μέγα ἔργον, τὸ ἔργον τῆς Ἀπείρου Ἀγάπης τοῦ Τριαδικοῦ ἡμῶν Θεοῦ, συνετελέσθη. Τὸ μυστήριον τῆς διὰ τοῦ Σταυροῦ ἀπολυτρώσεως εἶναι τετελεσμένον.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ τε-

θέντος νόμου, μετὰ τὴν κατάραν, ἐπὶ αἰῶνας ἡ ἀνθρωπότης παραπαίει. Ἀληθῶς ἡ πλάνη ἐν τῇ διανοίᾳ, ἡ κραυγὴ καὶ ὁ πόνος ἐν τῇ καρδίᾳ, εἶναι ὁ κλῆρος ὁ ὀϊζυρὸς τῶν δυστήνων ἀνθρώπων. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ὅπερ συστηματικῶς ἐρευνᾷ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἕλληνος φιλοσόφου Θάλητος, θέντος τὸ πρόβλημα «τί τόδε τὸ πᾶν», ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια, ἐπιτονίζω, φρικτῶς ἐπλανήθη περὶ τῶν αἰωνίων προβλημάτων, δηλαδὴ περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐργασίας τῆς Θεότητος καὶ περὶ τοῦ ἐπιδιωκομένου μεγάλου σκοποῦ ἐν τῇ Δημιουργίᾳ ταύτῃ, τὴν ὁποίαν στέφει δίκην διαδήματος ἡ ἁρμονία, ἡ πρόνοια καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια.

Ἕνεκα τοῦ ψηλαφητοῦ σκότους, ὅπερ ὡς ἀδιάτρητος πέπλος περιεκάλυπτε τὰ μεγάλα ταῦτα προβλήματα, διὰ τὴν ἄγνοιαν τῆς ἀληθοῦς τοῦ ἀνθρώπου κατευθύνσεως, ἕνεκα τῆς περὶ τῆς Βουλῆς τοῦ Πλάστου φρικώδους ἀνεπιστημοσύνης, παριστάμεθα διὰ μέσου τῆς Ἱστορίας πρὸ θεάματος ἀλγεινοῦ καὶ τρομεροῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ βλασφημεῖται μὲν ὁ Δημιουργός, ἀτιμάζεται δὲ καὶ καταισχύνεται ἡ ἀνθρωπίνη φύσις.

Καὶ ἀληθῶς οἱ ἄνθρωποι διαιροῦνται εἰς ἐλευθέρους καὶ δούλους, αἱ διάφοροι πολιτικαὶ μερίδες καὶ τάξεις παλαίουσι κατ' ἀλλήλων φρικτῶς καὶ ἀπαύστως, τὰ ποικίλα φῦλα συγκρούονται καὶ ἀποκτείνουσιν ἄλληλα, δίκην ἀγρίων θηρίων, τὰ ὄρη καὶ αἱ πεδιάδες ἀντηχοῦν ἀπὸ τῶν κραυγῶν τῶν ὀλλύντων καὶ τῶν οἰμωγῶν τῶν ὀλλυμένων, θάλασσαι καὶ ποταμοὶ ἐρυθραίνονται ἐξ αἱμάτων ἀνθρωπίνων, πᾶσα δι' ἡ γῆ παρίσταται ὡς τόπος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἁμιλλῶνται τὰ αἴσχη πρὸς τὰς φρικαλεότητας. Ἀλλ' ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ σκότος, τὴν διαφθοράν, καὶ τὸν ὄλεθρον, ἀπολύτως ἀντίκειται εἰς τὴν ἄπειρον ἀγάπην τῆς Θεότητος. Καὶ ἡ ὑπερτάτη Πρόνοια ἐν καθωρισμένῳ ἐπακριβῶς καὶ μετὰ σοφίας σχεδίῳ, παρεσκεύασε τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν ἀνάστασιν τῆς ἀνθρωπότητος.

Καὶ ὅτε ἦλθετὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλοσοφίας διαδεδομένης εἰς τὰ τετραπέρατα τοῦ κόσμου διὰ τῶν νικῶν τοῦ Ἡγεμόνος—Στρατηγοῦ τῶν Ἑλλήνων Μεγάλου Ἀλεξάνδρου· τῆς ἀνθρωπότητος πολιτικῶς βίᾳ ἑνωθείσης ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τῆς δικαιογόνου τῆς Παλλάδος νεωτέρας ἀδελφῆς ἀθανάτου Ῥώμης, μεγάλης τῆς ἀνθρωπότητος εὐεργέτιδος, διὰ τὸ Δίκαιον καὶ τὴν Διοίκη[illegible], διὰ τὴν καθιερωθεῖσαν τάξιν, διὰ τὴν διατήρησιν καὶ μετάδοσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἅπερ ἀπειργάσαντο τὸν Χριστιανικὸν Βυζαντινὸν Πολιτισμὸν καὶ ἐκεῖθεν τὸν Ἑλληνικὸν Χριστιανικὸν Πολιτι-

σμὸν τῆς Ἑσπερίας· τῶν διαφόρων θρησκευμάτων συναμιγέντων· τῆς φιλοσοφίας οἰκτρότατα ἀποτυχούσης τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς θηριωδίας κορυφωθεισῶν, τότε ἡ ἀπόλυτος Ἀλήθεια, ἡ Ἰδέα ἡ ἐνυπόστατος καὶ ζῶσα τοῦ ὑπερτάτου Νοῦ, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς, κατῆλθεν ἐξ Οὐρανῶν εἰς τὴν Γῆν ἀκρότως καὶ ἀθορύβως, ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, κυηθεὶς ἀσπόρως ἐκ τῶν ἀχράντων αἱμάτων τῆς Παρθένου Μαρίας καὶ ἀποκαλυφθεὶς σαρκὶ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ, τῇ γῇ τῶν μυστηρίων καὶ τῶν ἀποκαλύψεων, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὸ πάλαι ὁ σεπτὸς τῶν Προφητῶν χορὸς προεφήτευσε τὴν ἔλευσιν τοῦ Μεσσίου καὶ τὴν δι' αὐτοῦ ἀπολύτρωσιν παντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου Γένους.

Καὶ ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς, ὁ Υἱὸς τῆς Παρθένου Γαλιλαῖος, ὁ ξανθὸς Ἐ ρ γ ά τ η ς καὶ εἶτα Δ ι δ ά σ κ α λ ο ς τῆς Ναζαρέτ, ὁ Γλυκὺς Ῥαββί, ἐπιλαμβάνεται τοῦ Ἔργου, τοῦ Ἔργου τῆς Σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Διδάσκει δι' ὕφους ἀπερίττου, ἁπλοῦ καὶ διὰ παραβολῶν. Περιέρχεται πόλεις καὶ κώμας κηρύσσων καὶ εὐαγγελιζόμενος τὴν Οὐράνιον Αὐτοῦ Διδασκαλίαν. Παρηγορεῖ καὶ ἀνακουφίζει πᾶσαν συντετριμμένην καὶ βεβαρυμένην ἐκ τῆς ἁμαρτίας ψυχήν. Ἀκτινοπυρσεύει φῶς ὑπέρλαμπρον, φῶς ἄπλετον, φῶς ἀνέσπερον, φῶς φωτίζον πᾶσαν ἐσκοτισμένην διάνοιαν, φῶς διαλῦον τὰ σκότη, ἅτινα ἐκάλυπτον πυκνὰ τὴν ζοφώδη ἀτμόσφαιραν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔζη καὶ ἐκινεῖτο τὸ τάλαν ἀνθρώπινον Γένος.

Ὁ Θεῖος Ναζωραῖος σκορπίζει ἁπανταχοῦ εὐεργεσίας. Ἰατρεύει πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν ἀσθένειαν. Ἀνορθοῖ παραλυτικούς. Φωτίζει τυφλούς. Καθαρίζει λεπρούς. Ἀνοίγει τὸ στόμα μογιλάλων. Ἐκβάλλει δαιμόνια. Ἀνατρέπει τὴν φύσιν ἀνιστῶν νεκρούς.

Ὁ Γλυκὺς Διδάσκαλος κηρύσσει διδασκαλίαν καινήν, διδασκαλίαν φωτοβόλον, αἱ ἀστραπαὶ τῆς ὁποίας πυρπολοῦσι τὴν ἱεροκρατουμένην Ἰουδαίαν, οἱ πυρσοὶ τῆς ὁποίας φωτίζουσι τὴν Οἰκουμένην, οἱ κεραυνοὶ τῆς ὁποίας κατακρημνίζουσι τὸ εἰδεχθὲς οἰκοδόμημα τῆς ψευδεπιφανείας καὶ τῶν κατὰ συνθήκην θρησκευτικῶν, κοινωνικῶν, οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν ψευδῶν καὶ συντρίβουσι τὸ «Κράτος» τῆς ἀνισότητος καὶ τῆς ἀδικίας, τοῦ στεναγμοῦ καὶ τοῦ πόνου. Ἡ διδασκαλία τοῦ Ναζωραίου ἄνευ Σωκρατικῆς διαλεκτικῆς, χωρὶς Ἀριστοτέλειον ἐπιστημονικὸν εἱρμόν, ἄνευ Πλατωνικοῦ γλωσσικοῦ ἐπαγωγοῦ, ἀλλ' ἀφελῶς, ἁπλῶς, ἀτέχνως καὶ ἀπερίττως, δι' ὕφους ἁπλουστάτου, διὰ τρόπων τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ διὰ θαυμασίων παραβολῶν, κηρύσσει τὸ νέον Πολίτευμα, κοινωνίας νέας, τὸ Χριστιανικὸν Πολίτευμα τῆς Ἀγάπης, τῆς Ἀδελφότητος, τῆς Ἰσότητος, τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς Εἰρήνης.

Ὁ Θεανδρικὸς διδάσκαλος Ἰησοῦς, κηρύσσει ἀληθῶς διδασκαλίαν θείαν. Παρέχει ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, συγχωρῶν τοὺς ἁμαρτωλούς. Παρηγορεῖ τοὺς τεθλιμμένους. Ἐγκολποῦται τοὺς ἀποκλήρους τῆς ζωῆς. Ἐναγκαλίζεται τοὺς περιφρονουμένους ὑπὸ τῆς κοινωνίας. Ἐκλέγει τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου, ἵνα τοὺς σοφοὺς καταισχύνῃ. Καὶ ἡ ἐξ Οὐρανῶν εὐώδης ἐκείνη διδασκαλία πληροῖ τὴν Γαλιλαίαν καὶ Ἰουδαίαν ἅπασαν καὶ σπεύδουσι πάντες νὰ βαπτισθῶσιν εἰς τὰ κρυστάλλινα δροσερὰ καὶ διαυγῆ νάματα τῆς Διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ.

Ἀλλ' ἡ καινὴ καὶ ζῶσα αὕτη Διδασκαλία, βεβαιουμένη ὑπὸ βίου ἁγίου ἀναμφηρίστως, ἀκολουθουμένη ὑπὸ ἔργων θαυμαστῶν καὶ προσεπιμαρτυρομένη ὑπὸ θαυμάτων πρωτοφανῶν, ἐπέσυρε τὸν φθόνον, τὴν μῆνιν καὶ τὴν κατακραυγὴν τῶν «κατ' ἐπάγγελμα» φυλάκων τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, τῶν ὑποκριτῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, τῶν ἐκμεταλλευτῶν τοῦ Λαοῦ καὶ τοῦ Νόμου τοῦ Ἰεχωβᾶ. Οἱ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, προβατόσχημοι ὑποκριταί, οἱ ἔμποροι τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, οἱ ψευδεῖς Νομοδιδάσκαλοι, καταβιβρώσκονται ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, θορυβοῦνται, ἐξεγείρονται, ταράσσονται, πειράζονται, ἐνοχλοῦνται, αἰσθάνονται κλονιζόμενον ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν τὸ ἔδαφος τοῦ κρατοῦντος ψευδεπιφανοῦς θεοκρατικοῦ καθεστῶτος. Ἐντεῦθεν ἀντιδρῶσιν, θέτουσιν ἐμπόδια, στήνουσι παγίδας, σπείρουσι ζιζάνια, προβάλλουσι προσκόμματα, συσκοτίζουσι τὴν ἀτμόσφαιραν διὰ ψευδῶν, διαβάλλουσι, σοφιστεύονται, συκοφαντοῦσι, συνωμοτοῦσιν.

Ἀλλ' ὁ Οὐράνιος Διδάσκαλος ἀπαθὴς καὶ ἀπτόητος, χωρεῖ ἐπὶ τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἀναγεννήσεως. Ὑπερπηδᾷ τὰ πάντα. Διαλύει τὰ σκότη Συντρίβει τὰς παγίδας. Σκορπίζει τὸ φῶς Αἴρει τὴν αὐλαίαν. Ἀποκαλύπτει τὴν σπεῖραν τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων. Καὶ ἀπὸ τῶν ἀχράντων Αὐτοῦ χειλέων ἐξερεύγονται κεραυνοί, οἱ ἀθάνατοι ταλανισμοί: «Οὐαὶ ὑμῖν Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί.... ὄφεις... γεννήματα ἐχιδνῶν... Τάφοι κεκονιαμένοι...» Καὶ ὁ Λαὸς ἀκολουθεῖ ὀπίσω τοῦ Διδασκάλου καὶ Εὐεργέτου του δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ τὸ πλεῖστον τῆς νυκτός. Ὁ Λαὸς ἀναγνωρίζει ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ τὸν ἀναμενόμενον Μεσσίαν, τὸν Σωτῆρα. Ὁ Λαὸς τὸν ἐπευφημεῖ Βασιλέα.

Τότε καὶ τὸ μῖσος τοῦ ἐσμοῦ τῶν κακοποιῶν Γραμματέων, Φαρισαίων, Ἀρχιερέων, Νομοδιδασκάλων, ἐν γένει εἰπεῖν τῆς «ἀρχούσης τάξεως» γιγαντοῦται. Καὶ ἡ φατρία τῆς κακουργίας φόβῳ συσχεθεῖσα, ἀποφασίζει τὴν ἐξόντωσιν τοῦ θείου Διδασκάλου, τὸν ἐπικηρύσσει

ληστήν, ἐχθρὸν τοῦ λαοῦ, ἐπαναστάτην, ἀναρχικόν, ἀνατροπέα τοῦ νόμου καὶ τῆς καθεστηκυίας τάξεως. Ὑποκριτική, στριγγλίζουσα καὶ βραχνὴ ἡ φωνὴ τοῦ αἰωνίου Φαρισαϊσμοῦ: «Συμφέρει ἕναν ἄνθρωπον ἀπολέσαι ὑπὲρ τοῦ Λαοῦ».

Διὰ προδοσίας τοῦ ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου Μαθητῶν Ἰούδα τοῦ Ἰσκαριώτου, συλλαμβάνεται ὡς κακοῦργος ὁ θεῖος Διδάσκαλος καὶ παραδίδεται εἰς τὰς ὀρδὰς τῶν διωκτῶν Του καὶ προσάγεται ἐνώπιον τοῦ Ἄννα—Καϊαφισμοῦ, ἐνώπιον παρανόμου Συνεδρίου, ἐνώπιον δικαστηρίου, οὐδὲ τύποις συγκεκροτημένου, ἐνώπιον δῆθεν δικαστηρίου, τοῦ ὁποίου τὴν ἀπόφασιν ἐξέδωκεν πράγματι ὁ ἀργυρώνητος ὄχλος καὶ συρφετὸς κατὰ τὴν ὑποβολήν, ὑπόδειξιν καὶ παρότρυνσιν τῶν ψευδοδιδασκάλων τοῦ Νόμου.

Ὁ ἀχαλίνωτος ὄχλος μαινόμενος δι' ὅλης τῆς νυκτὸς βοᾷ, καταμαρτυρῶν κατὰ τοῦ Διδασκάλου, ὅτι διδάσκει ἐναντίον τοῦ Νόμου, ὅτι ἐποίησεν ἑαυτὸν Υἱὸν Θεοῦ καὶ ὅτι ὡς ἀποστάτης τοῦ Νόμου πρέπει νὰ ἀποθάνῃ, ὅτι ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν Βασιλέα καὶ ἄρα ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἶναι καὶ πολιτικὸς ἐπαναστάτης καὶ πρέπει νὰ ἀποθάνῃ τὸν ἀτιμοτικώτερον τῶν θανάτων, σταυρούμενος ἐπὶ τοῦ ξύλου τῆς ἀτιμίας. Καὶ ἡ ἄνομος, τύποις δικονομικοῖς καὶ οὐσιαστικῷ δικαίῳ, ἡ κατάπτυστος ἀπόφασις τοῦ περιουσίου ἀχαρίστου Λαοῦ, λαμβάνεται. Ἡ «ἄρχουσα τάξις» τῶν Φαρισαίων, ἐθριάμβευσε. Ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἀγγέλων, ὁ Υἱὸς τῆς Παρθένου, ὁ Ἄμωμος, ὁ Ἀναμάρτητος, ὁ Γλυκὺς Διδάσκαλος, ὁ Εὐεργέτης, μετὰ τὸν ἀκάνθινον στέφανον, μετὰ τὴν ἐρυθρᾶν χλαμύδα, μετὰ τὰς ταπεινώσεις, μετὰ τοὺς ἐξευτελισμούς, μετὰ τοὺς ἐμπτυσμούς, μετὰ τοὺς κολαφισμούς, μετὰ τὰς μαστιγώσεις, παραδίδεται εἰς τὸ Σταυρωθῆναι.

Ὁ Θεῖος Λυτρωτὴς δέχεται γαλήνιος καὶ γλυκὺς τὴν ταπεινωτικὴν καταδίκην καὶ τὸ μαρτύριον. Ἀντιπαρέρχεται ὑπερηφάνως καὶ ἀξιοπρεπῶς πρὸ τῶν ψοφοδεῶν λόγων τοῦ στερουμένου εὐψυχίας Ποντίου Πιλάτου καὶ φθέγγεται: «Ἡ Βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦν ἡ Βασιλεία ἡ ἐμή οἱ ὑπηρέται ἂν οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις..... οὐκ εἶχες ἐξουσίαν οὐδεμίαν κατ' ἐμοῦ, εἰ μὴ ἦν σοὶ δεδομένον ἄνωθεν» (Ἰωάν ιη'. 36—ιθ'. 11). Καὶ κατάδικος πλέον ὁ θεῖος Διδάσκαλος, φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων τὸν Σταυρόν, ἄγεται εἰς τὸν φρικτὸν Γολγοθᾶν. Σταυροῦται ἐν μέσῳ δύο κακούργων καὶ ὑψοῦται ἐπὶ τοῦ

Σταυροῦ ὁ Ἄθῶος. Ἐστεμμένος τὴν κεφαλὴν δι' ἀκανθῶν, καθηλωμένος δι' ἥλων ἐπὶ τοῦ ξύλου τῆς ἀτιμίας, ποτιζόμενος διὰ χολῆς καὶ ὄξους, πονῶν, πάσχων καὶ ἀγωνιῶν, προσβλέπει μετ' οἰκτιρμῶν καὶ συγγνώμης πρὸς τοὺς διώκτας Του: «Π ά τ ε ρ, ἄ φ ε ς α ὐ τ ο ῖ ς, ο ὐ γ ὰ ρ ο ἴ δ α σ ι τ ί π ο ι ο ῦ σ ι». Ὁ Ζωοδότης τῆς Οἰκουμένης, ὁ Αἰώνιος καὶ Ἀκατάλυτος Ἀναμορφωτής, ἀποθνήσκων ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ διὰ τὴν ἀγάπην τῆς Ἀνθρωπότητος, ἀντικρύζει μετὰ καρτερίας τὸν θάνατον.

Ὁ Ναζωραῖος πάσχει, σταυροῦται καὶ ἀποθνήσκει ἐ σ τ ι γ μ α τ ι σ μ έ ν ο ς κ α τ ά δ ι κ ο ς ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, ἵνα ἐπισφραγίσῃ διὰ τοῦ τιμίου Αἵματος τὴν Διδασκαλίαν του' καὶ ἵνα ὁλοκληρώσῃ τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου.

Ο Ἐσταυρωμένος Μάρτυς τῆς Ἀληθείας, μικρὸν πρὸ τοῦ Μαρτυρίου Του, κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπὶ τῆς Γῆς προσευχήν Του πρὸς τὸν Οὐράνιον Αὐτοῦ Πατέρα, ἐφθέγξατο: «Πάτερ... τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω». Καὶ παναληθῶς ὁ Ἰησοῦς τῆς Ναζαρέτ, τὸ ἀναληφθὲν ὕπατον καὶ θειότατον ἔργον ἐπετέλεσε πλήρως διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ Βίου Αὐτοῦ. Νῦν ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ Σταυροῦ ἀναφωνεῖ: «Τ ε τ έ λ ε σ τ α ι!» Δὲν εἶναι λόγος ἀπογνώσεως καὶ ἀπελπισίας. Εἶναι κραυγὴ θριάμβου. Διὰ τοῦ Αἵματος Αὐτοῦ, διὰ τοῦ θανάτου Αὐτοῦ, συνεπλήρωσε τὸ ἔργον Αὐτοῦ. Διὰ τοῦ θανάτου Αὐτοῦ ὁλοκληρώθη τὸ ἔργον. Ἡ ἀρχαία τῆς ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ δουλωθείσης Εὔας κατάρα λύεται, αἱ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων μαραίνουσαι λῦπαι καταργοῦνται, οἱ χωρὶς τέλους καὶ σκοποῦ ἄνευ πόνοι καὶ ἱδρῶτες τερματίζονται, ὁ θάνατος, ὁ σκληρὸς Χάρων, ὁ ἀφράστως πικρὸς καὶ ἀπείρως τερατώδης ὁ διὰ τοῦ ἀμφιστόμου τῆς ἁμαρτίας ξίφους ἀφαιρῶν τὴν ζωήν, ὁ ἀπαισίως στυγνὸς θάνατος, θ α ν α τ ο ῦ τ α ι, διότι ὁ Κύριος, ἡ Αἰώνιος Ζωή, ἡ ἄπειρος χαρά, αὐτὴ ἡ Ἀθανασία, ἁπλωθεῖσα ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, κατελθοῦσα εἰς τὸν Ἅδην, κ α τ ή ρ γ η σ ε τ ὸ ν θ ά ν α τ ο ν.

«Τ ε τ έ λ ε σ τ α ι!». Ὁ Διδάσκαλος τῆς Ναζαρέτ, ὁ Ἐσταυρωμένος Θεάνθρωπος, «σ υ ν ε φ ι λ ί ω σ ε τ ὸ ν ἄ ν θ ρ ω π ο ν π ρ ὸ ς τ ὸ ν Θ ε ὸ ν κ α ὶ π ρ ὸ ς τ ὸ ν ὅ μ ο ι ο ν α ὐ τ ῷ ἄ ν θ ρ ω π ο ν κ α ὶ τ έ λ ο ς σ υ ν ε φ ι λ ί ω σ ε π ρ ὸ ς τ ὴ ν ζ ω ὴ ν κ α ὶ π ρ ὸ ς α ὐ τ ὸ ν τ ὸ ν θ ά ν α τ ο ν».

Ὁ ἁπλώσας τὰς Ἁγίας Αὐτοῦ χεῖρας ἐπὶ τοῦ ξύλου τῆς ἀτιμίας, [illegible]ργήσας τὸ κράτος τῆς ἀδικίας, τῆς ἀνισότητος, τῆς ἰδιοτελείας, τοῦ πόνου καὶ τοῦ στεναγμοῦ, ἵδρυσε τὴν θρησκείαν τῆς Ἀγάπης, τὴν

θρησκείαν ἁπάντων τῶν Αἰώνων, τὴν τελευταίαν Θρησκείαν, τὴν Θρησκείαν, ὑπὲρ τὴν ὁποίαν δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄλλη, γενόμενος Διδάσκαλος Εἰσηγητὴς τῆς παγκοσμίου Ἀδελφότητος, τῆς παγκοσμίου Εἰρήνης, διδάξας τὸ μοναδικὸν καὶ τέλειον Ἠθικόν, Κοινωνικόν, Οἰκονομικόν, Πολιτικὸν καὶ Πολιτειακὸν σύστημα. Ὅμως ὁ αἰώνιος «Φ α ρ ι σ α ϊ σ μ ό ς», ὁ ἀμετανόητος καὶ θεοκτόνος, ἡ λευκὴ καὶ ἐρυθρᾶ ἀπιστία τοῦ ὑλισμοῦ, βάλλουσι κατὰ τοῦ θείου Ἑλληνοχριστιανικοῦ Ἰδεώδους. Ἀλλ᾿ ἀπὸ τοῦ Γολγοθᾶ παρήγορος καὶ ἐπιβλητικὴ ἀκούεται ἡ ἠχώ: «Τ ε τ έ λ ε σ τ α ι». Αὐτὸς ὁ ἀντίλαλος τῆς ἠχοῦς «Τετέλεσται» τοῦ Ἐσταυρωμένου Διδασκάλου, ἐξαγγέλλει τὴν νίκην τῆς Δικαιοσύνης καὶ τὸν ὄλεθρον τοῦ πολυμόρφου Πρωτέως τοῦ «Φαρισαϊσμοῦ».

Πανένδοξε Ἐσταυρωμένε!
Ἀθάνατε Μάρτυ τῆς Ἀληθείας!
Μεγάλε τῆς Ἀνθρωπότητος Ἀναμορφωτά!
Θεῖε τῶν ἀνθρώπων Εὐεργέτα!
Ἔσο εὐλογημένος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

«Τ ε τ έ λ ε σ τ α ι»...

Προσέλθωμεν πάντες πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Σταυροῦ.
Προσέλθωμεν μετὰ θάρρους.
Προσέλθωμεν μετὰ πίστεως.
Προσέλθωμεν ἐν κατανύξει καὶ μετὰ συγκινήσεως.
Προσέλθωμεν ἐν συντριβῇ καὶ μετανοίᾳ.
Προσέλθωμεν ἐν ἁγνότητι καὶ πίστει καὶ προσκυνήσωμεν τὸν Σταυρόν.
Ὁ Σταυρὸς εἶναι ἀστείρευτος πηγὴ εὐσπλαγχνίας, ἀπείρου ἐλέους καὶ συγγνώμης.
Ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ ἀναβλύζουσι ποταμοὶ ἀγάπης, ὠκεανοὶ παρηγορίας καὶ παραμυθίας.
Προσέλθωμεν ταπεινοὶ ἱκέται πρὸ τοῦ Ἐσταυρωμένου.

Πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Σταυροῦ κεῖται ἡ Σωτηρία, τὸ Χριστιανικὸν Πολίτευμα τῆς Ἀγάπης, τῆς Ἀληθείας, τῆς Δικαιοσύνης, τῆς Εἰρήνης. Πάντα τὰ ἄλλα κηρύγματα εἶναι φενάκη, εἶναι ὄλεθρος...

Ἐνατενίσωμεν εὐλαβῶς τὸν Σταυρόν, ὑπεράνω τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοδότου Σταυροῦ πτερυγίζει ἡ Ἀ ν ά σ τ α σ ι ς.

Δρ. Δ. Α.

Η Β΄. ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΕΝ EVANSTON ΤΩΝ Η. Π. Α.*

3. *Τὸ πρόγραμμα τῶν ἐργασιῶν.*

Τὸ πρόγραμμα τῶν ἐργασιῶν ὑπῆρξε πλουσιώτατον καὶ πληρέστατον ἀπὸ πάσης πλευρᾶς. Πάντα τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ Συνέδριον περιελήφθησαν λεπτομερῶς εἰς βιβλίον καὶ εἰς τὰς τρεῖς προαναφερθείσας γλώσσας, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευσε τρόπον τινὰ καὶ ὡς ὁδηγὸς τῶν Ἀντιπροσώπων διὰ τὰς ἐργασίας αὐτῶν ἐν τῷ Συνεδρίῳ. Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ (The second Assembly of the W. C. C. Official Handbook) περιελήφθησαν τὰ ἀκόλουθα: 1. Γραφεῖον Πληροφοριῶν. 2. Ὁ χαιρετισμὸς ἐκ μέρους τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ ἐν Ἡν. Πολιτείαις. 3. Χαιρετισμὸς ἐκ μέρους τοῦ North Western University, διὰ τοῦ Πρυτάνεώς του. 4. Χαιρετισμὸς ἀπὸ τὸν Δήμαρχον τοῦ Evanston. 5. Καθορισμὸς ὡρῶν διὰ τὰς ἱερὰς Ἀκολουθίας. 6. Τὸ ὡρολόγιον πρόγραμμα τῶν ἐργασιῶν εἰς ἑκάστην ἡμέραν. 7. Ὁρισμὸς τῶν αἰθουσῶν συνεδριάσεων. 8. Χάρτης τοῦ Northwestern University. 9. Τὰ τῆς μεταβάσεως εἰς τὴν αἴθουσαν Mcgaw Hall, ὅπου αἱ συνεδριάσεις τῆς ὁλομελείας. 10. Τὰ γραφεῖα, οἱ διευθυνταὶ τῶν Ἐπιτροπῶν καὶ τῶν Γραφείων καὶ οἱ γραμματεῖς τοῦ Π.Σ.Ε. 11. Τὸ πρόγραμμα τῶν ἐργασιῶν τῶν ἐντεταλμένων Ἐπισκεπτῶν (accredited Visitors). 11. Ἰδιαίτερα γεγονότα ἐν τῷ Συνεδρίῳ (οἷον παρουσία καὶ ὁμιλία τοῦ Προέδρου τῶν Ἡν. Πολιτειῶν, τοῦ Γεν. Γραμματέως τοῦ Ο. Η. Ε., συγκεντρώσεις καὶ δεξιώσεις εἰς τὴν πόλιν τοῦ Σικάγου, ψυχαγωγίαι τῶν συνέδρων κ.ἑ.). 12. Συνεδριάσεις ἰδιαίτεραι τῶν ἀντιπροσώπων ἑκάστης ἐκκλησίας. 13. Αἱ ἐργασίαι τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Νεολαίας. 14. Ὁ τύπος, οἱ δημοσιογράφοι, αἱ ραδιοφωνικαὶ ἐκπομπαί. 15. Φωτογραφίαι καὶ ὁδηγίαι φωτογραφήσεων. 16. Βιβλία τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως. 17. Ὀργάνωσις μεταφραστῶν καὶ διερμηνέων 18. Καταλύματα καὶ συσ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους

σίτισις τῶν συνέδρων. 19. Ὀργάνωσις τοῦ ταχυδρομείου διὰ τὴν ἀλληλογραφίαν τῶν συνέδρων, τῆς ἰατρικῆς περιθάλψεως, τῶν χρηματικῶν των συναλλαγῶν, τῶν ταξειδίων των. 20. Κατάλογος καὶ διεύθυνσις τῶν ἐν Σικάγῳ Προξενείων ἑκάστης ἐθνικότητος τῶν Ἀντιπροσωπειῶν ἐν τῷ Συνεδρίῳ.

Τὸ Συνέδριον ἤρχισε τὰς ἐργασίας του ἐπισήμως διὰ κοινῆς τελετῆς ἐν τῷ μεγάλῳ ναῷ τῶν Μεθοδιστῶν τὴν Κυαιακὴν 15ην Αὐγ. καὶ 11 π. μ. συμφώνως πρὸς τὸ ἐπίσημον πρόγραμμα. Διὰ τοὺς Ἕλληνας Ἀντιπροσώπους κατὰ τὴν Κυριακὴν ἐκείνην ἦτο ἡ ἑορτὴ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τελετὴ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Συνεδρίου θὰ ἐγίνετο τὴν 11ην π.μ. εἴχομεν καιρόν, ὥστε νὰ ἐκκλησιασθῶμεν πάντες εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἐκκλησίας τοῦ Σικάγου, ὅπου καὶ πολλοὶ ἐκήρυξαν τὸν θεῖον λόγον. Τοῦτο ἐπανελήφθη καὶ τὰς δύο ἑπομένας Κυριακάς. Οἱ ἕλληνες τοῦ Σικάγου ἐπέδειξαν μεγίστην προθυμίαν καὶ ἀγάπην πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀντιπροσώπους καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ Συνεδρίου. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἀμερικῆς Μιχαήλ, ὁ βοηθός του Ἐπίσκοπος Ὀλύμπου Δημήτριος, ὁ ἀκούραστος Ἐπίσκοπος Σικάγου Ἰεζεκιήλ, οἱ ἱερατικοὶ προϊστάμενοι τῶν ἐν Σικάγῳ ἐνοριῶν μετὰ τῶν Ἐπιτρόπων τῶν ἱερῶν ναῶν, περιεποιήθησαν παντοιοτρόπως τὴν Ὀρθ. Ἀντιπροσωπείαν καὶ ἔκαμον τὰ πάντα, ἵνα διευκολύνωσι τὰ μέλη αὐτῆς διὰ πᾶν ζήτημα καὶ καταστήσωσι τὴν ὀλιγοήμερον αὐτῶν διαμονὴν εὐχάριστον. Ὁ σύλλογος τῶν Ἑλληνίδων τοῦ Σικάγου ἔδωσε δεξίωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν προσεκλήθησαν οὐ μόνον οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ ὅλα τὰ μέλη τῆς Ὀρθ. Ἀντιπροσωπείας καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν παραγόντων τῆς ἐν Σικάγῳ Ἑλληνικῆς παροικίας. Οἱ Ἕλληνες τοῦ Σικάγου ἀνέρχονται εἰς 100 χιλ. περίπου καὶ ἀκμάζουσι καὶ εὐημεροῦσιν ἅπαντες. Αἱ ἐνορίαι των διαθέτουν μεγαλοπρεπεῖς ναούς, πλησίον τῶν ὁποίων συνήθως ὑπάρχουσι καὶ ἡ κατοικία τῶν ἱερέων, τὸ σχολεῖον, ἡ αἴθουσα τῶν Κατηχητικῶν μαθημάτων καὶ ἡ αἴθουσα τῶν διαλέξεων καὶ συγκεντρώσεων. Πάντα τὰ κτηριακὰ ταῦτα συγκροτήματα ἐκτίσθησαν ἢ ἠγοράσθησαν διὰ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καὶ διὰ τῆς προθύμου γενναίας συνεισφορᾶς ὅλων τῶν μελῶν τῆς ἐνορίας, πρωτοστατούντων τῶν πλουσίων ἐμπόρων τῆς μεγαλουπόλεως ταύτης τῶν Ἡν. Πολιτειῶν. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὅλης ταύτης πλουσίας δράσεως ἵσταται ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία κατευθύνει πᾶσαν θρησκευτικὴν καὶ ἐθνικὴν κίνησιν καί κρατεῖ πάντοτε ζωηρὸν καὶ θερμὸν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ἑλλήνων διὰ τὰ κοινοτικά των πράγματα. Ἦτο ἔκδηλος ἡ χαρὰ καὶ ἡ εὐχαρίστησις τῶν ἀποδήμων τούτων

συμπατριωτῶν μας, ὅπου δήποτε συνήντων ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ᾐσθανόμεθα ἰδιαιτέραν ὑπερηφάνειαν, πληροφορούμενοι πόσον εὐδοκιμοῦν εἰς ὅλους τοὺς κύκλους τῶν ἐργασιῶν των καὶ εἰς πόσον ὑψηλὸν ἐπίπεδον κρατοῦν τὴν τιμὴν καὶ τὸ γόητρον τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἄλλων ποικίλων ἐθνοτήτων τοῦ Σικάγου. Πράγματι θὰ παραμείνῃ ἀλησμόνητος ἡ ἐπικοινωνία μας αὕτη μὲ τοὺς ἀπομεμακρυσμένους αὐτοὺς συμπατριώτας, κληρικοὺς καὶ λαϊκούς, οἱ ὁποῖοι, ὁσάκις δὲν ἤμεθα ἀπησχολημένοι μὲ τὰς ἐργασίας τοῦ Συνεδρίου, πάντοτε ἦσαν κοντά μας πρόθυμοι καὶ ἀκούραστοι πρὸς ἐξυπηρέτησίν μας.

Τῆς ἐναρκτηρίου τελετῆς προεξῆρχεν ὁ Μεθοδιστὴς Ἐπίσκοπος Bromley Oxnam, ὁ ὁποῖος ἐξεφώνησε καὶ ὑπέροχον λόγον, ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐπισημότητα τῆς στιγμῆς. Οἱ Πρόεδροι τοῦ Π. Σ. Ε. ὁμοίως ἔλαβον κατά τινα τρόπον μέρος εἰς τὴν τελετήν. Οὕτως ὁ μὲν Γάλλος Πάστωρ Marc Boegner ἀνέγνωσε εἰς τὴν Γαλλικὴν τὸ 53 κεφ. τοῦ προφήτου Ἡσαΐου, ὁ Θυατείρων Ἀθηναγόρας ἀνάγνωσεν Ἑλληνιστὶ τὴν περικοπὴν Φιλ. 1, 1—11., ὁ Νορβηγὸς Ἐπίσκοπος Berggrave τὸν Σύμβολον τῆς Πίστεως καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Bell, ἀντικαταστήσας τὸν ἀπουσιάσαντα λόγῳ ἀδιαθεσίας ἀρχιεπίσκοπον Καντα ουρίας, ἀπήγγειλεν εὐχάς τινας.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἰδίας ἡμέρας ἤρχισαν κανονικῶς αἱ ἐργασίαι τοῦ Συνεδρίου. Εἰς τὰς 2 μ. μ. ἔγινεν ἡ πρώτη συνεδρία τῆς ὁλομελείας τῶν Ἀντιπροσώπων εἰς τὴν προμνημονευθεῖσαν μεγάλην αἴθουσαν Mcgaw Memorial Hall, δυναμένην νὰ περιλάβῃ ἄνω τῶν δέκα χιλιάδων ἀτόμων. Πρόεδρος ἦτο ὁ Πάστωρ Marc Boegner, ὁμιληταὶ δὲ ὁ Γερμανὸς καθηγητὴς Edmund Schlink καὶ ὁ Ἀμερικανὸς Calhoun, ἀμφότεροι εἰσηγηθέντες ἐπὶ τοῦ κυρίου θέματος «ὁ Χριστὸς ἡ ἐλπὶς τοῦ κόσμου». Εἰς τὰς 5 μ. μ. ἐγένετο δεξίωσις καὶ μετ' αὐτὴν παρετέθη δεῖπνον ὑπὸ τῆς Ὁμοσπονδίας τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Σικάγου εἰς τοὺς Συνέδρους, εἰς τὸ τεράστιον στάδιον τοῦ Σικάγου Soldier Field, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ περιλάβῃ ἄνω τῶν 100 χιλ. προσώπων. Εἰς τὸ δεῖπνον συμπαρεκάθησαν καὶ πολλοὶ κάτοικοι, κυρίαι καὶ κύριοι, τοῦ Σικάγου. Μετὰ τὸ δεῖπνον ἐπικολούθησεν ἐν ὑπαίθρῳ ἐντὸς τοῦ σταδίου δραματικὴ παράστασις τῶν κεντρικῶν θεμάτων τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἤτοι τῆς δημιουργίας, τῆς ἀπολυτρώ[illegible] τῆς χριστιανικῆς ἐλπίδος, διαρκέσασα μέχρι μεσονυκτίου. Τὸ [illegible]ον ἦτο ὑπερπλῆρες καὶ διὰ τῶν εἰσιτηρίων διὰ τὸ δεῖπνον καὶ δι[illegible] τὴν παράστασιν λέγεται, ὅτι ἐκαλύφθησαν αἱ δαπάναι τοῦ Συνε-

δρίου. Ἄλλη ψυχαγωγικὴ συγκέντρωσις ἔγινε τὴν 20ην Αὔγ. ἐν τῷ μεγαλοπρεπεῖ κέντρῳ Ravinia, ὅπου ἡ χορῳδία τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Evanston ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς Φιλαρμονικῆς τοῦ Σικάγου ἔδωκε συναυλίαν χάριν τῶν Συνέδρων.

Τὴν ἑπομένην 16ην Αὔγ. εἰς τὰς 8 1)2 π. μ. συνῆλθε πάλιν ἡ ὁλομέλεια τῶν Ἀντιπροσώπων καὶ κατὰ τὴν συνεδρίαν ταύτην ὡμίλησαν ὁ ἐπίσκοπος Bell, πρόεδρος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Π.Σ.Ε. Visser t' Hofft, ἀνασκοπήσαντες ὁ μὲν πρῶτος τὴν ἀπὸ τοῦ 1948 δρᾶσιν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁ δὲ δεύτερος γενικῶς τὸ ἔργον τοῦ Π.Σ.Ε. Ὁ Dr Bell ἐμνημόνευσεν ἰδιαιτέρως τὰς συνεδριάσεις τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς ἐν Sucknov τῶν Ἰνδιῶν, διότι διὰ πρώτην φορὰν πολυμελὴς χριστιανικὴ διάσκεψις συνήρχετο ἐπὶ Ἀσιατικοῦ ἐδάφους. Τὰ μέλη τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς ἦσαν περὶ τὰ ἑκατόν, ἀλλὰ πλὴν αὐτῶν παρίσταντο καὶ οἱ τμηματάρχαι, γραμματεῖς, ὑπάλληλοι τοῦ Π.Σ Ε. ὡς καὶ τὰ μέλη διαφόρων Ἐπιτροπῶν. Σπουδαία ἦτο καὶ ἡ ἐν Τορόντῳ τοῦ Καναδᾶ συνεδρίασις τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, διότι κατ' αὐτὴν ἐλήφθη ἐν τῷ μέσῳ ὀξυτάτης διαμάχης καὶ σφοδρῶν συζητήσεων, ἡ βαρυσήμαντος ἀπόφασις, ὅτι ἡ συμμετοχὴ Ἐκκλησίας τινὸς εἰς τὸ Π.Σ.Ε. μαζὶ μὲ ἄλλας Ἐκκλησίας, δὲν συνεπάγεται ὅτι ἀναγνωρίζει ταύτας ὡς ἀληθινὰς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἐντὸς δηλονότι τῶν κόλπων τοῦ Π.Σ Ε. ἑκάστη Ἐκκλησία, διατηρεῖ τὰς περὶ Ἐκκλησίας ἀντιλήψεις της. Τοῦτο ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν, διότι πολλοὶ Ὀρθόδοξοι ὑποστηρίζουν, ὅτι δὲν πρέπει ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία νὰ συμπαρακάθηται εἰς συνέδρια καὶ διασκέψεις τοῦ Π Σ.Ε. ἀκόμη καὶ εἰς αὐτὸ τὸ Π.Σ.Ε. ὡς ἴση καὶ ἰσότιμος πρὸς ἄλλας Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι ἴχνη μόνον Ἐκκλησίας ἔχουν καὶ εἶναι μᾶλλον αἱρετικαὶ ὁμάδες (sects) παρὰ Ἐκκλησίαι, ἀφ' οὗ μάλιστα τινὲς ἐξ αὐτῶν οὐδὲν μυστήριον ἔχουν, ἀκόμη οὔτε τὸ μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος. Διὰ τῆς ἀνωτέρω ἀποφάσεως ἔγινε δεκτὸν ὅτι μὲ τὸ νὰ συμπαρακαθήμεθα μετ' ἀντιπροσώπων ἄλλων Ἐκκλησιῶν δὲν σημαίνει ὅτι εἴμεθα ἰσότιμοι μετ' αὐτῶν οὔτε ὅτι ἀναγνωρίζομεν τὰς Ἐκκλησίας των ὡς ἀληθινὰς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Προκειμένου δὲ περὶ τῆς ψηφοφορίας κατὰ τὴν λῆψιν ἀποφάσεων, οἱ Ὀρθόδοξοι δύνανται νὰ διατυπώνωσι χωριστὰ τὴν γνώμην των, ὅταν διαφωνῶσιν πρὸς τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν, οὕτως ὥστε οὐδέποτε συμπνίγεται ἡ φωνή των ἐν τῷ μέσῳ τῆς προτεσταντικῆς μεγίστης πλειοψηφίας τῶν τοιούτων Συνεδρίων καὶ Διασκέψεων. Εἰς Συνέδρια, εἰς τὰ ὁποῖα συζητοῦνται

ζητήματα πίστεως, δὲν ἰσχύει ἡ δημοκρατικὴ ἀρχὴ εἷς ἄνθρωπος-μία ψῆφος, καὶ οἱ Ὀρθόδοξοι ἀντιπρόσωποι, ἂν καὶ ἐλάχιστοι τὸν ἀριθμὸν εἰς αὐτὰ ἢ ἐπέβαλον τὰς ἀπόψεις των ἢ κατεχώρησαν ταύτας ἰδιαιτέρως εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων. Ὁ Γενικὸς Γραμματεύς, ὡς εἴπομεν, ἐπεσκόπησε τὸ ἔργον γενικῶς τοῦ Π Σ.Ε., τονίσας τὴν χρησιμότητα τῆς συμπήξεως καὶ ἱδρύσεως τοῦ Π.Σ.Ε. ἐν Ἀμστελλοδάμῳ κατὰ τὸ 1948, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ καταστῇ, ὡς εἶπεν, ἐμφανέστερον ἀπὸ τὰς ἐργασίας τοῦ Συνεδρίου τοῦ Evanston. Εἶναι πάμπολλα τὰ ἔργα τὰ ἐπιτελεσθέντα ὑπὸ τοῦ Π.Σ.Ε. καὶ τῶν τμημάτων αὐτοῦ κατὰ τὴν διαρρεύσασαν ἑξαετίαν εἰς τὴν περιοχὴν τῶν διεθνῶν σχέσεων, εἰς τὴν ἀλληλοβοήθειαν καὶ ἀλληλογνωριμίαν καὶ προσέγγισιν τῶν Ἐκκλησιῶν—μελῶν, εἰς τὴν περίθαλψιν καὶ ἀνακούφισιν τῶν ἐν ἐξορίᾳ καὶ ἐν ἐκτοπισμῷ διατελούντων καὶ ἑξῆς. Κατὰ τὴν ἀπογευματινὴν συνεδρίαν τῆς ὁλομελείας τῶν Ἀντιπροσώπων ὁ Γεν. γραμματεὺς τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἤτοι τοῦ κηρύγματος τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεως, ἀνέγνωσε τὴν ἔκθεσιν τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης. Ἀπὸ τῆς 17ης Αὐγ. ἤρχισαν αἱ ἐργασίαι τῶν πολυαρίθμων Ἐπιτροπῶν τοῦ Συνεδρίου, τῶν ὁποίων ὁ πρόεδρος ἑκάστης ἢ ὁ γραμματεὺς, ἀνεγίνωσκε τὰ πορίσματα τῶν συζητήσεων ἐνώπιον τῆς ὁλομελείας.

4. Αἱ ἐργασίαι τῶν Ἐπιτροπῶν.

Αἱ ἐκθέσεις τῶν Ἐπιτροπῶν τούτων, ἀνεγινώσκοντο μὲν εἰς τὰς κοινὰς συνεδριάσεις ὅλων τῶν Ἀντιπροσώπων (Delegates), ἀλλὰ εἰς αὐτὰς αἱ γενόμεναι τροποποιήσεις ἦσαν ἀσήμαντοι καὶ οὕτως αἱ ἐκθέσεις ἐγίνοντο συνήθως ἀποδεκταὶ καὶ ἐψηφίζοντο ὡς εἶχον. Συνεπῶς θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ τις, ὅτι τὸ μεγαλείτερον μέρος τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου ἐγίνετο εἰς τὰς Ἐπιτροπάς, αἱ ὁποῖαι ἀπετελοῦντο συνήθως ἀπὸ 50 ἕως 70 ἀντιπροσώπους. Οἱ Ὀρθόδοξοι Ἀντιπρόσωποι κατενεμήθησαν εἰς τὰς διαφόρους ταύτας Ἐπιτροπάς, λαβόντες μέρος εἰς μίαν ἢ δύο Ἐπιτροπὰς συγχρόνως. Κυρίως εἶχον ἀποσταλῆ ἐρωτηματολόγια ὀλίγας ἑβδομάδας πρὸ τοῦ Συνεδρίου καὶ εἶχον ἐρωτηθῆ εἰς ποίας Ἐπιτροπὰς θὰ ἤθελον νὰ λάβωσι μέρος, τὸ ἐν Γενεύῃ δὲ Γραφεῖον ὥρισεν εἰς ἕκαστον ἀναλόγως τῶν προτιμήσεων ἑκάστου καὶ ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν ἀριθμῶν ἑκάστης [illegible]τῆς, εἰς ποίαν Ἐπιτροπὴν θὰ συμμετεῖχεν. Κατηρτίσθησαν ἐν [illegible]τοις 15 Ἐπιτροπαὶ διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ κυρίου θέματος τοῦ Συνεδρίου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σχεδίου, ὅπερ, ὡς προελέχθη, εἶχε

προπαρασκευάσει ἡ ὁμὰς τῶν 25. Ἑκάστη τῶν 15 τούτων Ἐπιτροπῶν εἰργάσθη ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, μετὰ ταῦτα δὲ οἱ πρόεδροί των συνῆλθον καὶ συνέταξαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν χωριστῶν ἐκθέσεων μίαν κοινὴν διατύπωσιν περὶ τοῦ κυρίου θέματος, τὴν ὁποίαν πάλιν ὑπέβαλον εἰς τὴν ὁλομέλειαν τῶν Ἀντιπροσώπων, ἥτις ἐκύρωσε τὸ ὁριστικὸν κείμενον. Μολονότι οἱ Ὀρθόδοξοι ἔλαβον μέρος εἰς τὰς 15 ταύτας Ἐπιτροπάς, ὅπου ἐλευθέρως ἐξέφραζον τὰς Ὀρθοδόξους ἀπόψεις ἐπὶ ἑκάστου σημείου, ἐν τούτοις ἐκρίθη φρόνιμον καὶ σκόπιμον, ὅπως συντάξωμεν μίαν χωριστὴν ἔκθεσιν ἐπὶ τοῦ κυρίου θέματος, διότι τὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα διεφωνοῦμεν ἦσαν πολλὰ καὶ γενικῶς τὸ πνεῦμα τῆς ἐκθέσεως τοῦ κυρίου θέματος δὲν ἦτο καθ' ὅλα Ὀρθόδοξον. Ὅπως ἐτόνισεν εἷς Ὀρθόδοξος Ἀντιπρόσωπος, καὶ μάλιστα λαϊκὸς μὴ θεολόγος, ὁ προμνημονευθεὶς Charles Malik (τοῦ Λιβάνου), εἰς τὴν ἔκθεσιν οὐδαμοῦ ἐγίνετο λόγος περὶ τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν Ἁγίων, ἐν ᾧ οἱ Ὀρθόδοξοι στηρίζουν τὰς ἐλπίδας των καὶ εἰς τὴν πρεσβείαν αὐτῶν παρὰ τῇ Ἁγίᾳ Τριάδι ὑπὲρ τῶν πιστῶν. Διὰ τοῦτο ἐκλέξαντες μίαν μικρὰν Ἐπιτροπήν, ἀποτελεσθεῖσαν ἐκ τῶν κ. Καρμίρη, Αἰδ. Φλορόφσκη, ἱεροδ. Κων)τινίδου καὶ Αἰδ. Schmeman, ἀνέθεσαν εἰς ταύτην τὴν σύνταξιν μιᾶς Ὀρθοδόξου ἐκθέσεως ἐπὶ τοῦ κυρίου θέματος, ὑποδείξαντες εἰς αὐτὴν ποῖα κυρίως σημεῖα ὤφειλον ἰδιαιτέρως νὰ προσέξωσιν. Ἡ Ἐπιτροπὴ πράγματι συνέταξεν λαμπρὰν καὶ πλήρη ἔκθεσιν, ἣν μετά τινας ἐλαφρὰς τροποποιήσεις, ἀναγνώσαντες καὶ ἐπικυρώσαντες ἐν κοινῇ συνεδριάσει ἡμῶν, ἀνεθέσαμεν εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀμερικῆς νὰ ἀναγνώσῃ ταύτην κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς ὁλομελείας τῶν Ἀντιπροσώπων, καθ' ἣν θὰ συνεζητεῖτο καὶ θὰ ἐνεκρίνετο ἡ ἔκθεσις ἐπὶ τοῦ κυρίου θέματος τῶν 15 Ἐπιτροπῶν. Τὸ αὐτὸ ἐπράξαμεν καὶ διὰ τὴν ἔκθεσιν ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς Αης Ἐπιτροπῆς «Πίστις καὶ Τάξις» ὅπερ ἦτο, ὡς γνωστόν, «ἡ ἑνότης ἡμῶν ἐν τῷ Χριστῷ καὶ ἡ διαίρεσις ἡμῶν ὡς Ἐκκλησιῶν». Μολονότι, ὡς εἴδομεν καὶ τὸ κύριον θέμα τοῦ Συνεδρίου «ὁ Χριστὸς ἐλπὶς τοῦ κόσμου» δὲν εἶναι μόνον πρακτικόν, ἀλλὰ καὶ δογματικόν, κυρίως ὅμως ἡ κατ' ἐξοχὴν δογματικὴ Ἐπιτροπὴ «Πίστις καὶ Τάξις» (Commission of Faith and Order) εἶχεν ἀναλάβῃ δογματικὸν θέμα, καὶ δὴ πολὺ περίπλοκον καὶ πολύπλευρον, τὸ «ἡ ἑνότης ἡμῶν ἐν Χριστῷ καὶ ἡ διαίρεσις ἡμῶν ὡς Ἐκκλησιῶν». Ὅταν ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ ἐν Rolle τῆς Ἑλβετίας συνεζήτει καὶ ὥριζε τὸ θέμα τοῦτο διὰ τὴν Ἐπιτροπὴν «Πίστις καὶ Τάξις» ὁ ὑποφαινόμενος ἀπὸ τότε εἶχον τονίσει, καὶ εἶναι κατατεθειμένη ἡ γνώμη μου

εἰς τὰ Πρακτικά της, ὅτι ὁ τίτλος ὡς ἔχει εἶναι ἄνευ νοήματος καὶ παρεξηγήσιμος, διότι Χριστὸς καὶ Ἐκκλησία εἶναι ἕν, ἡ Ἐκκλησία εἶναι σῶμα Χριστοῦ, Χριστὸς παρατεινόμενος εἰς τὴν αἰωνιότητα, συνεπῶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ διάκρισις καὶ διαχωρισμὸς μεταξὺ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Ἐκκλησίας, ὥστε νὰ διϊσχυριζώμεθα, ὅτι εἴμεθα ἡνωμένοι ὅλοι οἱ χριστιανοὶ ἐν τῷ Χριστῷ, διὰ τῆς μιᾶς πίστεως εἰς τὸν Χριστόν, ἀλλὰ διῃρημένοι ὡς Ἐκκλησίαι. Τότε ἔγινε δεκτόν, ὅπως μὴ τεθῇ ἡ λέξις «unity» ἤτοι «ἑνότης» (ἐν Χριστῷ), ἀλλ' ἡ ἀκριβεστέρα λέξις «oneness» δηλαδὴ ἡ συνάντησις ἡμῶν ὅλων εἰς τοῦτο ὅτι πιστεύομεν εἰς «ἕνα» (one) Χριστόν, ἄρα εἴμεθα καὶ πάντες «ἕν», μολονότι εἴμεθα διῃρημένοι εἰς πολλὰς Ἐκκλησίας. Καὶ ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ φυσικὰ τοῦ θέματος τούτου, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συμφωνήσωμεν μὲ τοὺς συναδέλφους Προτεστάντας, τῶν ὁποίων πολλοὶ ἔχουν πολὺ συγκεχυμένην καὶ πεπλανημένην ἀντίληψιν περὶ Ἐκκλησίας, ἐὰν ἔχουν ἰδέαν τινὰ περὶ αὐτῆς. Ἡ Μεταρρύθμισις ὑπέθαλψε καὶ ἐγέννησε φοβερὸν ἀτομικισμὸν ἐν τῇ χριστιανικῇ πίστει καὶ πολλαὶ Προτεσταντικαὶ παραφυάδες εἶναι ἐναντίον πάσης ὠργανωμένης Ἐκκλησίας. Ἐφ' ὅσον εἶναι μέλη τοῦ Π.Σ.Ε. δὲν ἠμποροῦν νὰ εἶναι ἀντίθετοι τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ὠργανωμένου σώματος, διότι ἐν τῷ Π.Σ.Ε. ἐκπροσωποῦνται Ἐκκλησίαι, οὐχὶ ἄτομα, καὶ ὁμιλοῦσι—ὀφείλουν νὰ ὁμιλῶσιν – πάντες, οὐχὶ ὡς ἄτομα, ἀλλ' ἐκ μέρους τῶν Ἐκκλησιῶν των. Εἰς τὴν ἰδίαν λοιπὸν μικρὰν Ἐπιτροπὴν ἀναθέσαμεν τὴν σύνταξιν Ὀρθοδόξου ἐκθέσεως ἐπὶ τοῦ θέματος «ἡ ἑνότης ἡμῶν ἐν τῷ Χριστῷ καὶ ἡ διαίρεσις ἡμῶν ὡς Ἐκκλησιῶν». Τὴν παρασκευασθεῖσαν ἔκθεσιν ταύτης πάλιν ἀνεγνώσαμεν καὶ ἐνεκρίναμεν ἐν κοινῇ συνεδριάσει καὶ ἀνεθέσαμεν εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀμερικῆς νὰ ἀναγνώσῃ πρὸ τῆς ὁλομελείας κατὰ τὴν οἰκείαν ἡμέραν. Οὕτω καὶ ἐγένετο. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν δύο τούτων Ὀρθοδόξων ἐκθέσεων ἐπὶ τῶν κυριωτέρων θεμάτων τοῦ Συνεδρίου ἔκαμεν ἀρίστην ἐντύπωσιν, ἰδίᾳ εἰς τοὺς συντηρητικοὺς Προτεστάντας (εἰς τοὺς Ἀγγλικανοὺς καὶ εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους ἐπισκοπιανῶν Ἐκκλησιῶν) Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μιχαὴλ τῆς Ὀρθοδόξου ἐκθέσεως ἐπὶ τοῦ κυρίου θέματος, ἀνῆλθεν εἰς τὸ βῆμα ὁ Ἀγγλικανὸς Ἐπίσκοπος τοῦ Durham καὶ ἐχαρακτήρισε ταύτην ὡς «ριζικὴν [illegible]ὶ ἔνδοξον» (radical and glorious). Μόνον οἱ ἄκροι Προτεστάνται, [illegible]φοροι περὶ τὰ δόγματα καὶ περιορίζοντες τὴν Χριστιανικὴν [illegible] εἰς μίαν ἁπλῆν πρακτικὴν ζωὴν ἄνευ δογματικῶν ἐρεισμάτων καὶ πεποιθήσεων, ἠνωχλήθησαν, ὅπως πάντοτε ἐνοχλοῦνται, ἀπὸ τὴν

ἀνάγνωσιν καὶ τὴν κατάθεσιν τῶν χωριστῶν τούτων ἐκθέσεων τῶν Ὀρθοδόξων. Οὗτοι φρονοῦσιν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ γίνωνται τοιαῦται χωρισταὶ ἐκθέσεις Ἐκκλησιῶν—μελῶν τοῦ Π Σ.Ε., ἐφ' ὅσον αἱ συζητήσεις καὶ ἀποφάσεις εἶναι οἰκουμενικαί (!), δηλαδὴ ὀφείλουν νὰ εἶναι ἑνιαῖαι καὶ συντονιστικαὶ τῶν ἀπόψεων τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν. Ἀλλ' ἐφ' ὅσον ὑπῆρχον σημεῖα ἀντίθετα πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον διδασκαλίαν καὶ παράδοσιν καὶ ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν Ἐπιτροπῶν ἐπὶ τοῦ κυρίου θέματος τοῦ Συνεδρίου καὶ ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστις καὶ Τάξις», οἱ Ὀρθόδοξοι δὲν ἠδύναντο νὰ μὴ διατυπώσωσιν ἀπεριφράστως καὶ σαφῶς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας των ἐπὶ τῶν δύο ἀνωτέρω θεμάτων.

Καὶ τοῦτο πρέπει κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν νὰ γίνεται πάντοτε, διότι τὸ πνεῦμα τῶν Προτεσταντῶν εἶναι πολὺ διάφορον τοῦ τῶν Ὀρθοδόξων καὶ δὲν μεταχειριζόμεθα πάντοτε τὰς αὐτὰς λέξεις μὲ τὴν αὐτὴν σημασίαν Προτεστάνται καὶ Ὀρθόδοξοι. Ἐὰν εἰς πλείστας περιπτώσεις ἰσχύῃ τὸ ῥητὸν «si duo dicunt idem, non est idem» (ἐὰν δύο λέγουν τὸ ἴδιον, δὲν σημαίνει, ὅτι εἶναι τὸ ἴδιον), πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ ἔχωμεν κατὰ νοῦν τὸ ρητὸν τοῦτο εἰς συζητήσεις θρησκευτικῶν καὶ δὴ δογματικῶν ζητημάτων. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἄλλας πολυποικίλους Ἐπιτροπὰς οἱ Ὀρθόδοξοι Ἀντιπρόσωποι, ὅπου, ἔλαβον μέρος, ἐξέθεσαν τὴν Ὀρθόδοξον διδασκαλίαν καὶ ἠκούοντο μετὰ προσοχῆς καὶ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος, διότι οὐκ ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν δὲν ἔχουν ἰδέαν περὶ ὑπάρξεως τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ πρώτην φοράν, ἤκουον περὶ αὐτῆς, νομίζοντες, ὅτι μόνον Προτεστάνται καὶ Ρωμαιοκαθολικοὶ ὑπάρχουν εἰς τὸν κόσμον. Πράγματι οἱ Προτεστάνται εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀσίαν, τὴν Β. καὶ Ν. Ἀμερικὴν καὶ τὴν Ἀφρικήν, μόνον εἰς τὰς μεγαλουπόλεις συμβαίνει νὰ ἐπικοινωνῶσι μὲ Ὀρθοδόξους χριστιανούς, πανταχοῦ δὲ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις μόνον Ρωμαιοκαθολικοὺς συναντῶσι καὶ τὴν ἱστορίαν των καὶ προέλευσιν γνωρίζουν ὡς συνεδεμένην μὲ τὴν σύγκρουσίν των πρὸς τὸν Ρωμαιοκαθολικισμόν. Καὶ πολλάκις ἀκούοντες καὶ βλέποντες ἡμᾶς εἰς τὰ παγχριστιανικὰ συνέδρια, ταυτίζουν πρὸς τοὺς Ρωμαιοκαθολικούς, διὰ τοῦτο πρὸς ἀποφυγὴν τῆς τοιαύτης συγχύσεως, πρέπει οἱ Ὀρθόδοξοι κατὰ τὴν διατύπωσιν τῶν γνωμῶν των καὶ τῶν ἰδιαιτέρων ἐκθέσεών των, νὰ παραθέτωσι καὶ τὰς πρὸς τὰς Ρωμαιοκαθολικὰς ἀπόψεις ἀντιθέσεις των (ἰδίᾳ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς Ἐκκλησίας), ἵνα καταφανῶσιν αἱ διαφοραὶ ἡμῶν καὶ πρὸς τοὺς Προτεστάντας καὶ πρὸς τοὺς Ρωμαιοκαθολικούς.

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΘΗΣΑΥΡΟΥΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΑΙ ΟΝΤΟΛΟΓΙΚΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΣΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΙ ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

Θεμελιώδης βάσις τῆς περὶ Θεοῦ διδασκαλίας τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, δὲν εἶναι τὸ «τὶ ἐστὶν» ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸ «ὅτι ἐστίν», ὅτι ὑπάρχει. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι, φύσει, ἀνίκανος νὰ ἐννοήσῃ τὸ «πῶς ἐστίν», ὁποῖος εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν, ὁ Θεός. Εἶναι, ὅμως, προσιτὴ εἰς αὐτὸν ἡ γνῶσις τῆς ὑπάρξεώς του. «Ἡ θεία φύσις, αὐτὴ καθ᾿ αὑτήν, ὅτι ποτὲ κατ᾿ οὐσίαν ἐστί, πάσης ὑπέρκειται καταληπτικῆς ἐννοίας», εἶναι ἀκατάληπτος. «Ἀπρόσιτος καὶ ἀπροσπέλαστος οὖσα ταῖς στοχαστικαῖς ἐπινοίαις», εἰς τὰς σκέψεις καὶ τοὺς συλλογισμούς. «Καὶ οὔπω τις ἀνθρώποις πρὸς τὴν τῶν ἐκλήπτων κατανόησιν ἐξεύρηται δύναμις», δὲν ἐξευρέθη εἰσέτι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων δύναμίς τις πρὸς κατανόησιν τῶν ἀκαταλήπτων, δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ. «Οὐδέ τις ἔφοδος καταληπτικὴ τῶν ἀμηχάνων ἐπενοήθη», οὐδὲ τρόπος τις ἐπενοήθη πρὸς κατανόησιν τῶν ἀκατανοήτων. «Διὸ καὶ ἀνε-

---

Αἱ Ἐπιτροπαὶ αὗται, εἰς τὰς ὁποίας οἱ Ὀρθόδοξοι Ἀντιπρόσωποι ἔλαβον μέρος καὶ ἐξέθεσαν τὰς γνώμας των ἦσαν: πρῶτον αἱ ἕξ Ἐπιτροπαὶ ἐπὶ τῶν ἕξ δευτερευόντων θεμάτων τοῦ Συνεδρίου, περὶ τῶν ὁποίων ἔγινεν ἤδη λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν· πλὴν τούτων ἦσαν ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῆς ἀλληλοβοηθείας τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ περιθάλψεως τῶν προσφύγων, ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ζητημάτων τοῦ Π.Σ.Ε., ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ Καταστατικοῦ, ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῶν διορισμῶν (τῶν προέδρων τοῦ Π.Σ.Ε. καὶ τῶν μελῶν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς), ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῆς μελλοντικῆς δράσεως τοῦ Π.Σ.Ε. μετὰ τὸ Evanston, καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ἰνστιτούτου ἐν Bossey τῆς Ἑλβετίας.

(Συνεχίζεται)

ΒΑΣ. Χ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ
Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ξιχνιάστους τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ ὁ μέγας ὀνομάζει Ἀπόστολος (Παῦλος), σημαίνων, διὰ τοῦ λόγου, τὸ ἀνεπίβατον εἶναι λογισμοῖς τὴν ὁδὸν ἐκείνην, ἣ πρὸς τὴν γνῶσιν τῆς θείας οὐσίας ἄγει», εἶναι ἀνεξιχνίαστος ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἀνεπίβατος ἡ συλλογιστικὴ ὁδός, ἀκατόρθωτος ὁ τρόπος τῆς γνώσεως τῆς θείας οὐσίας. «Ὡς οὔπω τινὸς τῶν προωδευκότων τὸν βίον ἴχνος καταληπτικῆς ἐπινοίας σημαινομένου τῇ γνώσει τοῦ ὑπὲρ γνῶσιν πράγματος», διότι οὐδεὶς τῶν σοφῶν μᾶς ἀφῆκε μέχρι τοῦδε οὐδὲ ἴχνος τρόπου κατανοήσεως, διὰ τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, τοῦ ὑπὲρ γνῶσιν Θεοῦ Διότι ὁ Θεὸς εἶναι «ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν... τοιοῦτος δὲ ὢν κατὰ τὴν φύσιν ὁ ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν, ἄλλῳ λόγῳ καὶ ὁρᾶται καὶ καταλαμβάνεται ὁ ἀόρατός τε καὶ ἀπερίγραπτος». Δι᾽ ἄλλου τρόπου ὁρᾶται καὶ κατανοεῖται... «Πολλοὶ δὲ οἱ τῆς τοιαύτης κατανοήσεως τρόποι... ὁ γὰρ τῇ φύσει ἀόρατος ὁρατὸς ταῖς ἐνεργείαις γίνεται ἔν τισι τοῖς περὶ αὐτοῦ καθορώμενος», ὅπως θὰ ἴδωμεν περαιτέρω Ὅτι δὲ ὁ Θεὸς εἶναι ἀόρατος, λέγει πάλιν ὁ θεῖος Γρηγόριος: «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, καθὼς φησιν Ἰωάννης, ὁ Θεολόγος, ἐπιψηφίζει δέ, ἐπικυρώνει καὶ Παῦλος. . εἰπών, ὅτι—ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται—οὐκ ἔστι γάρ, φησι, ὅστις, ὄψεται Κύριον, καὶ ζήσεται—ἀλλὰ μὴν αἰώνιος ζωὴ τὸ ἰδεῖν τὸν Θεόν». Κανεὶς δὲν εἶδε ποτὲ τὸν Θεὸν—οὔτε δύναται νὰ τὸν ἴδῃ —Δὲν ὑπάρχει κανείς, ὁ ὁποῖος, θὰ τὸν ἴδῃ ὁ Θεός, καὶ θὰ ἐπιζήσῃ. Ἀλλά, βεβαίως, τὸ νὰ ἴδῃ τις τὸν Θεὸν εἶναι αἰώνιος ζωή. «Μωσῆς δὲ καὶ Παῦλος οὐκ εἶδον».

Εἶναι, λοιπόν, ἀδύνατον νὰ ἴδῃ τις τὸν Θεὸν κατ᾽ οὐσίαν. Ἀλλά, προσθέτει ὁ ἱερὸς Πατήρ: Ποῖον θὰ εἶναι τὸ κέρδος, νὰ μάθωμεν, πῶς φαίνεται ὁ Θεός, πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀδύνατον διὰ τῶν συλλογισμῶν; «Τί οὖν ἡμῖν τὸ κέρδος ἐκ τοῦ γνῶναι, πῶς ὁ Θεὸς ὁρᾶται, εἰ τὸ δυνατὸν τῇ ἐπινοίᾳ μὴ πρόσεστιν;» Ἀφ᾽ οὗ οὐδείς ποτε ἐγνώρισε, τὴν οὐσίαν, οὔτε τοῦ Θεοῦ, οὔτε τῆς λογικῆς ψυχῆς. «Οὔτε γὰρ Θεοῦ οὔτε ψυχῆς λογικῆς οὐσίαν ἔγνω τῶν ἐξ αἰῶνός τις γεγενημένων ἀνθρώπων» «εἰ οὖν ἐκεῖνοι (Ἰωάννης, Παῦλος, Μωυσῆς) παρ᾽ ὧν ὑπὲρ δύναμιν ἡ τοῦ Θεοῦ κατανόησις εἶναι κεκήρυκται», ἐάν... παρὰ τούτων ἀδύνατος ἡ κατανόησις τοῦ Θεοῦ ἐκηρύχθη. Ἀφ᾽ οὗ καὶ ὁ Μωϋσῆς μᾶς καθορίζει, ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν, παρὰ μόνον, ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεός: «ἐδιδάχθη Μωσῆς ἀκούσας... ἐγώ εἰμι ὁ ὤν. Οὐκοῦν τοῦτο μόνον θεῖον εἶναι ὡς ἀληθῶς πιστεύειν οἰόμεθα δεῖν». Διὰ δὲ τὸν Παῦλον λέγει: «Τοῖς γὰρ ἀδυνατοῦσιν ἐπὶ τὸ ὕψος τῆς θεογνωσίας τὸν λογισμὸν ἀγαγεῖν διὰ

τῆς τῶν νοητῶν θεωρίας, τούτοις ἐκ τῶν τῇ αἰσθήσει προφαινομένων ἐμποιεῖταί τινα τοῖς ἀκούουσιν ὁ Ἀπόστολος τοῦ ἀληθοῦς φαντασίαν», δηλαδὴ εἰς τοὺς ἀδυνατοῦντας, ἐκ τῆς θεωρίας τῶν νοητῶν, νὰ ἀναγάγουν τὸν λογισμόν των εἰς τὴν θεογνωσίαν, προβάλλει ὁ Ἀπόστολος ἰδέαν τοῦ Θεοῦ, προκαλουμένην ἐκ τῶν εἰς τὰς αἰσθήσεις ὑποπιπτόντων. Καὶ διὰ τὸν Μωυσῆν πάλιν ἐπαναλαμβάνει: «Εἰ τοίνυν Μωσῆς μὲν οἷόν τινα χαρακτῆρα τῆς ἀληθινῆς θεότητος νομοθετεῖ, τὸ μηδὲν ἄλλο περὶ Θεοῦ γινώσκειν, ἢ τοῦτο μόνον, ὅτι ἐστί, διὰ τὸν Θεὸν γινώσκομεν μόνον, ὅτι ὑπάρχει. Τοῦτο γὰρ ἐνδείκνυται τό, ἐγὼ εἰμὶ ὁ ὤν», διότι τοῦτο σημαίνει τό, ἐγὼ εἶμαι ὁ ὑπάρχων, ἐγὼ ὑπάρχω, οὗ, τοῦ Θεοῦ, τὸ εἶναι, ἡ ὕπαρξις, ὅτι ποτε κατ' οὐσίαν ἐστί, ὁποία τις εἶναι κατ' οὐσίαν δηλαδὴ τὶ εἶναι ὁ Θεός, πᾶσαν ἐκφεύγει καταληπτικὴν ἔφοδον, προσπάθειαν, καὶ πολυπραγμοσύνην... Ἡμῖν δέ, καθώς φησι τῆς Σοφίας ὁ λόγος, ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων κατά τινα τῶν γινωσκομένων ἀναλογίαν εἰς γνῶσιν ἔρχεται τοῦ εἶναι, μόνον τὴν πίστιν διὰ τῶν ἐνεργειῶν, οὐ τὴν γνῶσιν, τουτέστι χαριζόμενος». Συνεπῶς, «οὐκ ἔστιν ἐν ἀνθρωπίνῃ φύσει δύναμις εἰς ἀκριβῆ κατανόησιν Θεοῦ οὐσίας...», δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ, δὲν ἔχει τὴν δύναμιν πρὸς πλήρη κατανόησιν τῆς θείας οὐσίας: «Ἡ γὰρ ὑπεράνω παντὸς νοήματος φύσις, τοῦ Θεοῦ, πόρρω, μακράν, τῶν ἐν ἡμῖν θεωρουμένων ἀφιδρυμένη .., ἀπέχει». Καὶ διὰ τοῦτο «τὸν ποιητὴν τοῦ κόσμου, ὅτι μὲν ἔστιν ὑπάρχει, οἴδαμεν, γνωρίζομεν, τὸν δὲ τῆς οὐσίας λόγον ἀγνοεῖν οὐκ ἀρνούμεθα, δὲν ἀρνούμεθα, ὅτι ἀγνοοῦμεν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ». «Εἰ οὖν κάτω κτίσις, ὁ ὑλικὸς κόσμος, ἡ μέχρι τῶν αἰσθήσεων τῶν ἡμετέρων φθάνουσα, ἡ ὑποπίπτουσα εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, ὑπὲρ τὰ μέτρα τῆς ἀνθρωπίνης ἐστὶ γνώσεως, πῶς, (εἶναι δυνατὸν) ὁ μόνῳ θελήματι τὸ πᾶν, σύμπαν, συστησάμενος, δημιουργήσας ἐντὸς τῆς ἡμετέρας ἐστὶ καταλήψεως; νὰ μᾶς εἶναι καταληπτός»; ὥστε «Ματαιότης ταῦτα καὶ μανία ψευδής... τὸ οἴεσθαι δυνατὴν εἶναί τινι τὴν τῶν ἀλήπτων περίνοιαν», εἶναι ματαιοπονία νὰ νομίζῃ τις, ὅτι εἶναι δυνατόν, νὰ κατανοήσῃ τὰ ἀκατάληπτα. Διὰ νὰ χαρακτηρίσῃ ὁ Ἅγιος Γρηγόριος τὴν ματαιοπονίαν ταύτην, μᾶς περιγράφει, λίαν ζωηρῶς, τὸ ἀστεῖον πάθημα τῶν μικρῶν παιδίων, τὰ ὁποῖα ματαίως ροσπαθοῦν νὰ συλλάβουν τὴν ἡλιακὴν ἀκτῖνα, τὴν ὁποίαν βλέπουν: [illegible]ως ἔστιν ἰδεῖν μικρὰ νήπια... Πολλάκις γὰρ ἀκτῖνος ἡλιακῆς διὰ [illegible]δος... εἰσρυείσης, εἰσελθούσης, περιχαρέντα, χαρούμενα τῷ κάλλει, διὰ τὴν ὡραιότητά της, πρὸς τὸ φαινόμενον ἵεται», ὁρμοῦν, τρέχουν,

πρὸς τὸ φαινόμενον τοῦτο· «καὶ φέρειν φιλονικεῖ διὰ χειρὸς τὴν ἀκτῖνα», καὶ μαλώνουν νὰ φέρουν, νὰ κρατήσουν.. «καὶ διαμάχεται πρὸς ἄλληλα, καὶ συμπλέκονται, καὶ περιδράσσεται τοῦ φωτὸς τῇ περιβολῇ τῶν δακτύλων, ὥς οἴεται, τὴν αὐγὴν ἐνδησάμενα» καὶ περιβάλλουν διὰ τῶν δακτύλων τὸ φῶς, διότι νομίζουν, ὅτι τὸ ἔδεσαν, τὸ ἠχμαλώτισαν, τὸ ἔπιασαν, «ἀλλά, διαλυθείσης τῶν δακτύλων τῆς ἐμπλοκῆς, γέλωτα ποιεῖ τοῖς νηπίοις..., διαρρυεῖσα τῶν χειρῶν ἡ τῆς ἀκτῖνος λαβή», ἀλλ', ἅμα χαλαρωθοῦν οἱ δάκτυλοι, διαφεύγει ἡ ἀφή, τὸ πιάσιμο, τῆς ἀκτῖνος καὶ προκαλεῖ γέλωτα εἰς τὰ νήπια. Περιγράφων δέ, ἐν συνεχείᾳ καὶ κατὰ παρόμοιον τρόπον ὁ Ἅγιος Πατὴρ τὸ ἀνάλογον πάθημα τῶν μεγάλων νηπίων, τῶν ἀνδρῶν, λέγει: «Οὕτω καὶ τὰ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς ἡλικίας παιδία..., παίζει. Οἱ τὴν θείαν δύναμιν διὰ τῶν τῆς Προνοίας λόγων καὶ θαυμάτων ταῖς ψυχαῖς ἐλλάμπουσαν βλέποντες, οἷον ἀκτῖνά τινα... τῆς ἡλιακῆς ἀπορρέουσαν φύσεως, οὐχὶ θαυμάζουσι τὴν χάριν καὶ προσκυνοῦσι τὸν διὰ τούτων νοούμενον, τὸν Θεόν. Ἀλλ' ὑπερβάντες τὸ χωρητὸν τῇ ψυχῇ, ὑπὲρ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ταῖς τῶν σοφισμάτων λαβαῖς τοῦ ἀναφοῦς περιδράσσονται» διὰ σοφιστικῶν μεθόδων προσπαθοῦν νὰ συλλάβουν τὴν ἀσύλληπτον θείαν οὐσίαν «καὶ κρατεῖν οἴονται», καὶ νομίζουν, ὅτι κατανοοῦν διὰ τῶν συλλογισμῶν, ὅσα νομίζουν. «Διασχόντος δὲ τοῦ λόγου καὶ διαπτύξαντος τὴν τῶν σοφισμάτων πλοκήν», ὅταν ὅμως ὁ λόγος ἐλεγχθῇ παράλογος καὶ διαλύσῃ τὰ σοφίσματα, τότε «εὑρίσκεται τοῖς νοῦν ἔχουσι τὸ ἀπειλημμένον οὐδέν», δὲν κατανοοῦν τίποτε οἱ ὀρθοφρονοῦντες. Τοιουτοτρόπως «μικροπρεπῶς καὶ βρεφικῶς, ἐμματαιάζοντες», ματαιοποιοῦντες... «τὴν ἀπερινόητον τοῦ Θεοῦ φύσιν ταῖς ὀλίγαις συλλαβαῖς τῆς ἀγεννησίας ἐναποκλείουσι καὶ συναγορεύουσι τῇ παρανοίᾳ καὶ οἴονται τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον εἶναι τὸ θεῖον, ὡς ἀνθρωπικῷ λογισμῷ δύνασθαι διὰ μιᾶς προσηγορίας ἐμπεριείργεσθαι...». Δηλαδὴ ἐμπερικλείουν τὴν ἀκατανόητον θείαν φύσιν ὑπὸ τὴν λέξιν ἀγεννησία καί, παρανοοῦντες, λέγουν καὶ νομίζουν, ὅτι τοσαύτη καὶ τοιαύτη εἶναι ἡ θεία φύσις, ὡς ἐὰν νὰ ἦτο δυνατόν, νὰ ὁρισθῇ αὕτη διὰ τοιούτου ὁρισμοῦ. «Καί, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος, μὴ εἰδότες μήτε ἃ λέγουσι καὶ περὶ ὧν διατείνονται, ὅμως αὐτοί τε εἰδέναι φασί...», καί, ἐνῷ οἱ ἴδιοι λέγουν, ὅτι γνωρίζουν, δὲν γνωρίζουν, οὔτε ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα λέγουν, οὔτε ἐκεῖνα, διὰ τὰ ὁποῖα διϊσχυρίζονται. «Μάταιος οὖν ὁ διὰ γνώσεως τῆς μάτην φυσιούσης ἐπιγνῶναι τὴν θείαν φύσιν δυνατὸν εἶναι λέγων», ματαιοπονεῖ, λοιπόν, ὁ λέγων, ὅτι, διὰ τῆς ματαίας ἐγωϊστικῆς γνώσεως,

εἶναι δυνατόν, νὰ ἐννοήσῃ τὴν θείαν οὐσίαν. Διὰ τοὺς τοιούτους λέγει ὁ Γρηγόριος, ὅτι, ὡς ἔχοντες πεπλανημένας ἀντιλήψεις, δὲν εἶναι πιστοὶ εἰς τὸν Θεόν, ἀλλ' ἔξω τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ: «Οὐ πᾶσα ἡ λογικὴ φύσις, τῶν ἀνθρώπων, χριστιανῶν, τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ, τουτέστι τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Μεγάλου Θεοῦ προσεγγίζει· ἀλλ' οἱ πρὸς τὰς ψευδεῖς ὑπολήψεις πεπλανημένοι ἐκτὸς εἰσι τοῦ θείου περισχοινίσματος».

Διὰ νὰ δείξῃ δὲ ὁ θεῖος Πατὴρ τὴν μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἀπόστασιν λέγει: «Ἄκουε τοῦ ἐκκλησιαστοῦ, συμβουλεύοντος: μὴ ἐξενεγκεῖν ῥῆμα πρὸ προσώπου Θεοῦ. ὁ Θεὸς φησί, ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ οὐ ἐπὶ τῆς γῆς, κάτω.., ὅσον, πολὺ ὑψηλοτέρα, εἶναι, ἡ θεία φύσις τῆς τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν περινοίας». Καὶ συμπεραίνει: «Οὐκοῦν... ἀπολυπραγμόνητον ἐὰν τὴν θείαν οὐσίαν ὡς ἀπόρρητον καὶ ἀνέπαφον ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς», πρέπει λοιπόν, νὰ ἀφήνωμεν ἀνερεύνητον τὴν θείαν φύσιν, διότι εἶναι ἀνέκφραστος καὶ ἀσύλληπτος ὑπὸ τῶν ἀνθρωπίνων συλλογισμῶν. «Διότι τῶν ἀγνοουμένων ὁ ἐστοχασμένος, οὐ μόνον τὸ ἀληθές, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ πολλάκις τὸ ψεῦδος, ὡς ἀληθὲς ὑπολήψεται», διότι, ὅστις ἐξετάζει τὰ ἀκατάληπτα, ὄχι μόνον τὸ ἀληθές, ἀλλὰ πολλάκις καὶ τὸ ψεῦδος, ἐκλαμβάνει ὡς ἀληθές, «ὁ δὲ τῶν εὐαγγελίων καὶ τῆς προφητείας μαθητὴς» ὁ ἀκολουθῶν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν προφητῶν, «ὅτι μὲν ἔστιν ὁ ὤν... πιστεύει», πιστεύει, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπάρχει. Ἐν ᾧ οἱ αἱρετικοὶ «ἀπεπλανήθησαν», οἱ δὲ εἰδωλολάτραι, «φανερῶς εἰδωλοποιοῦντες ἑαυτῶν τὴν ὑπόνοιαν, ἐν τῷ τὴν ἐμφαινομένην τῇ ἀγεννησίᾳ διάνοιαν ταύτην θεοποιεῖν ὡς οὐχὶ κατά τι λόγον ἐπιθεωρουμένην τῇ θείῃ φύσει, ἀλλ' αὐτὴν οὖσαν Θεὸν ἢ οὐσίαν Θεοῦ....». Δηλαδὴ εἰδωλοποιοῦντες τὴν ἰδέαν των φανερά, θεοποιοῦν τὴν ἰδέαν αὐτήν, ἡ ὁποία ἐμφαίνεται μὲ τὸν ὅρον ἀγεννησία, ὄχι, διότι ἡ ἰδέα αὕτη ἐπιθεωρεῖ, βλέπει κατά τινα τρόπον, τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ διότι αὐτὴ αὕτη ἡ ἰδέα εἶναι ὁ Θεός. Οἱ ἅγιοι ὅμως, οἱ προφῆται καὶ οἱ αὐτόπται ὑπηρέται τοῦ Λόγου, οἱ Ἀπόστολοι, «ἄρρητον ἀφῆκαν καὶ ἀνεξέταστον τὸν τῆς θείας οὐσίας λόγον, οὔτε δυνατὸν χωρηθῆναι ὡς ἀδύνατον νὰ κατανοηθῇ, οὔτε τι φέροντα τοῖς πολυπραγμονοῦσι τὸ κέρδος οὔτε διότι φέρει κέρδος εἰς τοὺς ἐρευνῶντας αὐτόν». Δικαίως δέ: «Καὶ γὰρ τ' ἄλλα πάντα, ὅτι μὲν γέγονε, διηγήσαντο, οὐρανόν, γῆν, θάλασσαν, χρόνους, αἰῶνας, καὶ τὴν ἐν τούτοις κτίσιν», [illegible] ὅλα, ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ, ἔγραψαν, ὅτι ἐκτίσθησαν, «ὅτι δὲ τούτων [illegible]τον καὶ ὅπως καὶ ὅθεν, ἀπεσιώπησαν, ἀπεσιώπησαν ὅμως, τὶ εἶναι ἕκαστον τούτων, καὶ πόθεν καὶ πῶς ἐσχηματίσθησαν». Ὅπως, λοιπόν,

περὶ αὐτῶν, «οὕτω καὶ περὶ Θεοῦ, ὅτι μὲν ἔστι, ὑπάρχει, συμβουλεύουσι πείθεσθαι», νὰ πιστεύωμεν «τὴν δὲ φύσιν, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν οὖσαν ὄνομα ὡς ἄρρητον, ἀνέκφραστον, οὔτε ὠνόμασαν, δὲν κατωνόμασαν, «οὔτε ἐμέλησαν», οὔτε ἐφρόντισαν νὰ κατονομάσουν. Ἡ δὲ Ἁγία Γραφή «τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ὡς οὔτε διανοίᾳ τινὶ χωρητήν, καταληπτήν, οὔτε λόγῳ φραστήν, ἀπολυπραγμόνητον», ἀνεξερεύνητον, «εἴασε, σιωπῇ τιμᾶσθαι νομοθετήσασα ἐν τῷ κωλύειν τῶν βαθυτέρων τὴν ζήτησιν καὶ ἐν τῷ λέγειν μὴ δεῖν ἐξενεγκεῖν ρῆμα πρὸ προσώπου Θεοῦ», ἐμποδίζουσα τὴν ἔρευναν τῶν βαθυτέρων εἰς κατανόησιν καὶ λέγουσα, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐκφέρωμεν γνώμην περὶ τοῦ Θεοῦ. «Διὰ τοῦτο πᾶσάν τις θεόπνευστον φωνήν, τὴν Ἁγίαν Γραφὴν ἐρευνώμενος, ἐὰν ἤθελεν ἐρευνήσει, οὐκ ἂν εὕροι τῆς θείας φύσεως τὴν διδασκαλίαν» δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εὕρῃ, ποία εἶναι ἡ θεία φύσις, «ἀλλ' οὐδὲ μὴν ἄλλου τινὸς τῶν κατ' οὐσίαν ὑφεστηκότων» ἀλλ' οὔτε ἄλλου τινὸς τῶν κατὰ τὴν οὐσίαν κατωτέρων, δηλαδὴ τῶν κτισμάτων, «ὅθεν ἐν ἀγνοίᾳ πάντων διάγομεν, πρῶτον ἑαυτοὺς ἀγνοοῦντες οἱ ἄνθρω ποι, ἔπειτα δὲ καὶ τὰ ἄλλα πάντα· τὶς γὰρ ἔστιν, ὅς τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ ψυχῆς ἐν καταλήψει γεγένηται; τὶς ὁ ἐπιγνοὺς αὐτῆς τὴν οὐσίαν; ποῖος κατενόησε τὴν ψυχήν του; ποῖος ἔμαθε τὴν οὐσίαν της; ὑλική τις ἐστὶν ἢ ἄϋλος, καθαρῶς ἀσώματος ἤ τι καὶ σωματοειδὲς περὶ αὐτόν; ἡ ψυχὴ εἶναι ὑλικὴ ὑπόστασις ἢ ἄϋλος εἶναι καθαρῶς ἀσώματον πνεῦμα ἢ ἔχῃ τι σωματοειδὲς —ὑλικόν— περὶ αὐτήν»; Ἐκ τούτων συμπεραίνει ὁ Ἅγιος Πατήρ, λέγων: «Ὁ δ' ἑαυτὸν ἀγνοῶν, πῶς ἄν τι τῶν ὑπὲρ αὐτὸν ἐπιγνοίη»; Ὁ ἀγνοῶν τὸν ἑαυτόν του, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίσῃ τὰ ὑπεράνω αὐτοῦ; «Οὔτε γὰρ Θεοῦ, οὔτε ψηχῆς, λογικῆς, οὐσίαν ἔγνω τῶν ἐξ αἰῶνός τις γεγενημένων ἀνθρώπων». Ἐν τούτοις προσθέτει: «Ὅτι τῆς θείας φύσεως ἀμυδρὰν μὲν καὶ βραχυτάτην ἔχομεν διὰ τῶν λογισμῶν τὴν ἀντίληψιν. Ἀποχρῶσαν δ' ὅμως τῇ βραχύτητι τῆς δυνάμεως ἡμῶν διὰ τῶν ὀνομάτων τῶν περὶ αὐτὴν εὐσεβῶς λεγομένων τὴν γνῶσιν ἐρανιζόμεθα» δηλαδή, ἀμυδρὰν μὲν καὶ ἐλαχίστην ἔχομεν ἀντίληψιν, διὰ τῶν συλλογισμῶν, περὶ τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ. Ἱκανοποιητικήν, ὅμως, ὡς πρὸς τὴν βραχύτητα τῆς δυνάμεώς μας περιοριζόμεθα τὴν γνῶσιν τῶν περὶ τῆς θείας φύσεως εὐσεβῶς λεγομένων, διὰ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν. Ἐπεξηγεῖ ὁ Γρηγόριος ἐν συνεχείᾳ λεπτομερέστερον τὰ πράγματα: «Τὸ θεῖον, ὅπως ἂν κατὰ τὴν φύσιν ἔχῃ, ἀνέπαφόν τε καὶ ἀκατανόητον, καὶ πάσης ἀντιλήψεως τῆς ἐκ τῶν λογισμῶν ὑψηλότερον· ἡ δὲ ἀνθρωπίνη διάνοια, πολυπραγμονοῦσα καὶ διερευνωμένη, δι' ὧν ἂν ᾖ δυνατὸν λογισμῶν ἐπορέγεται καὶ θιγγάνει τῆς ἀπροσπελάστου καὶ ὑψηλῆς φύσεως· οὔτε τοσοῦτον ὀξυωποῦσα, ὡς ἐναργῶς, ἰδεῖν τὸν

ἀόρατον, οὔτε καθ' ἅπαξ ἀπεσχοινισμένη τῆς προσεγγίσεως, ὡς μηδεμίαν δύνασθαι τοῦ ζητουμένου λαβεῖν εἰκασίαν». Δηλαδή, ὁ Θεός, ὁποῖός τις εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν, εἶναι ἀσύλληπτος καὶ ἀκατανόητος, καὶ ὑπερβάλλει πᾶσαν, διὰ συλλογισμῶν, ἀντίληψιν. Ἡ ἀνθρωπίνη, δὲ διάνοια, προσπαθοῦσα καὶ διερευνῶσα, δι' ὅσων δύναται συλλογισμῶν, ἐπεκτείνεται καὶ ἐγγίζει τὴν ἀπροσπέλαστον καὶ ὑψηλὴν θείαν φύσιν, χωρὶς οὔτε νὰ εἶναι τόσον ὀξεῖα τὴν ὅρασιν, ὥστε νὰ ἴδῃ καθαρῶς τὸν ἀόρατον Θεόν, οὔτε νὰ εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν μακρὰν τῆς προσεγγίσεως, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ σχηματίζῃ καμμίαν ἰδέαν διὰ τὸ ἐπιζητούμενον. Ἄλλαις λέξεσι, καθορίζει ὁ Γρηγόριος τὰ δυνατὰ ὅρια τῆς γνωστικῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου περὶ τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ λέγει: «Τάτε γὰρ ἀπεμφαίνοντα περὶ τὴν θείαν φύσιν ἐνόησε καὶ ὅσα πρέπει περὶ αὐτὴν ὑπονοεῖν οὐκ ἐνόησε». Δηλαδή, κατενόησε μόνον, ὅσα ὑπεμφαίνουν τὰ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικά, τὰς ἰδιότητας, τῆς θείας φύσεως, ὄχι ὅμως, καὶ ὅσα πρέπει περὶ αὐτῆς. «Οὐ μὴν αὐτὴν ἐκείνην, ἥτις ἐστί, . . . κατιδεῖν ἠδυνήθη», δὲν ἠδυνήθη νὰ κατανοήσῃ, ποία εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ θεία οὐσία. Ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν προσόντων τε καὶ μὴ προσόντων γνώσεως εἶδεν, ὃ μόνον ὀφθῆναι δυνατόν ἐστιν . . . ». Ἀλλ' εἶδε, κατενόησε, ὅ,τι εἶναι δυνατὸν νὰ ὁραθῇ, νὰ κατανοηθῇ, ἐκ τῆς γνώσεως τῶν θετικῶν καὶ τῶν ἀρνητικῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ. «Ἄφραστος γὰρ ἡ φύσις τοῦ ὄντος, τοῦ Θεοῦ», ὅπως λέγει καὶ ἀλλαχοῦ. «Ἐκ δὲ τῆς ἀρνήσεως τῶν μὴ προσόντων καὶ ἐκ τῆς ὁμολογίας τῶν περὶ αὐτῆς νοουμένων, ὅτι ἐστί, καταλαμβάνεται». Διὰ τῆς ἀφαιρέσεως, δηλονότι, τῶν ἀρνητικῶν ἰδιοτήτων καὶ διὰ τῆς εὐσεβοῦς ὁμολογίας τῶν περὶ αὐτῆς εὐνοουμένων, ἐσωτερικῶν, θετικῶν, χαρακτηριστικῶν, ὅτι ὑπάρχει, κατανοεῖται. Διαπιστοῦται δηλαδή, ἡ ὕπαρξίς του. «Ἡ δὲ ἀνθρωπίνη ψυχή . . . τῷ μὴ δύνασθαι κατιδεῖν τὸ ζητούμενον, πολλαῖς ἐννοίαις, τῆς ἀφράστου φύσεως, πολυτρόπως καὶ πολυμερῶς ἐπορέγεται, οὐ κατὰ τὴν μίαν τινὰ διάνοιαν τὸ κεκρυμμένον θηρεύουσα». Ἡ ἀνθρωπίνη δὲ ψυχή . . . ἐπειδὴ ἀδυνατεῖ νὰ κατανοήσῃ τὴν ἀνέκφραστον φύσιν τοῦ Θεοῦ, προσπαθεῖ, διὰ πολλῶν συλλογισμῶν, πολυτρόπως καὶ πολυμερῶς, καὶ ὄχι δι' ἑνός, νὰ ἀναζητῇ τὸ ἀπόκρυφον μυστήριον τῆς θείας φύσεως. «Ἦ γὰρ ἂν εὔκολος ἦν ἡ κατάληψις», διότι πράγματι θὰ ἦτο εὔκολος ἡ κατανόησις, «εἰ μία τις ἡμῖν ἔφοδος πρὸς τὴν θείαν ἀπεκέκριτο γνῶσιν», ἐὰν [illegible] όνον τρόπος θὰ ἐκρίνετο κατάλληλος διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ. [illegible] δὲ τῇ θεωρίᾳ τῆς νοερᾶς φύσεως, διὰ τὸ ὑπερκεῖσθαι αὐτὴν τῆς α[illegible]σθητικῆς καταλήψεως, στοχαστικῆς τῆς διανοίας ἐπορεγομένης τῶν

ἐκπεφευγόντων τὴν αἴσθησιν» Κατὰ δὲ τὴν θεωρίαν, ὅρασιν τῆς πνευματικῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ὑπερβαίνει αὕτη τὴν διὰ τῶν αἰσθήσεων κατανόησιν, ἐν ᾧ ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου προσπαθεῖ νὰ στοχασθῇ τὰ τὴν αἴσθησιν διαφεύγοντα, δὲν ἐννοήσῃ, δηλαδή, τὰ ὑπὲρ αἴσθησιν. Διὰ τοῦτο «ἄλλοι ἄλλως κινούμεθά τε περὶ τὸ ζητούμενον, καὶ κατὰ τὴν ἐγγινομένην ἑκάστῳ περὶ τὸ ὑποκείμενον διάνοιαν, ὅπως οἷόν τε ᾖ, τὸ νοηθὲν ἐξαγγέλλομεν, ἐγγίζοντες, ὥς ἔνι μάλιστα τῇ δυνάμει τῶν νοηθέντων διὰ τῶν ρημάτων ἐμφάσεως». Ἄλλοι κατ᾽ἄλλον τρόπον, τείνομεν πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν. Ἕκαστος δέ, κατὰ τὴν ἐπερχομένην εἰς αὐτόν, ἰδέαν διὰ τὸ ζήτημα τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ, ἀποφαινόμεθα, ὅσον εἶναι δυνατόν, τὸ ἐννοηθέν, προσεγγίζοντες πρὸς τὰ κατανοηθέντα, διὰ τῆς ἐκφράσεως τῶν ὀνομάτων, ἐφ᾽ ὅσον ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς δυνάμεώς μας. Ἀλλά ἡ διάνοια εἶναι ἀνωτέρα τοῦ λόγου : «Οὐ γὰρ δυνατόν ἐστι συναναβῆναι τῇ διανοίᾳ τὸν λόγον. Καί, ἐπειδὰν ἐπὶ τὸ ἀκρότατον φθάσῃς τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως, ἐφ᾽ ὅσον ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἐξικνεῖται ὕψος καὶ μέγεθος νοημάτων, τότε νόμιζε κάτω εἶναι τῆς ἐπιβαλούσης ἀξίας . . . τότε αἴτιον τῆς ἀκαταλήπτου ἀξίας οὐδὲν ἄλλο . . , ἢ ὅτι ἅγιός ἐστιν . . . ». Αἰτία, δηλαδή, τὸ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος, εἶναι ἡ ἁγιότης του. Τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐτυμολογεῖ ὁ Γρηγόριος, λέγων : «ὅτι ἐκ τοῦ θεάσασθαι Θεὸς ὀνομάζεται». Καὶ λοιπόν : «Θεὸν δὲ οὐδεὶς ὁρᾷ». «Πάντα γάρ, ὅσα χωρεῖ ἡ ἀνθρωπίνη δύναμις, κατανοήσας ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἀνέφικτόν τε, ἀπροσπέλαστον καὶ ἀνεπίληπτον, ἀσύλληπτον, ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς τὸν τῆς ὑπερκειμένης οὐσίας, τοῦ Θεοῦ προσφέρεται λόγον, τὸν περὶ αὐτῆς ἐκείνης λόγον ἄληπτον εἶναι παντελῶς διωρίσατο, μήτε ἑωρᾶσθαί ποτε τὸν Θεὸν μήτε ὀφθήσεσθαι, ὃν εἶδε γάρ, φησίν, οὐδείς, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται. Διὰ τοῦτο ζητῶν, πῶς ὀνομάσει τὸ μὴ δυνάμενον λογισμοῖς ληφθῆναι, οὐχ ὡς εὗρεν ἐμφαντικὸν ὄνομα τῆς τῶν ἀκαταλήπτων ἑρμηνείας, δόξαν καὶ ὑπόστασιν ὠνόμασε τὸ ὑπερκείμενον παντὸς ἀγαθοῦ, τὸ μήτε νοούμενον ἀξίως, μήτε φαινόμενον». Θέλων, δηλαδή, ὁ Παῦλος νὰ ὀνομάσῃ τὸν Θεόν, ὅστις εἶναι ἀσύλληπτος διὰ τοῦ συλλογισμοῦ, δὲν ὠνόμασε τὸν παντὸς ἀγαθοῦ ὑπερκείμενον, μήτε νοούμενον ἀξίως, μήτε φαινόμενον, Θεόν, ὅταν, ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν ἀκαταλήπτων, εὗρεν, ὡς κατάλληλα, τὰ ὀνόματα δόξαν καὶ ὑπόστασιν—φῶς καὶ ὕπαρξιν. «Τὴν μὲν οὖν ὑπερκειμένην τῶν ὄντων οὐσίαν ἀφῆκεν ἀκατανόμαστον . . . », τὴν θείαν οὐσίαν, τὴν ἀνωτέραν τῶν κτισμάτων, ἀφῆκε χωρὶς ὄνομα. Δικαίως δέ, διότι «ἕν ἐστι σημαντικὸν τῆς θείας, φύσεως ὄνομα, τὸ ἀρρήτως

περὶ αὐτῆς ἡμῖν θαῦμα κατὰ ψυχὴν ἐγγινόμενον», δηλαδή, ἓν ὄνομα, ὑπάρχει σημαντικὸν τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀλαλήτως ἐν τῇ ψυχῇ μας προκαλούμενον θαῦμα, τὸ ἐσωτερικόν μας δηλονότι συναίσθημα τῆς ὑπάρξεώς του «ταῦτα οὖν λέγων που ὁ Παῦλος, παιδεύει, (διδάσκει) ἡμᾶς, ὅτι ἀεὶ ὤν, ὁ Θεός, ὅπερ ἐστίν, ὅ,τι εἶναι, ἔστι δὲ ἐκεῖνο, ὅπερ ὁ ὤν, ὁ ὑπάρχων Θεός, ἐπίσταται μόνος, τῆς δὲ ἀνθρωπίνης καταλήψεως, κ' ἂν ἀεὶ αὐτῷ διὰ προκοπῆς προσεγγίζῃ ὁ τὰ ἄνω φρονῶν, πάντοτε τῷ ἴσῳ μέτρῳ ὑπερανέστηκεν», πάντοτε δὲ λίαν ὑπερέχει ὁ Θεός, κατὰ τὸ ἴσον μέτρον, ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην κατάληψιν, ὅσον καὶ ἂν ὁ εὐσεβὴς προσεγγίζῃ αὐτὸν διὰ τῆς ἀρετῆς. «Οὗτος τοίνυν, ὁ Θεός, ὑπερέκεινα γνώσεώς τε καὶ καταλήψεως, τυγχάνει, ἄφραστός τε καὶ ἀνεκλάλητος καὶ ἀδιήγητος, ἀνέκφραστος καὶ ἀπερίγραπτος». Ἀλλαχοῦ πάλιν ὁ Ἅγιος Γρηγόριος λέγει διὰ τοὺς εἰδωλολάτρας: «Οἱ μὲν γάρ, Ἀθηναῖοι . . . τῇ περὶ τὰ εἴδωλα πλάνῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς κατεχόμενοι, ἰδεῖν αὐτοπροσώπως τὴν εὐσεβῆ περὶ τῶν ὄντων ἀδυνατοῦντες ἀλήθειαν, ὅμως, οἷόν τε ἐπαφῇ τινι τῶν λογισμῶν, τοσοῦτον ἐπενόησαν, ὅτι οὐ πάντῃ καταληπτὸν τὸν θεῖόν ἐστιν, οὐδέ, οἷον ὁ λογισμὸς οἴεται, τοιοῦτον τῇ φύσει τὸ ὑπερκείμενον. Διὸ τὸν ὄντως Θεὸν ἄγνωστον εἶναι ὁμολογήσαντες . . . ». Ὅτι, δηλαδὴ πλανώμενοι ἐκ τῆς εἰδωλολατρείας, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἴδουν προσωπικῶς τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Ἐν τούτοις, διὰ τῆς βοηθείας τῶν συλλογισμῶν, τόσον μόνον ἐνόησαν, ὅτι ὁ Θεὸς κατ' οὐδένα τρόπον εἶναι καταληπτός, καὶ ὅτι οὗτος δὲν εἶναι, ὅπως νομίζει ὁ συλλογισμός. Διὰ τοῦτο ἐπίστευσαν, ὡς ἄγνωστον Θεόν, τὸν πραγματικὸν Θεόν. Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος, ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπὸ τοῦ Σωκράτους ἀναφερομένην «Ἄγνοιαν», λέγει, ὅτι τὸ ἀπόκτημα τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας εἶναι «ἡ κατάληψις τῆς ἀκαταληψίας τοῦ θείου ὄντος», δηλαδή, κατανοεῖ, ὅτι δὲν δύναται νὰ κατανοήσῃ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Παρουσιάζει ἐπίσης ὁ Γρηγόριος τὸν αὐτάδελφόν του Βασίλειον τὸν Μέγαν, λέγοντα: «Ἡ δὲ οὐσία αὐτῶν, τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἥτις ποτὲ αὕτη ἐστίν, ὁποία τις ἄραγε εἶναι, ἄφραστος γάρ ἐστι λόγῳ καὶ νοήματι ἄληπτος . . . διότι τὸ ἀκατάληπτον καὶ ἀπερινόητον καὶ ἀπερίδρακτον, (ἀσύλληπτον) . . . ὁ γὰρ ἐρωτηθείς, τί κατ' οὐσίαν ἐστὶν ὁ Πατήρ, ὁ Θεός . . . ὁμολογήσει τὸ ὑπὲρ γνῶσιν εἶναι τὸ ζητούμενον . . . ».

(συνεχίζεται)

Ἀρχιμ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΑΦΕΙΔΗΣ Δ. Θ.
τ. Καθηγητής

ΕΠΙ ΤΗ ΑΝΑΣΤΑΣΕΙ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

Η ΧΑΡΑ

Ἡ Ὀρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ζῇ καὶ αἰσθάνεται τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα, τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ μας, ὡς ἡμέραν μεγάλης χαρᾶς.

Διότι πιστεύει, ὅτι ὅπως ἀνεστήθη ὁ Χριστός, οὕτω καὶ ἡμεῖς θὰ ἀναστηθῶμεν (Α΄. Κορ. 15,20) καὶ ὅπως ἐδοξάσθη ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην Του φύσιν (Ἑβρ. 2,9 καὶ Ἐφεσ. 1, 20-22), οὕτω συνανυψώθη καὶ ἡ ἰδική μας φύσις (Ρωμ 5,17 καὶ 19) καὶ δυνάμεθα «ἐν καινότητι ζωῆς» νὰ περιπατῶμεν (Ρωμ. 6, 4).

Ὁλόκληρος ἡ Πασχαλινὴ Ὑμνογραφία τῆς Ἐκκλησίας μας, τονίζει τὸ στοιχεῖον τῆς χαρᾶς, μαζὶ μὲ μίαν ἀνάτασιν πρὸς τὰ ὡραῖα καὶ ὑπερκόσμια:

«Αὕτη ἡ κλητὴ καὶ ἁγία ἡμέρα, ἡ μία τῶν Σαββάτων, ἡ βασιλὶς καὶ κυρία, ἑορτὴ ἑορτῶν καὶ πανήγυρίς ἐστι πανηγύρεων».

«Οὐρανοὶ μὲν ἐπαξίως εὐφραινέσθωσαν, γῆ δὲ ἀγαλλιάσθω, ἑορταζέτω δὲ κόσμος, Χριστὸς γὰρ ἐγήγερται, εὐφροσύνη αἰώνιος».

«Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐρανός τε καὶ γῆ, καὶ τὰ καταχθόνια, ἑορταζέτω γοῦν πᾶσα κτίσις, τὴν Ἔγερσιν Χριστοῦ, ἐν ᾗ ἐστερέωται»

«Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις, καὶ ὀψόμεθα, τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς ἀναστάσεως, Χριστὸν ἐξαστράπτοντα, καὶ Χαίρετε φάσκοντα». Καὶ

«Ὀρθρίσωμεν ὄρθρου βαθέος, καὶ ἀντὶ μύρου τὸν ὕμνον προσοίσομεν τῷ Δεσπότῃ».

Καὶ μέσα ἔπειτα εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ ὑπάρχει βαθύτατα ἀποτυπωμένη ἡ χαρά:

Τὸ κοσμοσωτήριον ἔργον τοῦ Χριστοῦ ἤρχισε μὲ τὸ «Χαῖρε Κεχαριτωμένη», τὸ ὁποῖον ἠκούσθη κάποτε εἰς τὸ «ἄνθος τῆς γῆς» κατὰ τὸν Ἱερώνυμον, τὴν Ναζαρὲτ (Λουκ. 1, 28). Κατὰ τὴν νύκτα τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ τὸ σύμπαν ἐπλημμύρισεν ἀπὸ τὰ κύματα τῆς χαρᾶς καὶ «χαρὰν μεγάλην» εὐηγγελίσθησαν οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς ἀγραυλοῦντας ποιμένας (Λουκ. 2, 10β). Οἱ Μακαρισμοί, οἱ

ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὰ κριτήρια τῆς ζωῆς ποὺ ἠθικὰ ὑγιαίνει, προτρέπουν τοὺς χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι δοκιμάζονται ἀπὸ τὴν κακίαν τῶν ἀνθρώπων, νὰ «χαίρουν καὶ νὰ ἀγάλλωνται» (Ματθ. 5,12). Εἰς τὴν συγκινητικὴν παραβολὴν τοῦ ἀσώτου υἱοῦ φανερώνεται ἡ «χαρά», ἡ ὁποία γίνεται ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸν οὐρανόν, ὅταν ἐπιστρέφῃ κοντὰ εἰς τὸν Θεόν, τὸ διαμάντι τὸ λερωμένον, ὁ ἄνθρωπος ὁ ἁμαρτωλός. (Λουκ. 15, 10). Εἰς τὸ τραπέζι τῆς Ἀγάπης, τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον, εὔχεται ὁ Χριστὸς ἡ «χαρὰ» ἡ ἰδική Του νὰ γίνῃ κτῆμα τῶν μαθητῶν Του. (Ἰω. 15, 11 καὶ 17, 13). Καὶ ὁ χαιρετισμός, ὁ ὁποῖος ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὰς τελευταίας ἐπιγείους ἡμέρας Του, ἦτο τὸ «Χαίρετε» εἰς τὰς μυροφόρους γυναῖκας. (Ματθ. 28, 9).

Ἀλλὰ καὶ ἐμπράκτως ἔδειξεν ὁ Χριστὸς τὰ χαρούμενα αἰσθήματά Του. Εἰς τὸν γάμον τῆς Κανᾶ ἐπεσκέφθη τὴν ἀνθρωπίνην χαρὰν καὶ διὰ νὰ τὴν μεγαλώσῃ ἔκαμε τὸ πρῶτον Του θαῦμα. (Ἰω. 2, 1 - 11). Μὲ χαρίεσσαν ὄψιν περιεπάτησε τὰ ἀκρογιάλια τῆς Τιβεριάδος (Ιω. 6, 1) καὶ μὲ βλέμμα γλυκὺ ἐπλησίασε καὶ ηὐλόγησε τὰ μικρὰ παιδία. (Ματθ. 19, 13 - 14). Συνεκινήθη ἀπὸ τὰ ἀνθισμένα κρίνα τοῦ ἀγροῦ (Ματθ. 6, 28) καὶ τὸ ἀνοιξιάτικο βλάστημα τῶν δένδρων. (Ματθ. 24, 32). Καὶ ἀσφαλῶς πολλάκις «ἠγαλλιάσατο τῷ πνεύματι», ὅπως ἀναφέρει καὶ ὁ Λουκᾶς. (Λουκ. 10, 21).

Καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἐπίσης, γνήσιοι συνεχισταὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ, θεωροῦν τὴν χαρὰν θερμοκήπιον τῆς ζωῆς. Ὁ Ἰάκωβος συνιστᾷ νὰ «χαίρωμεν», ὅταν δοκιμαζώμεθα. (Ἰακ. 1, 2). Ὁ Πέτρος βεβαιώνει ἐπίσης, ὅτι οἱ χριστιανοὶ θὰ ἀπολαμβάνουν «χαρὰν ἀνεκλάλητον καὶ δεδοξασμένην», ὅταν ὑποφέρουν χάριν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν των. (Α΄ Πέτρ. 1, 8 - 9). Ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς, ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, θέλει ἡ «χαρὰ» τῶν χριστιανῶν νὰ εἶναι τελεία καὶ διαρκής, «πεπληρωμένη». (Α΄. Ἰω. 1, 4). Καὶ ὁ ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν, ὁ Παῦλος, ὀνομάζει τὴν χαρὰν «καρπὸν τοῦ πνεύματος» (Γαλ. 5, 22) καὶ πρὸς τοὺς Φιλιππησίους, τοὺς ὁποίους πολὺ ἠγάπησεν, ἀπευθύνει τὸν ὡραῖον χαιρετισμὸν «Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἐρῶ χαίρετε». (Φιλιπ. 4, 4).

Ἂς αἰσθανθῶμεν ὅλοι μας σήμερον, ἐπὶ τῇ Ἀναστάσει τοῦ Κυρίου, τὴν πραγματικὴν χριστιανικὴν χαράν. Ἂς στειρεύσῃ τὸ δάκρυ καὶ ἂς ἀνθίσῃ τὸ χαμόγελον.

ΙΩ. Ν. ΦΡΑΓΚΟΥΛΑΣ
Διευθυντὴς Ἀνωτ. Ἐκκλ. Φροντιστηρίου Θεσσαλονίκης

ΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ*

II. Ἡ διατάραξις θρησκευτικῶν συναθροίσεων. (ἄρθρ. 200 Π. Κ)

Διὰ τῆς ἐν λόγῳ διατάξεως προστατεύεται εἰδικώτερον ἡ ἐλευθερία περὶ τὴν ἄσκησιν τῆς λατρείας ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν διαφόρων Θρησκευμάτων[1]. Ἡ προστασία τῆς ἐλευθερίας τῆς λατρείας εἶναι συμπλήρωμα τῆς προστασίας τῆς ἐλευθερίας τῆς Θρησκευτικῆς συνειδήσεως.

1. Νομοτυπικὴ μορφή Ἡ νομοτυπικὴ μορφὴ τοῦ ἐγκλήματος τῆς διαταράξεως θρησκευτικῶν συναθροίσεων ἐμφανίζεται ὑπὸ δύο παραλλαγὰς καὶ δὴ τὴν κακόβουλον παρεμπόδισιν ἢ καὶ τὴν ἐνέργειαν πράξεων ὑβριστικῶς ἀναρμόστων. Εἰδικώτερον:

α) Ἡ κακόβουλος παρεμπόδισις, εἶναι ἡ κακόβουλος προσπάθεια παρεμποδίσεως ἢ ἡ ἐκ προθέσεως διατάραξις ἀνεκτῆς κατὰ τὸ πολίτευμα θρησκευτικῆς συναθροίσεως ἐπὶ λατρείᾳ ἢ τελετήν. Ὡς εἶναι διατυπωμένη ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρ. 200 § 1 περὶ κακοβούλου παρεμποδίσεως θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ ἐπιδιωκομένη ὑπὸ ταύτης προστασία ἀφορᾷ μόνον τὴν «ἀνεκτὴν θρησκείαν» καὶ οὐχὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν Ὀρθόδοξον θρησκείαν.

Πλὴν ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ νομοθέτης νὰ ἤθελε νὰ θέσῃ εἰς ἥσσονα μοῖραν τὴν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν ἔναντι τῶν ἀνεκτῶν ἢ γνωστῶν θρησκειῶν.

Πρὸς πλήρωσιν τῆς νομοτυπικῆς μορφῆς τοῦ ἐγκλήματος τούτου ἀπαιτεῖται:

αα) Κακόβουλος προσπάθεια παρεμποδίσεως ἢ ἐκ προθέσεως διατάραξις θρησκευτικῆς συναθροίσεως ἀνεκτῆς κατὰ τὸ πολίτευμα. Εἰς τὸν ὅρον προσπάθεια παρεμποδίσεως περιλαμβάνονται ὅλαι αἱ ἐνέργειαι τοῦ δράστου, αἵτινες δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς ἀπόπειρα καὶ αἱ ὁποῖαι τείνουσιν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους.

[1] Πρβλ. Κωστῆ Μπουροπούλου: αὐτόθι Β. σ. 184.

εἰς τὴν μὴ ἐπέλευσιν τοῦ γεγονότος τῆς θρησκευτικῆς συναθροίσεως. Ὁ ὅρος «κακόβουλος» ἑρμηνεύεται ὑπὸ τῆς Αἰτ. Ἐκθ. 1929 (ἄρθρ. 168) ὡς «ἡ διὰ βίας ἢ δι᾽ ἀπρεποῦς τρόπου» παρεμπόδισις. Ἡ ἐν ἐκκλησίᾳ εἰσβολὴ ὑπάγεται ἐνταῦθα ἐφ᾽ ὅσον ἐγένετο πρὸς παρεμπόδισιν ἢ διατάραξιν τῆς θρησκευτικῆς συναθροίσεως. Ὡς πρὸς τὴν ἐκ προθέσεως διατάραξιν σημειωθήτω ὅτι ὁ ὅρος «ἐκ προθέσεως» εἶναι περιττὸς διότι δὲν ἀποκλείει τὸν ἐνδεχόμενον δόλον (ἄρθρ. 27 Π.Κ.). Διατάραξις εἶναι ἡ διὰ θορύβου ἢ δι᾽ ἄλλων παρεμβάσεων παρενόχλησις τῆς κανονικῆς διεξαγωγῆς τῆς εὐταξίας τῆς θρησκευτικῆς συναθροίσεως. Ὁ θόρυβος δυνατὸν νὰ λάβῃ χώραν καὶ ἐκτὸς τῆς συναθροίσεως ἀρκεῖ ἡ ἐπενέργεια αὐτοῦ νὰ ἐξικνεῖται μέχρι τῆς θρησκευτικῆς συναθροίσεως καὶ νὰ γίνεται ἀντιληπτὴ συμφώνως πρὸς τὴν κανονικὴν αἴσθησιν τοῦ ἤχου. Ὁ θόρυβος ἑνὸς ἐργοστασίου λειτουργοῦντος κατόπιν ἀδείας δὲν ἐμπίπτει εἰς τὴν ἔννοιαν διαταράξεως (Schönke: αὐτόθι, σ. 472).

Ἡ θρησκευτικὴ συνάθροισις δέον νὰ εἶναι τοιαύτη τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας ἢ ἄλλης γνωστῆς ἐν Ἑλλάδι θρησκείας. Περὶ τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας τοῦ ὅρου τούτου ἐπραγματεύθημεν ἀνωτέρω.

ββ) Θρησκευτικὴ συνάθροισις ἐπὶ λατρείᾳ ἢ τελετήν. Ἐπὶ λατρείᾳ θρησκευτικὴ συνάθροισις εἶναι ἡ συγκέντρωσις τῶν ὀπαδῶν μιᾶς θρησκείας πρὸς θρησκευτικὴν κατάνυξιν καὶ ἐσωτερικὴν αὐτῶν οἰκοδόμησιν διὰ τῆς ἐκδηλώσεως σεβασμοῦ πρὸς τὸ θεῖον καὶ παρακλήσεων πρὸς αὐτό, κατὰ τοὺς κανόνας, τὰ ἔθιμα καὶ τοὺς τύπους τοῦ ἰδιαιτέρου αὐτῶν θρησκεύματος ἐν ἱερῷ χώρῳ. Διὰ τελετὴν θρησκευτικὴ συνάθροισις εἶναι ἡ συγκέντρωσις πρὸς τιμὴν ὡρισμένων ἀτόμων σχέσιν ἐχόντων πρὸς τὸ θρήσκευμα, ὡς αἱ λιτανεῖαι πρὸς τιμὴν τῶν ἁγίων ἢ μεμονωμέναι συγκεντρώσεις πρὸς ἱκανοποίησιν θρησκευτικῶν ἀναγκῶν ὡρισμένων ἀτόμων ὡς εἶναι ἡ βάπτισις, ἡ ἱερολογία τοῦ γάμου, ἡ κηδεία, ἡ μετάληψις τῶν ἀχράντων μυστηρίων κλπ.

β) Ἡ ἐνέργεια πράξεων ὑβριστικῶς ἀναρμόστων εἶναι ἡ ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ τόπῳ ὡρισμένῳ πρὸς θρησκευτικὴν συνάθροισιν ἀνεκτὴν κατὰ τὸ πολίτευμα ἐνέργεια πράξεων ὑβριστικῶς ἀναρμόστων. Διὰ τοῦ ὅρου «ἐνέργεια πράξεων ὑβριστικῶς ἀ[illegible]ρμόστων» ἀποδίδεται ὁ γερμανικὸς ὅρος verüpen beschimpfend[illegible]nfugs» ἢ «Umfugsverübung» δι᾽ οὗ νοεῖται ἡ διενέργεια π[illegible]ν, αἵτινες λόγῳ τῆς βαναυσότητός των εἶναι ἱκαναὶ νὰ προσβάλωσι τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα ἄλλων καὶ δι᾽ ὧν ἐκδηλοῦται

περιφρόνησις πρὸς τὸ ἱερὸν τοῦ τόπου (Schönke: αὐτόθι § 471) ἢ «πᾶσα ἀντίθετος πρὸς τὸν προορισμὸν τοῦ προστατευομένου τόπου ἀνάρμοστος συμπεριφορά» (Kahl: αὐτόθι σ. 51). Ὅθεν ἡ ἀνάρμοστος συμπεριφορὰ δὲν ἀφορᾷ μόνον εἰς τὰ ἀντικείμενα τῆς λατρείας, ἀλλὰ δυνατὸν νὰ ἐκδηλοῦται εἰς τὰ διάφορα ἀντικείμενα ἐν τῷ προστατευομένῳ τόπῳ· δυνατὸν ἡ ἀνάρμοστος συμπεριφορὰ νὰ ἐκδηλωθῇ δι' ἐνεργείας ὡς θορύβου, καπνίσματος κλπ. ἢ διὰ παραλείψεως, ὡς μὴ ἀποκαλύψεως τῆς κεφαλῆς (Kahl αὐτόθι § 49). Ἡ ἀνάρμοστος συμπεριφορὰ (αἱ ὑβριστικῶς ἀνάρμοστοι πράξεις) δυνατὸν νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ ἐν ὥρᾳ καθ' ἣν δὲν τελεῖται ἡ ἱεροτελεστία ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἢ τῷ πρὸς θρησκευτικὰς συναγωγὰς ὡρισμένῳ τόπῳ. Ἐπὶ πλέον δύναται αὕτη νὰ ἐκδηλωθῇ εἴτε ἐν ἐκκλησίᾳ γίνεται ἡ συνάθροισις ἢ τελετὴ εἴτε ἐν ἑτέρῳ τόπῳ πρὸς τοιαύτας συναθροίσεις ἢ τελετὰς ἢ καὶ μὴ ὡρισμένῳ (Αἰτ. ἔκθ. 1929 ἄρθρ. 168).

2. Υποκειμενικὴ ὑπαιτιότης. Ἀπαιτεῖται δόλος, ἀρκετὸς εἶναι καὶ ὁ ἐνδεχόμενος δόλος.

3. Ποινή Ἀμφότεραι αἱ περιπτώσεις τῆς διαταράξεως θρησκευτικῶν συναθροίσεων τιμωροῦνται διὰ φυλακίσεως μέχρι δύο ἐτῶν.

4. Ὁ προσηλυτισμός. (Ἀ. Ν. 1363)1938 καὶ 1672) 1939.)

1. Γενικῶς. Κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρ. 1 τοῦ Συν)τος 1952 καθὼς καὶ τοῦ προϊσχύσαντος τοιούτου ἀπαγορεύεται ὁ προσηλυτισμὸς καὶ πᾶσα ἄλλη ἐπέμβασις κατὰ τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας. Ἡ ἀπαγόρευσις ἀφορᾷ πᾶν εἶδος προσηλυτισμοῦ καὶ ὄχι μόνον τὸν ὑπὸ ἀλλοθρήσκων ἢ ἑτεροδόξων ἀλλὰ καὶ ὑπὸ αἱρεσιωτῶν, σχισματικῶν ἢ οἱωνδήποτε προσώπων διενεργούμενον (Σβώλου—Βλάχου: αὐτόθι § 33). Ὁ προσηλυτισμὸς ἀπαγορεύεται ὅταν γίνεται εἰς βάρος μόνον τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ πάσης γνωστῆς ἐν Ἑλλάδι θρησκείας.

Ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ παλαιοῦ Π. Ν. διάφοροι ἐνέργειαι προσηλυτισμοῦ ὑπήγοντο εἰς τὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρ. 198. Πλὴν ὅμως περὶ τοῦ προσηλυτισμοῦ εἰδικῶς ἐθέσπισεν ὁ Α. Ν. 1363)1938, τροποποιηθεὶς διὰ τοῦ Α Ν. 1672)1939, σειρὰν ὅλην διατάξεων ἀφορωσῶν τὸ μὲν εἰς διάφορα διοικητικὰ μέτρα, τὸ δὲ εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς ἐννοίας τοῦ ἐγκλήματος τοῦ προσηλυτισμοῦ καὶ τῶν κατ' αὐτοῦ προβλεπομένων ποινῶν. Ἐγεννήθη ἐν προκειμένῳ ζήτημα ἐὰν αἱ ποινικαὶ διατάξεις τοῦ ὡς ἄνω Α. Ν ἔχουσιν ἐφαρμογὴν καὶ μετὰ

τὴν ἰσχὺν τοῦ Π.Κ. Ὁ Δασκαλάκης[1] δι' οὐχὶ πειστικῶν ἐπιχειρημάτων, ἅτινα ἀντλεῖ ἐκ τοῦ τίτλου τοῦ Κεφ. Ζ περὶ θρησκευτικῆς εἰρήνης τοῦ Π.Κ. καὶ ἐκ τῆς παλαιᾶς Αἰτ. ἐκθ. τοῦ 1929 ἀφορώσης τὸ προσχέδιον τοῦ Ἑλλην. Π.Κ. τοῦ 1924 διατείνεται, ὅτι ἦτο ἐσκεμμένη ὑπὸ τοῦ νομοθέτου ἡ παράλειψις τοῦ προσηλυτισμοῦ κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ Π Κ. καὶ συνεπῶς δὲν ἔχουσιν ἐφαρμογὴν αἱ διατάξεις τοῦ Α.Ν. Ἡ ἀντίθετος ὅμως ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου[2] ὑποστηριχθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ Σβώλου—Βλάχου (αὐτόθι § 34) υἱοθετηθεῖσα γνώμη εἶναι ὀρθή, διότι κατὰ τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν ἐπὶ τῶν μεταβατικῶν διατάξεων τοῦ Π. Κ. ὅσον ἀφορᾷ τὴν σχέσιν τῶν ποινικῶν διατάξεων τῶν εἰδικῶν ποινικῶν νόμων πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ εἰδικοῦ μέρους τοῦ Π. Κ. ὡς «ρυθμιζόμενον ἐν τῷ εἰδικῷ μέρει τοῦ Π. Κ., θεωρεῖται θέμα τι μόνον ἐὰν ἐκ τῶν διατάξεων τοῦ Κώδικος προκύπτῃ ὅτι ἡ ἐν αὐτῷ ποινικὴ προστασία ἀποτελεῖ ἐξαντλητικὴν ρύθμισιν καὶ οὐχὶ καθ' ὡρισμένας ἀναφοράς».

Ἐξ ἄλλου δὲν εἶναι βάσιμοι οἱ ὑπὸ Σβώλου—Βλάχου (αὐτόθι σ. 34) ἐκφραζόμενοι ἐνδοιασμοί, ὡς πρὸς τὸ σύμφωνον τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ ἐγκλήματος τοῦ προσηλυτισμοῦ πρὸς τὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρ. 7 Συν)τος δηλ. τῆς ἀρχῆς nullum cerimen, nulla poena, sine lege, διότι ἀσφαλῶς εἰς τὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρ. 2 τοῦ Α. Ν. 1672 ἡ λέξις «ἰδίᾳ» ἀναφέρεται εἰς τὰ χρησιμοποιούμενα μέσα, ἅτινα ἐνδεικτικῶς παρατίθενται ὑπὸ τοῦ νομοθέτου, καθότι ἡ πληροῦσα τὴν νομοτυπικὴν μορφὴν τῆς ἐννοίας τοῦ ἐγκλήματος τοῦ προσηλυτισμοῦ κυρίως ἐνέργεια συνίσταται εἰς τὴν «προσπάθειαν διεισδύσεως εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν ἑτεροδόξων ἐπὶ σκοπῷ μεταβολῆς τοῦ περιεχομένου αὐτῆς».

ΙΙ. Τὰ ἐγκλήματα τοῦ Α. Ν. 1363 ὡς ἐτροποποιήθη οὗτος ὑπὸ Α.Ν. 1672)1939.

Τὰ ἐν τῷ νόμῳ τούτῳ καθοριζόμενα ἐγκλήματα εἶναι ὁ προσηλυτισμὸς καὶ ἡ θέσις εἰς κυκλοφορίαν ἐντύπων.

---

[1] Δασκαλάκης: Τὸ ἀδίκημα τοῦ προσηλυτισμοῦ μετὰ τὸν Π.Κ. ἐν Θέμ. 1951 (ΞΒ) σ. 635)36.

[2] Α. Π. 441)1952 ἐν «Ποιν. Χρον.» 1953 σ. 18 «ἡ διάταξις τοῦ ἄρθ. 2 τ[illegible] Α. Ν. 1672)1939 οὐδαμῶς κατηργήθη διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Π. Κ. οὔτε ὑ[illegible] ἄρθρ. αὐτοῦ 461 ἐφ' ὅσον οὐδεμίαν διάταξιν τοῦ καταργηθέντος Π.Ν. ἐτ[illegible]οίησεν, οὔτε μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 473 αὐτοῦ ἀναφερομένων ὡς κα[illegible]ουμένων διατάξεων περιλαμβάνεται καὶ δὲν ἀφορᾷ εἰς θέμα τὸ ὁποῖον ρυθμίζει ἐν τῷ εἰδικῷ αὐτοῦ μέρει ὁ Π. Κ. ὅστις οὐδεμίαν περιέχει διάταξιν τιμωροῦσαν τὸν προσηλυτισμόν». Πρβλ. καὶ Α. Π. 528)1950.

1. Ὁ προσηλυτισμός. (Ἄρθρ. 4 Α. Ν. 1363 ὡς ἀντικατεστάθη ὑπὸ Α.Ν. 1672).

α) Νομοτυπικὴ μορφή. Προσηλυτισμὸς ἰδίᾳ εἶναι ἡ διὰ πάσης φύσεως παροχῶν ἢ δι' ὑποσχέσεως τοιούτων ἢ ἄλλης ἠθικῆς ἢ ὑλικῆς περιθάλψεως, διὰ μέσων ἀπατηλῶν, διὰ καταχρήσεως τῆς ἀπειρίας ἢ ἐμπιστοσύνης ἢ δι' ἐκμεταλλεύσεως τῆς ἀνάγκης, τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας ἢ κουφότητος, ἄμεσος ἢ ἔμμεσος προσπάθεια πρὸς διείσδυσιν εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν τῶν ἑτεροδόξων ἐπὶ σκοπῷ μεταβολῆς τοῦ περιεχομένου αὐτῆς (ἄρθρ. 4 § 2).

αα) Ἡ ἄμεσος ἢ ἔμμεσος προσπάθεια πρὸς διείσδυσιν εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν ἑτεροδόξων ἐπὶ σκοπῷ μεταβολῆς τοῦ περιεχομένου αὐτῆς. Διὰ τοῦ ὅρου «ἄμεσος ἢ ἔμμεσος προσπάθεια» νοεῖται πᾶσα ἐνέργεια τοῦ δράστου ἀποτελοῦσα ἀπόπειραν ἢ καὶ προπαρασκευαστικὰς πράξεις συνδεομένας μὲ τὴν περιοχὴν τῆς ἀποπείρας καὶ κατευθυνομένη πρὸς διείσδυσιν εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν τοῦ θύματος εἴτε εὐθέως λ.χ. δι' ἀπευθείας διδασκαλίας, εἴτε διὰ πλαγίας ὁδοῦ λ. χ. ἡ διὰ φιλικῆς συναναστροφῆς ἢ φιλανθρωπικοῦ ἐνδιαφέροντος ἀπόκτησις τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ θύματος, δι' ἧς εὐχερέστερον ἤθελεν ἐπιτευχθῇ ὁ κλονισμὸς τῆς θρησκευτικῆς αὐτοῦ πίστεως. Ἡ διείσδυσις εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν δέον νὰ ἀποσκοπῇ εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ περιεχομένου αὐτῆς· μεταβολὴ δέον νὰ νοηθῇ οὐ μόνον ἡ ἀλλαγὴ τοῦ περιεχομένου τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως διὰ τῆς πίστεως εἰς ἕτερον θρησκευτικὸν δόγμα, αἵρεσιν κλπ. ἀλλὰ καὶ ἡ ἄρνησις, ἡ ἐξουδετέρωσις, ἡ κενότης τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως. Ἡ δὲ ἔννοια τῶν «ἑτεροδόξων» περιλαμβάνει μόνον τοὺς ὀπαδοὺς τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας, ἥτις καὶ προστατεύεται ἀπὸ τὸ Σύνταγμα.

ββ) Τὰ μέσα δι' ὧν ἀποπειρᾶται τις τὴν διείσδυσιν εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν, ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ νόμου ἐνδεικτικῶς ὡς παγίως ἡ νομολογία τοῦ Α. Πάγου ὀρθῶς δέχεται καὶ δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῶσι πλείονα ἐξ αὐτῶν[1]. Τὰ χρησιμοποιούμενα μέσα δυνατὸν νὰ εἶναι πάσης φύσεως

[1] Πρβλ. Α. Π. 138)1947 ἐν Θεμ. ΝΗ, σ. 274 «... σαφῶς περιέχονται πάντες οἱ ὅροι οἱ ἀπαρτίζοντες τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀδικήματος τοῦ προσηλυτισμοῦ, χωρὶς ὁ σύνδεσμος» ἢ «νὰ δημιουργῇ οἱανδήποτε ἀσάφειαν περὶ ὑπάρξεως πλειόνων, τὴν ἔννοιαν τοῦ προσηλυτισμοῦ ἀποτελούντων πραγματικῶν περιστατικῶν, ἓν ἕκαστον τῶν ὁποίων ἀπαρτίζει τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀδικήματος». Α. Π.

παροχαὶ ἢ ὑπόσχεσις τοιούτων, ἡ ἠθικὴ ἢ ὑλικὴ περίθαλψις δηλ. ἡ δῆθεν ἐκδήλωσις φιλαλλήλων συναισθημάτων, διάφορα ἀπατηλὰ μέσα δηλ. προκαλοῦντα πλάνην περὶ διαφόρων πραγμάτων, ἡ κατάχρησις τῆς ἀπειρίας ἢ ἐμπιστοσύνης, ἡ ἐκμετάλλευσις τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας ἢ κουφότητος[1]. Ἡ περιπτωσεολογικὴ παράθε

1049)1947 ἐν Ε.Ε.Ν. 1948 σ. 100 «ὅταν χρησιμοποιῶνται μέσα ἐκ τῶν ἐν § 2 τοῦ Α. Ν. 1672)1939 ἐνδεικτικῶς ἀναγραφομένων, ἐξ ὧν καὶ ἓν μόνον ἀρκεῖ πρὸς τελείωσιν τοῦ ἀδικήματος». Α Π. 528)1950 ἐν Ποιν. Χρον. 1951, σ. 36 «οἱ νόμοι 1363)1938 καὶ 1672)1959 καθορίζουσιν ἐνδεικτικῶς τὰ μέσα δι' ὧν τελεῖται ὁ προσηλυτισμός». Α. Π. 441)1952 ἐν Ποιν. Χρον. 1953, σ. 18 «ἐνήργησαν προσηλυτισμὸν ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως τῶν χιλιαστῶν, δι' ὁμιλιῶν καὶ διανομῆς μετὰ φορτικότητος τῶν ἐντύπων «Τί πιστεύουν οἱ μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ» καὶ «Σκοπιά» καὶ διὰ καταχρήσεως τῆς ἀπειρίας, πνευματικῆς ἀδυναμίας καὶ κουφότητος . . .». Α. Π. 137)1953 ἐν Ποιν. Χρον. 1953, σ. 316 «...προσηλυτισμὸς ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως τῶν μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβᾶ διὰ καταλλήλου διδασκαλίας καὶ ἐντέχνου ἐπεξηγήσεως τῶν βιβλίων καὶ περιοδικῶν τῆς αἱρέσεως ταύτης». Α.Π. 289)1953, ἐν Ποιν. Χρον. 1953, σ. 494 «. . . ποινικῶς κολαζόμενος προσηλυτισμὸς συντελεῖται, ὅταν . . . χρησιμοποιῶνται ὑπὸ τῶν ἐπιχειρούνιων τούτων μέσα ἐκ τῶν ἐν τῷ § 2 ἀν. ν. 1363 καὶ ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ ἀν. ν. 1672)1939 ἐνδεικτικῶς καὶ διαζευκτικῶς ἀναφερομένων, ἅτινα δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ συντρέχωσι, καθ' ὅσον καὶ ἓν μόνον ἐξ αὐτῶν ἀρκεῖ πρὸς τελείωσιν τοῦ ἀδικήματος.».

[1] Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ Α. Π. 1326)1948 ἐν. Θέμ. 1949 (Ξ), σ. 155, δι' ἧς νομολογεῖται ὅτι ὀρθῶς ἐκηρύχθη ἔνοχος προσηλυτισμοῦ ὁ πατὴρ (χιλιαστὴς) ἔναντι τοῦ ἰδίου αὐτοῦ τέκνου, Χριστιανοῦ Ὀρθοδόξου ἡλικίας 8 ἐτῶν, καθότι ἐδίδασκεν εἰς τοῦτο νὰ μὴ πηγαίνῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ μὴ κάνῃ τὸν σταυρόν του: «Ἐπειδὴ ὑποστηρίζεται ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἡ γνώμη ὅτι ἐν τῷ δικαιώματι τοῦ πατρὸς πρὸς ἀνατροφὴν τοῦ ἰδίου τέκνου περιέχεται κατ' ἀρχὴν καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἀνατροφὴ τούτου μέχρι συμπληρώσεως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ 14ου ἔτους τῆς ἡλικίας του . . . . . ἀλλ' οὔτε ἐκ τούτου οὔτε ἐκ τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρ. 1502 τοῦ Ἀστ. Κ. . . . δύναται νὰ συναχθῇ τὸ συμπέρασμα ὅτι διαφεύγει τὴν ἐφαρμογὴν τῶν περὶ προσηλυτισμοῦ ποινικῶν διατάξεων ἐνέργεια πατρὸς ἔναντι τοῦ ἰδίου τέκνου ἀντικειμένη εἰς αὐτάς. Τὸ ἐναντίον τούτου συμπέρασμα ἐνισχύεται ἀφ' ἑνὸς ἐκ διαφόρων διατάξεων νεωτέρων ποινικῶν κωδίκων καὶ ἐν ταῖς προπαρασκευαστικαῖς ἐργασίαις τοῦ ἡμετέρου, τάσις καὶ σκοπὸς εἶναι ἡ προστασία τῶν ἀνηλίκων τέκνων καὶ ὁ περιορισμὸς τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἐνασκοῦντος τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν, ἀφ' ἑτέρου ἐκ διαφόρων ἔστω καὶ ἄνευ ποινικῶν κυρώσεων κειμένων σχετικῶν διατάξεων τοῦ Α.Ν. 1363 καὶ 16[illegible] καὶ δὴ ἐκ τοῦ ἄρθρ. 7 δι' ἧς ἀπαγορεύεται ἡ πρόσληψις βρεφῶν καὶ π[illegible]έχρι τῆς ἡλικίας 14 ἐτῶν καὶ ἀνηκόντων εἰς Ὀρθοδόξους οἰκογενείας, εἰ[illegible]ανοτροφεῖα ἢ ἕτερα φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα, συντηρούμενα ὑπὸ μὴ Ὀ[illegible]όξων ὀργανώσεων καὶ τοῦ ἄρθρ. 13 ὁρίζοντος, ὅτι πάντες οἱ μαθηταὶ τῆς δημοτικῆς καὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν θρη-

σις τῶν διαφόρων μέσων, ἐφ' ὅσον ἄλλωστε δὲν εἶναι ἐξαντλητικὴ νομοτεχνικῶς, τυγχάνει ἐπικριτέα.

β) Ὑποκειμενικὴ ὑπαιτιότης. Ὡς πρὸς τὸ ὑποκειμενικὸν στοιχεῖον ἀπαιτεῖται δόλος. Πρέπει δὲ ὁ πράττων νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν παραγωγὴν τοῦ ἀποτελέσματος συμφώνως πρὸς τὴν αὐθεντικὴν ἑρμηνείαν τοῦ ἄρθρ 27 § 2 τοῦ ὅρου «ἐπὶ σκοπῷ»[1].

γ) Ποινή. Ὁ προσηλυτισμὸς τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως καὶ χρηματικῆς ποινῆς, ἔτι δὲ καὶ δι' ἀστυνομικῆς ἐπιτηρήσεως, ἧς ἡ διάρκεια ἀπὸ 6 μῆνας μέχρι ἑνὸς ἔτους ὁρίζεται διὰ τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως· μετατροπὴ τῆς ποινῆς φυλακίσεως εἰς χρηματικὴν ποινὴν δὲν ἐπιτρέπεται (ἄρθρ. 4 § 1 ἀν. ν. 1363 ὡς ἀντικατεστάθη ὑπὸ ἀν. ν. 1762, ἄρθρ 57, 466 Π.Κ.), Ὡς ἐπιβαρυντικὴ δὲ αἰτία θεωρεῖται ἡ ἐν σχολείῳ ἢ ἱδρύματι μορφωτικῷ ἢ φιλανθρωπικῷ ἐκτέλεσις τῆς πράξεως (ἄρθρ 4 § 3 ἀν. ν. 1363).

δ) Ἀπέλασις ἀλλοδαπῶν. Κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρ. 5 ἀν. ν. 1363 ὡς ἀντικατεστάθη δι' ἀν. ν. 1672. «Ἐὰν πρὸ πάσης ἔτι ἐνάρξεως ποινικῆς διώξεως ἐπὶ προσηλυτισμῷ ἤθελε βεβαιωθῆ διὰ διοικητικῆς ἀνακρίσεως ἐνεργουμένης παρ' ἀξιωματικοῦ τῆς χωροφυλακῆς ἢ τῆς ἀστυνομίας πόλεων, ὅτι ξένος ὑπήκοος ἐπιχειρεῖ προσηλυτισμόν, ἀπελαύνεται οὗτος ἀποφάσει τῆς παρ' ἑκάστῃ νομαρχίᾳ ἐπιτροπῆς ἀσφαλείας, καθ' ἧς ἐπιτρέπεται ἐντὸς 8 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς κοινοποιήσεως προσφυγὴ πρὸς τὸν Ὑπουργὸν Θρησκευμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας».

2. Θέσις εἰς κυκλοφορίαν ἐντύπων. Τὸ ἄρθρ. 8 ἀν. ν. 1363 ὡς ἀντικατεστάθη δι' ἀν. ν. 1672)1939 θεσπίζει εἰδικὴν διάταξιν ὅσον ἀφορᾷ τὴν κυκλοφορίαν ἐντύπων: 1) Ἔντυπα (βιβλία ἢ περιοδικὰ) περιέχοντα θρησκευτικὰς διδασκαλίας δέον νὰ φέρωσιν ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου καὶ ἐσωφύλλου, τὰ δὲ περιοδικὰ κάτωθι τοῦ τίτλου, ἔντυπον δι' ἐμφανῶν στοιχείων τὴν ἔνδειξιν τοῦ θρησκεύ-

---

σκείαν, ἀνεξαρτήτως φοιτήσεώς των εἰς τὰ ἡμέτερα ἢ ξένα σχολεῖα, ἐκκλησιάζονται ὑποχρεωτικῶς τὰς Κυριακάς».

[1] Ὡς πρὸς τὴν συμμετοχὴν ὁ Γαρδίκας: Ἐγκληματολογία, τ. Α. 1948 σ. 395 ὑποσ. 1 λέγει «προκειμένου δὲ περὶ αἱρέσεων καὶ ἀναλόγων ὠργανωμένων ὁμάδων παντὸς εἴδους ἡ διωκτικὴ ἀρχὴ ὀφείλει νὰ μὴ περιορισθῇ εἰς τὸ τελέσαν τὴν ἐγκληματικὴν πρᾶξιν μέλος τῆς ὁμάδος, ἀλλὰ νὰ πλήξῃ καὶ τοὺς ἰθύνοντας αὐτήν, οἵτινες εἶναι κατὰ κανόνα συνένοχοι, διότι δημιουργοῦσιν ὁλόκληρον ἀλλόφρονα νοοτροπίαν λίαν ἐπικίνδυνον, ἐνίοτε δὲ ἐλαυνόμενοι ἐκ ταπεινοτέρου οἰκονομικοῦ συμφέροντος ἢ καὶ πολὺ ρυπαροτέρων αἰτίων».

ματος ἢ τοῦ δόγματος ἢ τῆς αἱρέσεως, ὧν τὴν διδασκαλίαν περιέχουσι. 2) Πᾶς τις παραλαβὼν ἀποσταλλέντα αὐτῷ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἢ ἐκδοὺς ἐν τῇ ἡμεδαπῇ ἔντυπα ἐκ τῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ παραγράφῳ ἀναφερομένων ὑποχρεοῦται πρὶν ἢ ὁπωσδήποτε θέσῃ εἰς κυκλοφορίαν, νὰ σφραγίσῃ ταῦτα ἐμφανῶς διὰ τῆς ἐνδείξεως τοῦ εἰς ὃ ἀνήκουσι θρησκεύματος ἢ δόγματος ἢ αἱρέσεως, ἐὰν δὲν φέρωσιν ἔντυπον τὴν ἔνδειξιν ταύτην. Ὁ παραβάτης τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως μέχρι 6 μηνῶν καὶ χρηματικῆς ποινῆς. Μετατροπὴ τῆς ποινῆς φυλακίσεως εἰς χρηματικὴν δὲν ἐπιτρέπεται. 3) Τῶν ἀνωτέρω διατάξεων τοῦ παρόντος ἄρθρ. ἐξαιροῦνται τὰ περιέχοντα διδασκαλίας τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν τῷ Βασιλείῳ ὀρθοδόξου δόγματος, ὡς καὶ τὰ λειτουργικὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία πάντων τῶν θρησκευμάτων καὶ δογμάτων τὰ χρησιμοποιούμενα ἐν τῇ λατρείᾳ».

5. Περιύβρισις νεκρῶν (ἄρθρ. 201 Π. Κ.).

I. Γενικῶς. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα αἱ πράξεις ἀσεβείας πρὸς τοὺς νεκροὺς ἢ τοὺς τάφους καὶ ἡ σύλησις αὐτῶν ἐθεωροῦντο βαρύτατον ἀδίκημα καὶ ἐτιμωροῦντο ἀκόμη καὶ διὰ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου[1]. Οἱ τυμβωρῦχοι ἀπὸ τοῦ 4ου π Χ. αἰῶνος ἐξομοιοῦντο πρὸς κακούργους[2]. Ἡ τυμβωρυχία ἐθεωρεῖτο εἴτε ὡς ἀσέβεια πρὸς τοὺς τάφους κατά τινα νόμον τοῦ Σόλωνος, ὡς ἀναφέρει ὁ Κικέρων[3], εἴτε συνεδέετο πρὸς τὴν νεκροσυλίαν[4]. Εἰς τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους ἡ ἔννοια τῆς τυμβωρυχίας συμφώνως πρὸς διασωθέντα καὶ ἀνευρεθέντα ἐπιγράμματα ἐν Μ. Ἀσίᾳ περιελάμβανεν εἴτε τὴν ἀσέβειαν πρὸς τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς τάφους, εἴτε καὶ τὴν νεκροσυλίαν, εἴτε ἐχρησιμοποιεῖτο παραπλεύρως πρὸς τὴν ἀσέβειαν καὶ ἱεροσυλίαν, ἀλλὰ ἀπετέλει αὐτοτελὲς ἀδίκημα καὶ οὐχὶ μέρος τοῦ τῆς ἀσεβείας καὶ ἐτιμωρεῖτο διὰ χρηματικῆς ποινῆς[5].

Εἰς τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἡ sepulchri violatio ἀπετέλει ἰδιώνυ-

---

[1] Πρβλ. **Κ. Γαρδίκα: Τὸ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἕλλησι καὶ μάλιστα τοῖς Ἀττικοῖς ποινικὸν καὶ ἰδία τὸ φονικὸν δίκαιον, 1918 σ. 284.**

[2] Paulys Real—encyclopädie, 14 Halbb.. erste Hälfte (neue Bearbeitung) σ 1735 ἑπ.

[3] Cicero leg. II, 64 «ne quis ea (sc sepulchra) deleat neve alienum inferat, poenamqne est, si quis bustum (nam id puto appelat τύμβον) aut monimentum, inquit, aut columnam violarit. laeverit, fregerit».

[4] **Πρβλ. Ἀριστοφ. Βατρ. 1149, Λουκ. ἐν Διΐ,τραγ. 52. «Εἰρωνεύει [illegible]α πρὸς ἐμέ, τυμβώρυχε καὶ μιαρὲ καὶ κατάπτυστε καὶ μαστιγία καὶ κάθαρμα».**

[5] Πρβλ. R. Encycl. αὐτόθι, σ. 1735—1738.

μον ἀδίκημα. Ἀρχικῶς δὲ ἐτιμωρεῖτο διὰ χρηματικῆς ποινῆς, ἀργότερον ὅμως ἀπὸ τοῦ 2 αἰῶνος μ. Χ. διὰ χρηματικῆς ποινῆς ἢ τῆς deportatio ἢ καὶ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου διὰ τοὺς δούλους. Κατὰ τὴν μετὰ τὸν Μ. Κωνσταντῖνον ἐποχὴν ὑπερισχύει ἡ χρηματικὴ ποινή[1].

Εἰς τὸ Βυζάντιον[2], ἔνθα ἀνεπτύχθη ἰδιαιτέρα ἐπιμέλεια καὶ φροντὶς τῶν τάφων[3] ὡς ἐν τῇ Δύσει[4] ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς Ρωμαιο—Καθολικῆς ἐκκλησίας, ἡ περιύβρισις νεκρῶν ἢ τάφων ἐθεωρεῖτο ὡς τυμβωρυχία ἢ οἱονεὶ ἱεροσυλία. Οἱ δὲ νεώτεροι ποινικοὶ κώδικες ἐκλαμβάνουσι τὰς ἐξυβρίσεις καὶ ἀνάρμοστον συμπεριφορὰν κατὰ νεκρῶν ἢ τάφων ὡς ἐγκλήματα κατὰ τῆς θρησκείας θίγοντα δηλονότι τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, τοῦ ὁποίου μέρος ἀποτελεῖ ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς τάφους. Καὶ εἰς αὐτὰς τὰς χώρας, ἔνθα ἡ θρησκεία ἐτέθη ὑπὸ διωγμόν, δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ὑπερνικηθῇ τὸ οἱονεὶ θρησκευτικὸν αἴσθημα τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς νεκροὺς ὡς ἀποδεικνύεται, καθὼς λίαν προσφυῶς λέγει ὁ Manzini, (αὐτόθι, σ. 62) ἐκ τῆς λατρείας καὶ τοῦ σεβασμοῦ, ὃν τρέφουσιν ἐν Σοβιετικῇ Ρωσσίᾳ πρὸς τὸν ταριχευμένον νεκρὸν τοῦ Lenin καὶ Stalin.

Ἔννομον ἀγαθὸν ἐν προκειμένῳ εἶναι τὸ αἴσθημα σεβασμοῦ πρὸς τοὺς νεκροὺς γενικῶς καὶ οὐχὶ τὸ τῶν οἰκείων τοῦ νεκροῦ· τὸ αἴσθημα σεβασμοῦ τοῦτο ἀποτελεῖ μέρος τοῦ εὐρυτέρου θρησκευτικοῦ αἰσθήματος (v. Liszt: αὐτόθι σ. 413)414). Τοῦτ' αὐτὸ ἰσχύει ὅσον ἀφορᾷ καὶ τὴν διάταξιν τοῦ ἡμετέρου Π. Κ. περὶ περιυβρίσεως νεκρῶν, διότι δι' αὐτῆς τιμωρεῖται καὶ ὁ ἐνεργῶν σχετικῶς πρὸς τοὺς νεκροὺς ἢ πρὸς τάφον πράξεις ὑβριστικῶς ἀναρμόστους. Τοῦτο ἐμφαί-

---

[1] Πρβλ. Mommsen: αὐτόθι, σ. 820)821 εἰς διαφόρους ἐπιγραφὰς συναντῶμεν τὰς φράσεις «ἐξέστιν δὲ παντὶ τῷ βουλομένῳ ἄγειν αὐτὸν τυμβωρυχίας» ἢ «βλαψιτάφου κόλασις». Ἴδε καὶ v. Liszt: αὐτόθι, σ. 413.

[2] Πρβλ. Zachariae v. Lingenthal: Geschichte des griechisch—römischen Rechts 1892, σ. 340.

[3] Πρβλ. Heisenberg: Staat und Gesellschaft des bysantinischen Reiches ἐν «Kultur der Gegenwart» Teil II, Abt. IV, 1, 1932, σ. 411: «Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὡς καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην ἐποχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ μεσαίωνος ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς γονεῖς ἀπετέλει τὸ βάθρον τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, ἡ δὲ φροντὶς διὰ τοὺς ἀδελφοὺς ἦτο αὐτονόητον καθῆκον, ἡ πλουσία διακόσμησις τέλος τῶν τάφων εἶναι ἡ ὡραιοτέρα ἀπόδειξις τῆς πιστῆς διατηρήσεως τῆς οἰκογενειακῆς κοινότητος».

[4] Πρβλ. Manzini: αὐτόθι, σ. 64.

νεται ἄλλωστε ἐξ ὅσων ἡ Αἰτ. ἔκθ. 1929[1] (ἄρθρ. 36) ἀναφέρει περὶ τοῦ ἐγκλήματος τῆς ἐξυβρίσεως τῆς μνήμης τῶν νεκρῶν (ἄρθρ. 365 Π.Κ.)

Δὲν εὐσταθεῖ δὲ ἡ ἄποψις τοῦ Kahl (αὐτόθι, 62) ὅτι ἔννομον ἀγαθὸν ἐπὶ περιυβρίσεως νεκρῶν εἶναι ὁ νεκρός, τὸ ἀνθρώπινον πτῶμα καὶ οὐχὶ τὸ θρησκευτικὸν ἢ τὸ περὶ σεβασμοῦ τῶν νεκρῶν αἴσθημα, διότι τοῦτο, ὡς λέγει, εἶναι καθαρὸς συναισθηματισμὸς καὶ ποιητικὸν νομικὸν κατασκεύασμα. Τὸ ὅτι ἡ γνώμη τοῦ Kahl δὲν εἶναι ὀρθὴ καταφαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι καὶ ἐν καιρῷ πολέμου ἢ καὶ κατὰ τὴν μάχην εἶναι ἔκδηλον τὸ αἴσθημα σεβασμοῦ πρὸς τοὺς νεκρούς, διὸ καὶ καταδικάζονται πράξεις βάναυσοι καὶ ἔκδηλοι περιφρονήσεως πρὸς τοὺς νεκρούς. Ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ δικαστήριον τῆς Nürenberg ἠσχολήθη μὲ τὴν βάρβαρον συμπεριφορὰν τῶν Γερμανῶν πρὸς τοὺς νεκρούς, εἴτε διότι ἄφηνον ἐπὶ ἡμέρας ἀνηρτημένα τὰ πτώματα ἐκτελεσθέντων πατριωτῶν, εἴτε διότι ἐχρησιμοποίουν τὰ πτώματα ἐκτελουμένων εἰς στρατόπεδα συγκεντρώσεως πρὸς κατασκευὴν λιπασμάτων. Οὔτε ὅμως καὶ ἡ προστασία τῆς ὑγείας τῶν πολιτῶν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐν προκειμένῳ ἔννομον ἀγαθὸν (Manzini: αὐτόθι, τ. 6 1950, σ. 94), διότι ὁ παραβαίνων τὰς χάριν τῆς προστασίας τῆς δημοσίας ὑγείας διατάξεις περὶ νεκρῶν τιμωρεῖται ὡς ἔνοχος πταισματικῆς παραβάσεως κατὰ τὸ ἄρθρ. 426 Π. Κ.

ΙΙ. Νομοτυπικὴ μορφή. Ἔγκλημα περιυβρίσεως νεκρῶν εἶναι ἡ ἀπὸ τῆς παραφυλακῆς τῶν ἐχόντων δικαίωμα αὐτογνωμόνως ἀφαίρεσις νεκροῦ ἢ μελῶν ἢ τῆς τέφρας τοιούτου ἢ ἡ διενέργεια σχετικῶς πρὸς ταῦτα ἢ πρὸς τάφον, πράξεων ὑβριστικῶς ἀναρμόστων. Ἡ νομοτυπικὴ μορφὴ τοῦ ἐγκλήματος τούτου διαλαμβάνει ἄρα δύο παραλλαγὰς καὶ δὴ τὴν ἀφαίρεσιν νεκροῦ καὶ τὴν διενέργειαν πράξεων ὑβριστικῶς ἀναρμόστων. Εἰδικώτερον:

Ι) Ἡ ἀπὸ τῆς παραφυλακῆς τῶν ἐχόντων δικαίωμα αὐτογνώμων ἀφαίρεσις νεκροῦ ἢ μελῶν ἢ τέφρας τοιούτου.

---

[1] Ἡ ἐξύβρυσις τῆς μνήμης τεθνεῶτος δὲν ἀποτελεῖ κατ' ἀκρίβειαν ἀδίκημα κατὰ τῆς τιμῆς, διότι ἡ προστασία τῆς τιμῆς ὡς ἐννόμου ἀγαθοῦ προσωπικοῦ καθαρῶς, λήγει ἅμα τῷ θανάτῳ τοῦ φορέως αὐτῆς. Ἀλλ' οὔτε καὶ κατὰ τῆς τιμῆς τῶν οἰκείων τοῦ νεκροῦ ἀπευθύνεται ἡ πρᾶξις. . . . . Τὸ διὰ [illegible]ῆς πράξεως προσβαλλόμενον ἔννομον ἀγαθὸν εἶναι τὸ φυσικὸν συναίσθημα [illegible]ὸς τὴν μνήμην τῶν νεκρῶν εὐλαβείας, εἰς τοῦτο δὲ μᾶλλον προσέχοντές [illegible] ἀξιοῦσι τὴν κατάταξιν τῆς διατάξεως παρὰ τὴν διάταξιν περὶ τῆς περιυ-[illegible]εως νεκρῶν καὶ τάφων, ἐνῷ ἡ ἐν τῷ κεφαλαίῳ περὶ προσβολῆς τῆς τιμῆς κατάταξις, ὡς βάσιν ἔχει τὴν μεγάλην ἀναλογίαν, ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ προκειμένου ἀδικήματος καὶ τῶν κατὰ τῆς τιμῆς προσβολῶν, μετὰ τῶν ὁποίων κοινὰ ἔχει ἰδίως τὰ μέσα τῆς τελέσεως».

α) Ἡ αὐτογνώμων ἀφαίρεσις ἀπὸ τῆς παραφυλακῆς τῶν ἐχόντων δικαίωμα. Αὐτογνώμων ἀφαίρεσις εἶναι ἡ παράνομος ἄρσις τῆς σχέσεως τῆς παραφυλακῆς καὶ οὐχὶ ἡ μεταφορὰ τοῦ νεκροῦ, ἀπὸ τοῦ μέρους ὅπου εἶναι ἀποτεθειμένος, εἰς τόπον διάφορον. Αὐτογνωμόνως ὑποδηλοῖ τὴν γνῶσιν, ὅτι ἡ πρᾶξις στρέφεται κατὰ τοῦ προστατευομένου ἐννόμου ἀγαθοῦ καὶ θίγει γενικῶς τὸ αἴσθημα σεβασμοῦ πρὸς τοὺς νεκρούς. Ἀπόπειρα εἶναι δυνατή. Ἡ ἀφαίρεσις τῶν ἐπὶ τοῦ νεκροῦ ἀντικειμένων ἀποτελεῖ κλοπήν. Ἡ ἔννοια τῆς παραφυλακῆς τῶν ἐχόντων δικαίωμα δὲν συμπίπτει μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς κατοχῆς τοῦ ἄρθρ. 372 Π.Κ. περὶ κλοπῆς, ἀλλὰ περιλαμβάνει τὴν πραγματικὴν φύλαξιν, τὴν φροντίδα καὶ μέριμναν τῶν ἐχόντων δικαίωμα πρὸς τοῦτο. Οὕτω παραφυλακὴν ἔχουσι μέχρι τῆς ἐνταφιάσεως τὰ ἄτομα, ἅτινα ἔχουσι τὴν μέριμναν καὶ βαρύνει ὁ ἐνταφιασμὸς (οἱ οἰκεῖοι) ἢ καὶ πρόσωπα ἅτινα ἀσκοῦσιν ἄλλως πως τὴν φύλαξιν (τὸ νοσοκομεῖον, ἡ ἀστυνομία, ἡ διοίκησις τῶν σιδηροδρόμων κλπ.) μετὰ δὲ τὸν ἐνταφιασμὸν ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ ἰδιοκτησία τοῦ τόπου τῆς ταφῆς, τοῦ τάφου. Εἰς τάφον, ἐν ᾧ ὑφίσταται ἰδιαιτέρα εἴσοδος, παραφυλακὴν ἔχει ἐκεῖνος, ὅστις ἔχει τὸ κλεῖθρον καὶ δύναται νὰ εἰσέλθῃ ἐν αὐτῷ· δυνατὸν ἡ παραφυλακὴ νὰ εἶναι ἐν προκειμένῳ κοινὴ μετὰ τοῦ νεκροθάπτου, ὅταν οὗτος κατ' ἐντολὴν τοῦ δικαιούχου ἀσκῇ τὴν παραφυλακὴν (Leipz. Kom., τ. I, σ. 51). Δὲν ἀποτελεῖ περιύβρισιν νεκρῶν ἡ ἐπίληψις νομῆς εὑρεθέντος ἀνθρωπίνου νεκροῦ, ἐν προκειμένῳ ὅμως ἐφαρμόζεται ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρ 442 Π. Κ. περὶ παραμελήσεως ἀναγγελίας εὑρέσεως νεκροῦ· δὲν εἶναι ἀξιόποινος καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις νεκροῦ ἀπὸ τῆς παραφυλακῆς τοῦ μὴ δικαιουμένου πρὸς τοιαύτην, ὡς λ.χ. τοῦ κλέπτου.

Οἱ Τούσης—Γεωργίου (αὐτόθι, σ. 284,2) λέγουσιν ὅτι «ἡ διάταξις δὲν περιλαμβάνει καὶ τὰς ἐπὶ νεκρῶν ἐπιστημονικὰς ἐργασίας». Ἡ διατύπωσις αὕτη δὲν εἶναι σαφής, διότι μόνον αἱ πρὸς νεκροψίαν ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι εἶναι νόμιμοι καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τῶν οἰκείων (πρβλ. ἄρθρ. 187 Κ. Π. Δ.), ἐνῷ ἡ ἀφαίρεσις πρὸς τὸν σκοπὸν διενεργείας ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν ἐμπίπτει εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐν λόγῳ ἐγκλήματος, διότι ὁ σκοπὸς ὁ ὁποῖος ἐπιδιώκεται διὰ τῆς πράξεως εἶναι τελείως ἀδιάφορος (Leipz Kom , σ. 52)[1]. Ἐὰν

[1] Πρβλ. Rousselet—Patin: Précis de droit pénal spécial 1950, σ. 358: «τὸ ἐλατήριον τῆς πράξεως οὐδεμίαν σημασίαν ἔχει καὶ εἶναι ἀδιάφορον

ὅμως ὁ νεκρὸς γίνῃ ἀντικείμενον συναλλαγῆς, συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους καὶ περιέλθῃ εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν ἢ τὴν κατοχὴν τρίτου (ὡς νεκρὸς δοθεὶς εἰς τὸ ἀνατομεῖον) τότε ἡ ἀφαίρεσις τοῦ νεκροῦ ἀποτελεῖ κλοπήν.

β) Ἡ αὐτογνώμων ἀφαίρεσις κ.λ.π. νεκροῦ ἢ μελῶν ἢ τέφρας τοιούτου. Νεκρὸς εἶναι τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ἐφ' ὅσον ὁ συνδυασμὸς τῶν διαφόρων μελῶν τοῦ σώματος προδίδει τὸ ἑνιαῖον τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς καὶ ἐφ' ὅσον ἡ διάλυσις δὲν ἔχει ἐπέλθῃ, εἴτε δι' ἀποσυνθέσεως, εἴτε δι' ἀποτεφρώσεως, εἴτε κατ' ἄλλον τρόπον. Καὶ τὸ σῶμα νεκροῦ γεννηθέντος πλήρους βρέφους εἶναι νεκρὸς (v. Siszt, Schönke, Welzel) καὶ τὸ ταριχευμένον πτῶμα εἶναι νεκρός, οὐχὶ δὲ ὁ συναρμολογημένος σκελετὸς δι' ἀνατομικῆς τέχνης. Νεκρὸς εἶναι καὶ τὸ ἀκρωτηριασμένον σῶμα ἢ τὸ παραμορφωμένον. Κατὰ τὸν Π. Κ. ἀντικείμενον τοῦ ἐν λόγῳ ἐγκλήματος εἶναι καὶ τὰ μέλη τοῦ νεκροῦ, καθὼς καὶ ἡ τέφρα αὐτοῦ. Μέλη τοῦ νεκροῦ εἶναι πᾶν τεμάχιον αὐτοῦ μετὰ τὴν φυσιολογικὴν ἢ τὴν τεχνητήν διάλυσιν τοῦ ἑνιαίου σώματος (Kahl, αὐτόθι, σ. 63, 64). Ὅσον ἀφορᾷ τὴν τέφραν σημειωθήτω ὅτι αὕτη δὲν ἔχει παρ' ἡμῖν καὶ πρακτικὴν σημασίαν, διότι ἐπικρατεῖ ὁ ἐνταφιασμὸς τῶν νεκρῶν καὶ οὐχὶ ἡ καῦσις καὶ ἀποτέφρωσις αὐτῶν.

2 Ἡ ἐνέργεια σχετικῶς πρὸς νεκρόν, μέλη ἢ τέφραν αὐτοῦ ἢ πρὸς τάφον πράξεων ὑβριστικῶς ἀναρμόστων. Ἡ ἔννοια τῶν ὅρων νεκρός, μέλη αὐτοῦ καὶ τέφρα διεσαφηνίσθη ἀνωτέρω. Περὶ δὲ τῆς ἑρμηνείας τῶν «πράξεων ὑβριστικῶς ἀναρμόστων» ἴδε ἀνωτέρω. Πρᾶξις ἄρα τοῦ δράστου ἀφορῶσα εἰς περιποίησιν τοῦ τάφου ἢ ἀνέγερσιν μνημείου ἐπ' αὐτοῦ δὲν πληροῖ τὴν ἔννοιαν τῶν ὑβριστικῶς ἀναρμόστων πράξεων. Ἀντιθέτως καὶ ὁ δικαιοῦχος ἐπὶ τοῦ τάφου δυνατὸν νὰ καταστῇ ἔνοχος τοῦ ἀδικήματος τούτου. Κατὰ τὸν Rousselet-Patin (αὐτόθι) πράξεις, δι' ὧν ἐκδηλοῦται ἡ ἔλλειψις σεβασμοῦ πρὸς νεκρὸν ἢ τάφον, εἶναι καὶ ἡ ρίψις ἀντικειμένων κατὰ τοῦ νεκροῦ, ὡς λ. χ. λίθων κατὰ τοῦ φερέτρου ἢ καὶ ἡ βάναυσος ἀφαίρεσις ἀνθέων τοποθετημένων ἐπὶ τοῦ τάφου. Ὀρθῶς δὲ ὁ Γαρδίκας[1] λέγει ὅτι ἡ νεκρο-

---

ἐὰν αὕτη ἐγένετο ἐκ μίσους, ἐκδικήσεως, τῆς ἐπιθυμίας πρὸς διατήρησιν ἀναμνηστικοῦ τινος εὑρισκομένου ἐπὶ τοῦ νεκροῦ ἢ ἐξ ἐνδιαφέροντος πρὸς ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν».

[1] Πρβλ. Κ. Γαρδίκα. Ἐγκλήματα κατὰ τῶν ἠθῶν ἐν Ποιν. Χρον 1952 σ. 209 ἐπ. 211.

Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΦΩΤΙΟΣ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ*

Ἡ μακρὰ αὕτη ἀφήγησις τῆς ταραχώδους ζωῆς τοῦ Πατριάρχου Φωτίου πολὺ ὀλίγον μᾶς ἐπέτρεψε νὰ ἴδωμεν τὴν πνευματικὴν φυσιογνωμίαν τοῦ ἀνδρός, νὰ ἴδωμεν τὸν Φώτιον ὄχι εἰς τὰς ἐπὶ μέρους διαμάχας του μὲ τὰ πρόσωπα καὶ πράγματα τῆς ἐποχῆς του, ἀλλ' ὡς φορέα ἐκείνων εἰδικῶς τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν διὰ τῶν ὁποίων ἐπεβλήθη εἰς τὴν συνείδησιν τῶν συγχρόνων του καὶ εἰς τὴν μνήμην τῶν μεταγενεστέρων. Πηγαὶ διὰ τὴν γνωριμίαν μας αὐτοῦ τοῦ εἴδους μὲ τὸν Φώτιον δὲν εἶναι πλέον τὰ πρακτικὰ τῶν συνόδων καὶ αἱ πληροφορίαι τῶν ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων, ἀλλὰ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ ἔργα του, αἱ Ἐπιστολαί του, αἱ Ὁμιλίαι του, ἡ περίφημος «Βιβλιοθήκη» καὶ αἱ Θεολογικαί του ἐργασίαι.

---

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους.

μιξία δύναται νὰ τιμωρηθῇ κατὰ τὸ ἄρθρ. 201 καὶ ἐνδεχομένως ἄρθρ. 353 § 1 Π.Κ. Ἀπομένει ἡ ἑρμηνεία τοῦ ὅρου τάφος. Τάφος εἶναι ἡ θέσις ἔνθα ἀποτίθεται ὁ νεκρός. Ἡ ἀπόθεσις δὲν πρέπει νὰ εἶναι προσωρινὴ ὅπως εἰς τὸ δωμάτιον νεκρῶν τοῦ νεκροταφείου. Τάφος κατὰ τὸν ὀρθότερον ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ ἀκυρωτικοῦ δοθέντα ὁρισμὸν εἶναι ὁ τόπος ὁ προωρισμένος διὰ τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὴν μνήμην τοῦ θανόντος μεθ' ὅλων τῶν ἀντικειμένων, ἅτινα ἀνήκουσιν εἰς αὐτὸν καὶ εἶναι διαρκῶς καὶ οὐχὶ προσωρινῶς συνδεδεμένα μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀποτελοῦσι οὐσιώδη ἢ καλλιτεχνικὸν σύνδεσμον μετ' αὐτοῦ (Leipz Kom, αὐτόθι, σ. 52).

III. Ὑποκειμενικὴ ὑπαιτιότης. Ἀπαιτεῖται δόλος, ἀρκεῖ δὲ καὶ ὁ ἐνδεχόμενος δόλος. Τὰ ἐλατήρια ἢ ὁ περαιτέρω ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς διὰ τοῦ προκειμένου ἀδικήματος οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἔχουσιν ἐπὶ τῆς ὑποκειμενικῆς εὐθύνης.

IV. Ποινή. Τὸ ἐν λόγῳ ἔγκλημα ὑπὸ ἀμφοτέρας τὰς παραλλαγὰς τιμωρεῖται διὰ ποινῆς φυλακίσεως μέχρι δύο ἐτῶν.

Δ. ΚΑΡΑΝΙΚΑΣ
Καθηγητὴς Πανεπ)μίου Θεσσαλονίκης

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρῶτον προκαλεῖ ἐντύπωσιν εἰς τὰ ἔργα του αὐτὰ εἶναι ἡ θαυμασία γνῶσις τῆς κλασσικῆς ἑλληνικῆς γραμματείας τὴν ὁποίαν εἶχε. Τοῦτο τὸ ἀποδεικνύει πρῶτον ἡ γλῶσσα του, γλῶσσα, ἡ ὁποία ἔχει τραφῆ καὶ ἔχει ἀναπτυχθῆ ἀπὸ διαρκῆ ἀναστροφὴν μὲ τὰ ἀρχαῖα κείμενα καὶ ἰδίως μὲ τοὺς ῥήτορας καὶ τοὺς φιλοσόφους τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ φράσις του πλουτίζεται ἀπὸ ἀναφορὰς εἰς τὴν κλασσικὴν γραμματείαν, εἰς μύθους, ἱστορίας, παραδείγματα καὶ ἐκφράσεις τῶν ἀρχαίων. Τὴν εὐρυτάτην αὐτὴν γνωριμίαν μὲ τὰ κλασσικὰ κείμενα, ἡ ὁποία μάλιστα δημιουργεῖ ἐνίοτε προβλήματα εἰς τὸν μελετητήν του, μόνον συνεχὴς καὶ ἄγρυπνος μελέτη τῶν ἀρχαίων εἶναι δυνατὸν νὰ ἑρμηνεύσῃ. Ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴν ἡ «Βιβλιοθήκη» ἢ «Μυριόβιβλος», ὅπως λέγεται, εἶναι ἀληθινὰ μέγα βιβλίον, διότι εἰς αὐτὴν ὁ Φώτιος δίδει περιλήψεις καὶ ἀποσπάσματα ἢ ἐκφέρει γνώμας διὰ πλῆθος κλασσικῶν συγγραφέων, ἀρκετοὶ ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι γνωστοὶ εἰς ἡμᾶς ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἀπὸ τὸ ἔργον αὐτό. Θὰ ἦτο ὅμως λάθος ἂν τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ τοῦ Φωτίου διὰ τοὺς κλασσικοὺς συγγραφεῖς ἡρμηνεύετο ὡς θαυμασμὸς καὶ διὰ τὰς ἰδέας των. Ὡς πρὸς τοῦτο, ὁ Φώτιος ἦτο Χριστιανὸς καὶ μόνον Χριστιανός. Εἰς τοὺς ἀρχαίους ἐθαύμαζε τὰς λέξεις, τὸ ὕφος, τὴν τεχνικήν, καὶ τὰς πληροφορίας τὰς ὁποίας περιεῖχον, ὄχι ὅμως καὶ τὰς ἰδέας των. Εἰς μίαν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν του ἀπευθυνομένην πρὸς τὸν Μητροπολίτην Κυζίκου Ἀμφιλόχιον, ὅπου ὁμιλεῖ διὰ τὸ λογοτεχνικὸν εἶδος τῆς ἐπιστολογραφίας, ἐκθέτει σαφῶς τὴν ἄποψιν αὐτήν. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Δημοσθένους, εἶναι ὡραῖα ὑποδείγματα συνθέσεως καὶ ὕφους ἐπιστολογραφικοῦ. Ἂν ὅμως ὁ ἀναγνώστης θέλῃ καὶ κάτι περισσότερον ἀπὸ γλῶσσαν καὶ ὕφος, πρέπει νὰ μελετήσῃ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Βασιλείου, τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ τοῦ Ἰσιδώρου. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐπικρίνει εἰς ἄλλην ἐπιστολήν του τὸν Θουκυδίδην, τὸν Δημοσθένην καὶ τὸν Ἰσοκράτην, οἱ ὁποῖοι ἐχρησιμοποίησαν γλῶσσαν περίτεχνον διὰ νὰ ἐκφράσουν ἰδέας, αἱ ὁποῖαι, συγκρινόμεναι μὲ τὰς ἰδέας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, οὐδεμίαν βοήθειαν προσφέρουν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπὸ τὸ ἴδιον πνεῦμα ἐπικρίνει καὶ τὴν πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος εἰς ἄλλην ἐπιστολήν του.

Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Φωτίου διὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας συγ[illegible]ῖς γίνεται σαφὲς ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τοῦ μαθητοῦ καὶ συνεχιστοῦ [illegible] εἰς τὰς κλασσικὰς μελέτας Ἀρέθα, ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας καὶ Κ[illegible]παδοκίας μνημεῖα τῆς φιλολογικῆς μαθήσεως τοῦ ὁποίου εἶναι

ὁ θαυμάσιος κῶδιξ τοῦ Πλάτωνος εἰς τὴν Βοδλεϊανὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ὀξφόρδης καὶ ὁ ἐπίσης θαυμάσιος κῶδιξ τῆς Ἰλιάδος εἰς τὴν Μαρκιανὴν τῆς Βενετίας. Ὅπως ὅμως ὁ Φώτιος, οὕτω καὶ ὁ Ἀρέθας περιορίζει τὴν ἐκτίμησίν του διὰ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μόνον εἰς τὴν γλῶσσαν, τὸ ὕφος των, τὴν τεχνικὴν καὶ τὰς πληροφορίας τὰς ὁποίας περιέχουν. Καὶ οἱ δύο δὲν λησμονοῦν ποτὲ ὅτι εἶναι χριστιανοί. Ἡ κλασσικὴ παιδεία πάντως ἐβοήθησε τὸν Φώτιον καὶ τὴν χριστιανικὴν πίστιν νὰ γνωρίσῃ καλύτερον καὶ τὰς ἰδέας του νὰ ἐκφράσῃ σαφέστερον. Τὰ ὑπομνήματά του εἰς τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἶναι ἔργον, τὸ ὁποῖον μόνον μὲ τὴν κλασσικὴν παιδείαν ἦτο δυνατὸν νὰ συντελεσθῇ. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἀναλύει τὰς φράσεις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἡ λογικὴ διάρθρωσις τῶν ἐννοιῶν, αὐταὶ αἱ ἴδιαι ἄλλωστε αἱ ἔννοιαι εἰς τὰς ὁποίας ἀνάγει τὴν διδασκαλίαν τοῦ Παύλου, δεικνύουν ὅτι ἡ παιδεία του διὰ μέσου τῶν ἀρχαίων ρητόρων, τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν τεχνογράφων, τὸν ὥπλισε μὲ ἐφόδια τὰ ὁποῖα δὲν ὑπῆρχε τρόπος νὰ ἀποκτήσῃ ἀλλοῦ.

Ἓν ἄλλο θέμα περὶ τὸ ὁποῖον ἐστράφησαν τά πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ Φωτίου, ὡς ἱεράρχου πλέον καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἦσαν οἱ πέριξ τοῦ Βυζαντίου λαοὶ καὶ ἰδίως οἱ Σλάβοι εἰς τὸν Βορρᾶν. Μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Φωτίου συνεδέθησαν διὰ παντὸς καὶ οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Ρῶσσοι καὶ οἱ Σλάβοι τῆς Μοραβίας καὶ Βοημίας. Ἐγένετο ἤδη λόγος περὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος τὸ ὁποῖον ἔδειξεν ὁ Φώτιος διὰ τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν Βουλγάρων. Διεσώθη μέχρι τῶν ἡμερῶν μας καὶ μέχρι πρό τινων τοὐλάχιστον ἐτῶν ἦτο πασίγνωστον εἰς τὴν Βουλγαρίαν, μεταφρασμένον εἰς παλαιοσλαβονικὴν καὶ εἰς Βουλγαρικὴν γλῶσσαν, ἓν μνημειῶδες ἔργον, ἡ πρὸς τὸν πρῶτον χριστιανὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων Βόριν Μιχαὴλ μακρὰ ἐπιστολὴ τοῦ Φωτίου, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Πατριάρχης διαγράφει εἰς τὸν Βούλγαρον Βασιλέα τὰ καθήκοντα τὰ ὁποῖα ἔχει ἔναντι τῆς θρησκείας του, ἔναντι τοῦ λαοῦ του καὶ ἔναντι τοῦ ἑαυτοῦ του. Τὸ σπουδαιότατον αὐτὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἦτο δημοφιλὲς καθ' ὅλην τὴν βυζαντινὴν περίοδον, ἀπετέλεσε δὲ ἐπὶ πλέον καὶ τὸ κύριον κείμενον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐξεπαιδεύθησαν ὅλοι οἱ Βούλγαροι ἡγεμόνες, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Βόριδος Μιχαὴλ καὶ τοῦ Συμεὼν μέχρι τῆς ἐποχῆς μας, χωρίζεται εἰς δύο μέρη. Εἰς τὸ πρῶτον ὁ Φώτιος ἀπευθυνόμενος μὲ μεγάλην στοργὴν πρὸς τὸν πρῶτον Χριστιανὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων παραθέτει τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως καὶ λαμπρὰν περίληψιν τῶν ἀποφά-

σεων τῶν ἑπτὰ οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ ὑποδεικνύει εἰς τὸν Βόριν ὅτι ἔστω καὶ ἐλαχίστη παρέκκλισις ἀπὸ τὴν παράδοσιν αὐτὴν δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ τὸν φέρῃ τελικῶς ἔξω τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὸ δεύτερον μέρος ἀποτελεῖται ἀπὸ μακρὰν σειρὰν παραινέσεων, κατὰ τὸ πρότυπον τῶν πρὸς Δημόνικον τοῦ Ἰσοκράτους καὶ ἄλλων παραινετικῶν κειμένων ἐκ τῆς ἀρχαίας γραμματείας. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐγράφη καὶ ἐστάλη τὸ 866, ἀμέσως μετὰ τὸ βάπτισμα τοῦ Βόριδος εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

Καὶ οἱ Ρῶσσοι εἶναι ἐπίσης συνδεδεμένοι μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Φωτίου διὰ παντός. Τὸ 860 ἰσχυρὰ ναυτικὴ καὶ πεζικὴ δύναμις τῶν Ρώσσων ἐπετέθη κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, προσέβαλε τὰ τείχη καὶ διεξήγαγε σκληρὸν ἀγῶνα πρὸς τὰς ἐκεῖ ὑπολειπομένας δυνάμεις τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ, τὸ κύριον σῶμα τοῦ ὁποίου μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος διεξῆγον μάχην εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν τῆς αὐτοκρατορίας, κατὰ τῶν Ἀράβων. Ἐνῷ εἰσέτι ἡ μάχη ἐμαίνετο πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Φώτιος ὡμίλησεν εἰς τὸν Ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἀπέδωσε τὴν ἀπροσδόκητον αὐτὴν συμφορὰν εἰς τὰς ἁμαρτίας τῶν Βυζαντινῶν.

Ἡ μακρὰ αὕτη καὶ ὡραία ὁμιλία εἰς τὸ Corpus τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Φωτίου συνοδεύεται καὶ ἀπὸ ἄλλην μίαν ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος, ἐκφωνηθεῖσαν ὅτε οἱ Ρῶσσοι ἡττηθέντες ἀπεχώρησαν. Καὶ αἱ δύο αὗται ὁμιλίαι ἔχουν μεταφρασθῆ πολλάκις εἰς τὴν Ρωσσικὴν καὶ ἔχουν ἐκδοθῆ μετὰ πλουσίων σχολίων, διότι ἀποτελοῦν μίαν ἀπὸ τὰς παλαιοτέρας πηγὰς διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν Ρώσσων. Ὀλίγον ἔπειτα ἀπὸ τὴν σύρραξιν αὐτήν, ἱεραπόστολοι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰσέδυσαν εἰς Ρωσσικὰς περιοχὰς καὶ ἤρχισαν διδάσκοντες καὶ προσηλυτίζοντες. Τοῦτο τὸ ἀναφέρει μετὰ ἰδιαιτέρας ἱκανοποιήσεως ὁ Φώτιος εἰς τὴν Ἐγκύκλιον ἐπιστολήν του πρὸς τοὺς ἀρχιερατικοὺς θρόνους τῆς Ἀνατολῆς.

Ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Σλάβων εἰς τὴν Μοραβίαν καὶ Βοημίαν εἶναι καὶ αὐτὸς ἔργον τοῦ Φωτίου. Ὅτε ὁ ἡγεμὼν τῆς Μοραβίας Ραστισλάβος ἐζήτησε διὰ πρεσβείας τὴν συμμαχίαν τῶν Βυζαντινῶν εἰς περίπτωσιν εἰσβολῆς τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν χώραν των, ἡ συμμαχία αὕτη τοὺς προσεφέρθη ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι θὰ δεχθοῦν εἰς τὴν χώραν των Βυζαντινοὺς ἱεραποστόλους μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Κωνσταντ[illegible]ν τὸν φιλόσοφον, καθηγητὴν εἰς τὴν Σχολὴν τῆς Μαγναύρας, κ[illegible] ἀδελφόν του Μεθόδιον. Ἡ εἴσοδος τῶν δύο αὐτῶν ἀπεστ[illegible]ένων εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ραστισλάβου εἰς τὰς ὄχθας τοῦ

Μοράβα ὑπῆρξεν ἓν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα γεγονότα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, διότι οἱ δύο αὐτοὶ ἱεραπόστολοι ἔφεραν μεθ' ἑαυτῶν μεταφρασμένην εἰς τὴν παλαιοσλαβονικὴν τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ διέδωσαν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ εἰς τὴν Μοραβίαν καὶ εἰς τὴν Βοημίαν. Ὁ φίλος καὶ συνάδελφος τοῦ Φωτίου εἰς τὴν Σχολὴν τῆς Μαγναύρας Κωνσταντῖνος ὁ φιλόσοφος, ὁ ὁποῖος ἐγένετο ἱεραπόστολος εἰς τὴν Μοραβίαν καὶ Βοημίαν, εἶναι ὁ γνωστὸς σήμερον ἅγιος Κύριλλος, τιμώμενος ἀπὸ ὅλους τοὺς Σλαβικοὺς λαούς. Καὶ ὁ πρόλογος, τὸν ὁποῖον προέταξεν εἰς τὴν παλαιοσλαβονικὴν μετάφρασιν τῆς Καινῆς Διαθήκης, εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα καὶ σπουδαιότερα κείμενα τῆς σλαβικῆς φιλολογίας.

Δὲν θὰ ἤθελα νὰ συνεχίσω ἀπαριθμῶν τὰς προσπαθείας τοῦ Φωτίου νὰ συμπεριλάβῃ εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Χριστιανικὴν Οἰκουμένην τοὺς Ἀρμενίους, νὰ διατηρήσῃ τὰ κέντρα τῆς Ὀρθοδοξίας εἰς τὴν Μέσην Ἀνατολήν, καὶ νὰ περισώσῃ ὅ,τι ἠδύνατο ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῶν Ἀράβων. Ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ τονισθῇ εἶναι ὅτι ἡ πολιτικὴ αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ πολιτικὴ ἑνὸς ἀληθῶς Οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ὁ ὁποῖος ἵστατο εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Χριστιανικῆς Οἰκουμένης.

Τὴν ὑψηλὴν αὐτὴν θέαν τῶν πραγμάτων δὲν φαίνεται ὅτι εἶχον κατανοήσει ἢ ἦσαν πρόθυμοι νὰ δεχθοῦν οἱ καθολικοὶ παράγοντες εἰς τὴν Δύσιν. Πέραν τῶν ἐπὶ μέρους διαφωνιῶν εἰς προσωπικὰ ἢ εἰς δογματικὰ ζητήματα, ἡ ἀντιδικία μεταξὺ Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει καὶ παλαιότερον, ἀλλ' ὀξύνθη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Φωτίου, δέον νομίζω νὰ ἀναχθῇ κυρίως εἰς τὴν βαθμιαίαν ἐνίσχυσιν ἑνὸς ἑκάστου ἐκ τῶν δύο αὐτῶν μερῶν. Ἡ Ἁγία Ἕδρα διεξεδίκει τὴν κυριαρχίαν της ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν ὀνόματι ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ εἰς τὴν Ρώμην θυσιασθέντος Πέτρου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν μεγάλων Ρωμαϊκῶν της παραδόσεων. Ἡ Κωνσταντινούπολις πάλιν ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς ἑνιαίας Οἰκουμενικῆς Χριστιανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἦτο ἐπίσης θεμελιωμένη ἐπὶ παραδόσεων Ἑλληνικῶν. Οὕτω, ἡ Ἕδρα τῶν παπῶν μὲ τὰς Ρωμαϊκὰς παραδόσεις καὶ μὲ τὴν βαθμιαίαν ἀφύπνισιν τῶν Δυτικῶν Ἐθνῶν, καὶ ἡ Ἕδρα τῶν αὐτοκρατόρων μὲ τὰς Ἑλληνικὰς παραδόσεις καὶ μὲ τὸ ὑπόβαθρον τῶν Ἀνατολικῶν Ἐθνῶν, ἀπετέλουν δύο κεχωρισμένας πολιτιστικὰς ἑνότητας, αἱ ὁποῖαι μοιραίως θὰ συνεκρούοντο, ἔστω καὶ ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἡ ὑπόθεσις τῆς ἐκ λαϊκοῦ προαγωγῆς τοῦ Φωτίου εἰς Πατριάρχην.

Ὑπολείπεται νὰ θίξω ἓν ἀκόμη σημεῖον περὶ τῆς πνευματικῆς προσωπικότητος τοῦ Φωτίου, τὸ ὁποῖον θὰ μᾶς ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔπειτα ἀπὸ τὴν περιπλάνησίν μας εἰς τὰς χώρας τῶν Σλάβων καὶ τῶν Δυτικῶν λαῶν. Καὶ τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι ὁ Φώτιος καὶ ἡ εἰκονομαχία. Ὁ Φώτιος, εἶναι, ὡς γνωρίζομεν, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἠγωνίσθη καὶ ἐπέτυχεν ὥστε ἡ ἐναντίον τῶν εἰκονομάχων σύνοδος τοῦ 787 νὰ ἀναγνωρισθῇ ὑφ᾽ ὅλων τῶν Χριστιανῶν ὡς ἡ Ἑβδόμη Οἰκουμενικὴ σύνοδος. Εἰς ὅλα τὰ ἔργα του, καὶ εἰς τὰς ἐπιστολάς, καὶ εἰς τὰ «Ἀμφιλόχια» καὶ εἰς τὰς «Ὁμιλίας», τὸ θέμα τῆς εἰκονομαχίας ἐπανέρχεται πάντοτε καὶ εἶναι ἐδῶ κυρίως ὅπου ὁ Φώτιος ὑπῆρξε μέγας. Διότι τὸ θέμα τῶν εἰκόνων δὲν ἦτο δι᾽ αὐτόν ὅπως ἄλλωστε καὶ διὰ τοὺς παλαιοτέρους μεγάλους θεωρητικοὺς ἀντιπάλους τῶν εἰκονομάχων, θέμα ἁπλῶς θεωρητικόν, ἀλλ᾽ ἦτο συνυφασμένον μὲ αὐτὴν ταύτην τὴν Χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Διότι ἐὰν πράγματι ὁ «λόγος ἐγένετο σάρξ», ἂν πράγματι ὁ Θεὸς ἐγένετο ἄνθρωπος, τότε ἡ δι᾽ εἰκόνων παράστασις τοῦ βίου του εἶναι καὶ ἐφικτὴ καὶ θεμιτή. Εἶναι μάλιστα καὶ ἀναγκαία, διότι οὕτω ὁ πιστὸς ἔχει πάντοτε ἐνώπιόν του αἰσθητὴν τὴν μορφὴν τοῦ ἐνανθρωπισθέντος Θεοῦ.

Ἡ θεολογικὴ ὅμως ἀνάπτυξις τῆς ὑπὲρ τῶν εἰκόνων θεωρίας, ὁσονδήποτε καὶ ἂν εἶναι σημαντικὴ εἰς τὸν Φώτιον, ὁσονδήποτε καὶ ἂν τὸν ἀπασχολῇ εἰς τὰ ἔργα του, εἶναι μικρᾶς σημασίας ἐνώπιον τῆς μεγάλης ἐργασίας, ἡ ὁποία ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Φωτίου διὰ τὴν ἐκ νέου διακόσμησιν τῶν μεγάλων ναῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ μωσαϊκὰ καὶ αἱ τοιχογραφίαι τῶν ναῶν αὐτῶν εἶχον ἀπαλειφθῆ ὑπὸ τῶν εἰκονομάχων, ὅτε δὲ ἀνέλαβεν ὁ Φώτιος ὡς πατριάρχης, δεκαπέντε ἔτη ἔπειτα ἀπὸ τὸν ἐπίσημον τερματισμὸν τῆς εἰκονομαχίας, ἡ ἐργασία τῆς ἐκ νέου διακοσμήσεως τῶν ναῶν δὲν εἶχεν, οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ εἶχε ἀρχίσει ἀκόμη. Καὶ εἶναι ἐδῶ ὅπου ὁ Φώτιος εἰργάσθη μὲ ὅλην τὴν φλόγα τῆς ψυχῆς του. Τὸ θέμα δὲν ἦτο βεβαίως νὰ εὑρεθοῦν τεχνῖται καὶ χρήματα. Τὸ κύριον πρόβλημα ἦτο νὰ σχηματισθῇ κύκλος θεματογραφικός, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον νὰ μὴ ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ δόγμα τὸ Χριστιανικόν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ ἑρμηνεύῃ κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον. Ἐπρόκειτο ἑπομένως περὶ θέματος ὄ[illegible] ἁπλῶς τεχνικοῦ ἢ οἰκονομικοῦ, ἀλλὰ περὶ βαθείας θεολογικῆς μ[illegible] ἡ ὁποία θὰ ἐχρησίμευε ὡς προϋπόθεσις τῆς δημιουργίας τῶν μ[illegible]ῶν καὶ τῶν τοιχογραφιῶν.

Εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ἐναντίον τοῦ Φωτίου συνόδου τοῦ 869

ὑπάρχει εἷς κανών, διὰ τοῦ ὁποίου ὅλοι, ὅσοι συνειργάσθησαν μετὰ τοῦ Φωτίου εἰς τὴν δι᾽ εἰκόνων διακόσμησιν ναῶν, ἐὰν δὲν τὸν ἀποκηρύξουν, ἀφορίζονται διὰ παντὸς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ κανὼν αὐτὸς ἀποδεικνύει ὅτι πράγματι ὁ Φώτιος ἐνδιεφέρθη ζωηρῶς διὰ τὸ θέμα αὐτό. Περισσότερον ὅμως καὶ ἀπὸ τὴν μνείαν αὐτὴν τοῦ κανόνος, τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Φωτίου διὰ τὴν εἰκονογραφίαν τὸ ἀποδεικνύουν δύο ὁμιλίαι του μὲ τὴν μνείαν τῶν ὁποίων θὰ κλείσω τὴν μονογραφίαν αὐτήν. Ἡ πρώτη φέρει τὸν τίτλον: «Ὁμιλία λεχθεῖσα ἐν τῷ ἄμβωνι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ, ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν φιλοχρίστων βασιλέων, ὅτε ἡ τῆς Θεοτόκου ἐξεικονίσθη καὶ ἀνεκαλύφθη μορφή». Πρόκειται περὶ ὁμιλίας ἡ ὁποία ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Φωτίου εἰς τὸν Ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας τὴν παραμονὴν τοῦ Πάσχα τοῦ 867, παρόντων τῶν βασιλέων Μιχαὴλ καὶ Βασιλείου, ὅτε συνεπληρώθη καὶ ἀπεκαλύφθη τὸ πρῶτον εἰς τὸν ναὸν αὐτὸν μωσαϊκόν, τῆς Θεοτόκου εἰς τὴν ἁψίδα. Ὁ Φώτιος ἄρχεται τῆς ὁμιλίας του λέγων ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη ὑπῆρχε κανεὶς ὁ ὁποῖος θὰ εἶχεν ἀποφασίσει νὰ παραμείνῃ ὅλην τὴν ζωήν του σιωπηλός, «νῦν λάλος τις εἶναι καὶ πρὸς ῥητόρων τέχνας παρασκευάσθαι τὴν γλῶσσαν εἴπερ ἄλλο τι διὰ σπουδῆς ἂν ὅ,τι μάλιστα ποιήσαιτο, μᾶλλον δὲ προφητικῇ λαβίδι διεστομῶσθαι τὰ χείλη καὶ φωνῇ γλωσσῶν πυρίνων διατρανοῦσθαι τὸ στόμα οὔπω πρότερον θαρρήσας, εἰς τόλμας ἥξει αἰτήσεως, οὐκ ἔχων, οἶμαι, σιγῇ τὴν χαρὰν φέρειν καὶ ἠρεμούσῃ γλώσσῃ τῇ πανηγύρει σεμνύνεσθαι». Καὶ ἡ αἰτία τῆς μεγάλης χαρᾶς εἶναι ὅτι σήμερα παραδίδεται εἰς τὸ κοινὸν τὸν πρῶτον μωσαϊκὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας: «Παρθένος μήτηρ ἁγναῖς ἀγκάλαις τὸν κοινὸν φέρουσα πλάστην εἰς κοινὴν τοῦ γένους σωτηρίαν ὡς βρέφος ἀνακλινόμενον. Παρθένος μήτηρ, παρθένον ἅμα καὶ μητρικὸν ὁρῶσα καὶ πρὸς ἄμφω τὰς σχέσεις ἐν ἀμερίστῳ σχήματι μεριζομένη τὸ βούλημα καὶ μηδέτερον μέρος τῷ ἀτελεῖ ἐξυβρίζουσα. Ὑπόκρισις ἄρα τῆς ἄνωθεν ἐπιπνοίας ἡ ζωγράφος τέχνη οὕτως ἀκριβῶς εἰς φύσιν τὴν μίμησιν ἔστησε». Τὴν περιγραφὴν αὐτὴν ἀκολουθεῖ ἄλλη ἀναφερομένη εἰς τὸ θέαμα τῆς Ἁγίας Σοφίας ἄνευ εἰκόνων κατὰ τὴν περίοδον τῆς εἰκονομαχίας, ὅτε «ὁ τῆς οἰκουμένης ὀφθαλμός, ὁ περιώνυμος οὗτος καὶ θεῖος ναός... ἐσκυθρώπαζε» καὶ «ἀμυδρὰς τοῖς προσιοῦσι τὰς ἀκτῖνας ἠφίει» τῆς ὄψεως καὶ «γυμνὸν ἐπὶ τούτοις τὸ τῆς Ὀρθοδοξίας ἐδείκνυτο πρόσωπον». Τώρα ὅμως ὅλα ἔχουν ἀλλάξει. «Νῦν δὲ καὶ ταύτην ἀποτιθεμένη τὴν σκυθρωπότητα καὶ τοῖς οἰκείοις πᾶσιν ἐνωραϊζομένη καὶ διαπρέπουσα ἀγλαΐσμασι καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῆς προι-

κοφοροῦσα καὶ χαίρουσα φαιδρὰ φαιδρῶς ὑπακούει τῆς τοῦ νυμφίου φωνῆς, διακεκραγότος καὶ λέγοντος: Ὅλη καλὴ ἡ πλησίον μου καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῇ. Καλὴ ἡ πλησίον μου· τῇ γὰρ τῶν δογμάτων ὀρθότητι τὰ τῶν χρωμάτων ἄνθη κεράσασα καὶ κάλλος ἱερὸν ἱεροπρεπῶς αὐτῇ δι' ἀμφοῖν ἐμμορφώσασα καὶ οἱονεὶ ὅλην δι' ὅλου καὶ παντέλειον ἀγαλματοφοροῦσα τὴν εὐσέβειαν, οὐ παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων ὡραία κάλλει γνωρίζεται, ἀλλὰ καὶ παρ' οὕστινας οὖν ἑτέρους εἰς ἄφραστον εὐπρεπείας ἐξήρτηται ὡραιότητα».

Ἡ δευτέρα ὁμιλία μὲ θέμα τὴν εἰκονογραφίαν τοῦ Χριστιανικοῦ ναοῦ φέρει τὸν τίτλον «Ὁμιλία ὡς ἐν ἐκφράσει τοῦ ἐν τοῖς βασιλείοις περιωνύμου ναοῦ», καὶ ἐξεφωνήθη ὑπὸ τοῦ Φωτίου κατὰ τὴν πρώτην πατριαρχείαν του, πιθανῶς μεταξὺ τοῦ 864 καὶ 865, εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ περιφήμου ναοῦ τῆς Θεοτόκου τὸν ὁποῖον ἀνήγειρεν ὁ Μιχαὴλ ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων τῆς Μαγναύρας. Ὁ ναὸς αὐτός, ὁ ὁποῖος ἄγνωστον πότε κατεστράφη, εἶναι γνωστὸς εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὰς περιγραφὰς τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου καὶ τοῦ Νικολάου Μεσαρίτου. Διὰ τὴν κατασκευήν του (ἤ, ἐὰν ὁ ναὸς προϋπῆρχε, διὰ τὴν ἀνακατασκευήν του) ὁ Μιχαὴλ δὲν ἐφείσθη οὔτε χρημάτων, οὔτε ἐργατῶν, διότι ἠθέλησεν ὁ ναὸς αὐτὸς νὰ εἶναι τὸ ἀποκορύφωμα τῆς μεγάλης δραστηριότητός του εἰς ὅλα τὰ πεδία. Ἦτο ναὸς ὁ ὁποῖος ἐκτίσθη ἀπὸ ἕναν μεγάλον αὐτοκράτορα εἰς μίαν ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας περιόδους τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας, ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν καὶ τὴν ἐποπτείαν ἑνὸς μεγάλου Πατριάρχου. Καὶ καθὼς ἀνηγέρθη ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῶν ἀνακτόρων, ἐξέφραζε τὴν κυρίαν ἰδιότητα τοῦ Βυζαντινοῦ Βασιλέως, ὡς ἀντιπροσώπου ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Βασιλέως τῶν βασιλέων.

Ὁ Φώτιος εἶχε πλήρη τὴν συνείδησιν τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἀνακτορικοῦ αὐτοῦ ναοῦ. Καὶ ἡ ὁμιλία, τὴν ὁποίαν εἶπε, εἶναι, ἄνευ δισταγμοῦ, ἓν ἀπὸ τὰ ὡραιότερα κείμενα τῆς Ἑλληνικῆς γενικῶς γραμματείας. Διότι εἰς τὸ κείμενον αὐτὸ ἔχει συγκεντρωθῆ ἡ πεῖρα καὶ ἡ σοφία ἑνὸς ἀνδρός, ὁ ὁποῖος ἔζησε ἐκ τῶν ἔνδον τοὺς ἀγῶνας, τὰ προβλήματα καὶ τὰ ἰδανικὰ τῆς μεγάλης οἰκουμενικῆς χριστιανικῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ τὰ ἔζησεν ὄχι ὡς ἁπλὸς θεατής, ἀλλ' ὡς συμμέτοχος καὶ ὡς ἀγωνιστής, διαθέσας ὅλην τὴν παιδείαν του ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν κλασσικὴν καὶ χριστιανικὴν γραμματείαν. Καὶ τώρα ὅτε ναὸς αὐτὸς ἀνοίγεται διὰ τὸ κοινὸν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ καὶ οἱ πατρίκιοι καὶ οἱ ἱεράρχαι καὶ οἱ στρατηγοὶ εἶναι ὅλοι παρόντες, ὁ Φώτιος ἐκφράζει διὰ τοῦ λόγου του τὰς σκέψεις καὶ τὰ συναισθήματα ὅλων.

Δὲν εἶναι πρόθεσίς μου, νὰ ἐπαναλάβω ἐδῶ τὸ περιεχόμενον τῆς ὁμιλίας αὐτῆς. Θὰ ἀρκεσθῶ μόνον εἰς τὴν παράθεσιν τῆς παραγράφου εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Φώτιος ὁμιλεῖ διὰ τὴν παράστασιν τοῦ Παντοκράτορος καὶ διὰ τὴν ἁψίδα μὲ τὴν παράστασιν τῆς Θεοτόκου.

«Ὃ δὲ μὲ παρέδραμε καὶ πρῶτον ῥηθῆναι δέον καὶ δὴ καὶ νῦν εἰρήσεται. Ἐπ᾿ αὐτῆς γὰρ τῆς ὀροφῆς ἀνδρείκελος εἰκὼν μορφὴν φέρουσα τοῦ Χριστοῦ πολυανθέσι ψηφίσιν ἐγγέγραπται· εἴποις ἂν αὐτὸν τὴν γῆν ἐφορᾶν καὶ τὴν περὶ ταύτης διανοεῖσθαι διακόσμησίν τε καὶ κυβέρνησιν· οὕτως ἀκριβῶς ὁ γραφεὺς κἂν τοῖς σχήμασι καὶ τοῖς χρώμασι τὴν τοῦ δημιουργοῦ περὶ ἡμᾶς κηδεμονίαν ἐπίπνους γέγονεν ἐντυπώσασθαι. Τοῖς δὲ πρὸς αὐτῇ τῇ ὀροφῇ τοῦ ἡμισφαιρίου τμήμασιν ἐγκύκλοις πληθὺς ἀγγέλων τῷ κοινῷ δεσπότῃ δορυφοροῦντες διαμεμόρφωνται». «Ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἀνεγειρομένη ἁψὶς τῇ μορφῇ τῆς παρθένου περιαστράπτεται, τὰς ἀχράντους χεῖρας ὑπὲρ ἡμῶν ἐξαπλούσης καὶ πραττομένης τῷ βασιλεῖ τὴν σωτηρίαν καὶ τὰ κατ᾿ ἐχθρῶν ἀνδραγαθήματα. Χορὸς δὲ μαρτύρων καὶ ἀποστόλων, ναί δὴ καὶ προφητῶν καὶ πατριαρχῶν, ὅλον πληροῦντες ταῖς εἰκόσι τὸ τέμενος ἐξωραΐζουσιν».

Ἀπὸ τὴν περιγραφὴν τοῦ Παντοκράτορος εἰς τὸν θόλον εἶναι νομίζω σαφὴς ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον βλέπει ὁ Φώτιος τὸν ναὸν ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων. Ἐπὶ τοῦ θόλου τοῦ ναοῦ παρίσταται ὁ Βασιλεὺς τῶν ὅλων καὶ πέριξ αὐτοῦ «προσᾴδοντα τὸν τρισάγιον ὕμνον» συγκεντροῦνται τὰ Χερουβεὶμ καὶ τὰ Σεραφείμ. Κάτω, εἰς τὸν κυρίως ναόν, οἱ λειτουργοὶ «τὰ Χερουβεὶμ μυστικῶς εἰκονίζοντες» προσᾴδουν καὶ αὐτοὶ τὸν Τρισάγιον ὕμνον «ὡς τὸν Βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεξόμενοι». Καὶ καθὼς ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ ἱεροῦ ἐξέρχονται οἱ ἱερεῖς κρατοῦντες τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλην ἔρχεται ὁ Αὐτοκράτωρ μὲ τὰ σύμβολα τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας του καὶ μετὰ τῆς ἀκολουθίας του, διὰ νὰ συναντηθοῦν ὅλοι μαζὶ ἐμπρὸς εἰς τὸ ἱερόν, κάτω ἀπὸ τὸν θόλον μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Παντοκράτορος, ἔχομεν εἰς τὴν σύνθεσιν αὐτὴν τὸ μεγαλύτερον ἐπίτευγμα τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, τὴν σύνθεσιν τῆς τέχνης, λειτουργίας καὶ αὐτοκρατορικῆς ἐθιμοτυπίας, ὅπως ὅλα αὐτὰ διεμορφώθησαν ἔπειτα ἀπὸ τὸ τέλος τῆς εἰκονομαχίας, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πατριάρχου Φωτίου.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΛΑΟΥΡΔΑΣ

ΣΗΜ. Ἡ ὡς ἄνω μονογραφία ἀποτελεῖ τὸ κείμενον διαλέξεως δοθείσης εἰς τὴν «Ἑταιρείαν Μακεδονικῶν Σπουδῶν» τὴν 3ην Φεβρουαρίου 1955.

ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ ΕΟΡΤΗΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

Ἡ ἑορτὴ τῆς Ὀρθοδοξίας, δὲν σημαίνει ἁπλῶς καὶ μόνον τὴν ἀναστήλωσιν τῶν ἱερῶν Εἰκόνων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Σημαίνει τὸν θρίαμβον τῆς θεοϊδρύτου Ἐκκλησίας ἐναντίον τῶν ἀναριθμήτων Αὐτῆς διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐχθρῶν. Σημαίνει τὴν θριαμβευτικὴν νίκην καὶ ἐπικράτησιν τοῦ γνησίου Χριστιανικοῦ Πνεύματος, τῆς ἀπαραχαράκτου καὶ ἀνοθεύτου Πίστεως τοῦ Θεανθρώπου, τὴν ὁποίαν ἡ ἱστορία τῶν αἰώνων ὠνόμασεν «Ὀρθόδοξον πίστιν», χωρὶς τῆς ὁποίας, κατὰ τὸν Οὐρανοβάμονα Παῦλον «ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ» (Ἑβρ. ια΄, 6) «Πόσοι ἐπολέμησαν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ τὴν Ὀρθόδοξον; Καὶ οἱ πολεμήσαντες αὐτήν,—λέγει ὁ Χρυσόστομος—, ἀπώλοντο, αὕτη δὲ ὑπὲρ τὸν Οὐρανὸν ἀναβέβηκε».

Τὴν ἐπολέμησαν Ἰουδαῖοι καὶ εἰδωλολάτραι μὲ διωγμοὺς σκληροτάτους καὶ ἀπερίγραπτον θηριωδίαν. Τὴν ἐπολέμησαν αἱρετικοὶ καὶ ψευδοφιλόσοφοι μὲ τῆς πλάνης τὰ σοφίσματα! Τὴν ἐπολέμησαν ξένοι καὶ ἰδικοί της! Καὶ ὅμως αὐτὴ ἀκατάλυτος καὶ ἀδούλωτος διέμεινε καὶ ἐνατίον ὅλων ἐθριάμβευσεν! Ἔπνευσαν ἐναντίον της ὅλοι τῆς καταδρομῆς οἱ ἄνεμοι, ἐχύθησαν κατ᾽ ἐπάνω της, ὅλων τῶν αἱρέσεων οἱ ποταμοί, καὶ ὅμως ἐστάθη ἀκλόνητος, ὡσὰν τὴν οἰκίαν ἐκείνην τῆς παραβολῆς, ἡ ὁποία ᾠκοδομήθη ἐπὶ τοῦ βράχου.

Γνωστικοὶ ποικιλώνυμοι, Ἄρειος καὶ Μακεδόνιος, Νεστόριος καὶ Εἰκονομάχοι, καὶ ὅλαι τῶν αἱρέσεων αἱ πολυώνυμοι κεφαλαὶ νὰ τὴν κλονίσουν ἐζήτησαν καὶ εἰς ἐρείπια νὰ τὴν μεταβάλουν ἠθέλησαν, ἀλλ᾽ οὐδὲ νὰ τὴν σαλεύουν κἂν ἠδυνήθησαν, διότι «τεθεμελίωτο ἐπὶ τὴν πέτραν» (Ματθ. 7,24).

Ὁ Θεῖος Αὐτῆς Ἱδρυτής, ὁ γλυκύτατος Ἰησοῦς, ἔχει θεμελιώσει Αὐτὴν ἐπὶ τοῦ ἀκλονήτου βράχου τῆς Θεότητός του. Ἐπὶ τοῦ αἰωνίου δὲ τούτου βράχου οὖσα θεμελιωμένη, θὰ θριαμβεύῃ πάντοτε ἐναντίον ὅλων τῶν πλανῶν τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, καθὼς ἐθριάμβευσε καὶ κατὰ τῶν τοῦ παρελθόντος, καὶ ἡ ἑορτὴ τῆς Ὀρθοδοξίας, θὰ εἶναι ἡ μεγάλη καὶ ἀτελείωτος ἑορτὴ τοῦ αἰωνίου ἐν τῇ αἰωνιότητι θριάμβου.

Οἱ αἰῶνες ἀνεκήρυξαν τὸν θρίαμβον τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τὴν νίκην της, καὶ οἱ ἐχθροί της ἐν τῇ πτώσει των, ἀνωμολόγησαν τὸ ἀσάλευτον καὶ ἀκατανίκητον Αὐτῆς.

Ὁ Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης, εἷς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ἐχθρῶν της, πίπτων νεκρός, ἀνέκραξε πρὸς τον Ἰησοῦν τὸν θεμελιωτὴν Αὐτῆς. «Νενίκηκας Γαλιλαῖε»! Καὶ ὁ σύγχρονος Ρενάν, ἀφοῦ ἐξεστόμισε μυρίας κατὰ τῆς Ἁγιωτάτης Πίστεως βλασφημίας, δὲν ἠδυνήθη μέχρι τέλους νὰ κρατήσῃ τὸ ἄσπονδον κατ᾽ Αὐτῆς μῖσος του καὶ ἐπὶ τέλους ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Θεῖον Λυτρωτήν, τὸν Ὁποῖον ἐβλασφήμει, φθονῶν, εἶπεν, «Ἰησοῦ μου, ἡ Βασιλεία σου εἶναι ἀκατάλυτος»! Εἰς μάτην λοιπὸν λυσσομανοῦν ὑλισταὶ καὶ ἄπιστοι, ἀθεϊσταὶ καὶ αἱρετικοὶ καὶ σύμπασα ἡ δολία σπεῖρα τῶν ἀντιχρίστων χιλιαστῶν, τῶν ψευδομαρτύρων τοῦ Ἰεχωβᾶ, τῶν παρερμηνευτῶν τῆς Γραφῆς καὶ τῶν ἀθέων κομμουνιστῶν.

Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἥτις μόνη ἱστορικῶς καὶ λογικῶς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ διεκδικῇ διὰ τὸν ἑαυτόν της ὅτι εἶναι ἡ Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, καὶ ἐν τῷ μέσῳ ὅλων τῶν κατακλυσμῶν τῆς ἀσεβείας, οὐδὲν ἔχει νὰ πάθῃ. Διότι εἶναι ὁμοία μὲ τὴν κιβωτὸν τοῦ Νῶε καὶ φέρεται πάντοτε ὑπεράνω τῶν ὑδάτων τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς πλάνης, σώζουσα πάντας τοὺς ἐντὸς αὐτῆς καταφεύγοντας πιστούς, ἀπὸ τὰ θανατηφόρα ὕδατα τῶν αἱρέσεων, τῶν καινοτομιῶν καὶ τῆς ἁμαρτίας, τὰ ἐκχυνόμενα ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ ἀρχαίου Δράκοντος τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ ὁδηγοῦσα εἰς τὸ ὄρος τῆς αἰωνίου σωτηρίας τοῦ Ἀραρὰτ τῆς ἀτελευτήτου μακαριότητος. Εἰς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τὴν ἁγίαν κολυμβήθραν βαπτισθὲν τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, πρῶτον πάντων τῶν ἄλλων ἐθνῶν, διεδέχθη τὸν παλαιὸν Ἰσραήλ, καὶ ἀνεδείχθη ὁ πρωτότοκος καὶ περιούσιος λαὸς τοῦ Θεοῦ. Μὲ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐκηρύχθη καὶ ἐγράφη τὸ Εὐαγγέλιον. Μὲ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν διετυπώθησαν τοῦ Χριστιανισμοῦ τὰ Θεῖα Δόγματα καὶ διελύθησαν τῶν αἱρετικῶν αἱ κακοδοξίαι. Τὸ κράτος τῆς Οἰκουμένης, τὸ Ὀρθόδοξον Βυζάντιον, μὲ τὸν ὑπερχιλιετῆ φωτεινὸν πολιτισμόν του, ἦτο ὡς γνωστὸν ἑλληνικόν. Καὶ ὅταν τὸ Βυζάντιον ἔπεσε, ἡ Ὀρθοδοξία μὲ πολλὴν στοργὴν διετήρησε τὸν ἑλληνισμὸν τῶν ὑποδούλων Ρωμηῶν καὶ ὑπὸ τοὺς θόλους τῆς Μοναδικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐχαλκεύθη ἡ ἰδέα τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ Ἐλευθερίας, ἥτις ποτισθεῖσα μὲ τὸ μαρτυρικὸν αἷμα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ὀρθοδοξίας Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄ ἐγιγαντώθη καὶ ἐμεγαλούργησε. Τὰ πεντακόσια χρόνια τῆς σκλαβιᾶς

ΧΡΟΝΙΚΑ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ

Μάρτιος—Ἀπρίλιος 1955

Πανήγυρις Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ. Τῇ Β΄. Κυριακῇ τῶν νηστειῶν, 13ην Μαρτίου, ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, ἀφ' ἑσπέρας ἐτελέσθη πανηγυρικὸς ἑσπερινὸς ἐν τῷ φερωνύμῳ Μητροπολιτικῷ Ναῷ, χοροστατοῦντος τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Μαρωνείας κ. Τιμοθέου καὶ τῇ ἑπομένῃ ἡ θεία λειτουργία, προεξάρχοντος τοῦ Παναγ. Μητροπολίτου Θεσ)νίκης κ. Παντελεήμονος, μετὰ τῶν Σεβ. Μητροπ. Μαρωνείας κ. Τιμοθέου καὶ Γρεβενῶν κ. Φιλίππου. Τὸν θεῖον λόγον ἐκήρυξεν ὁ Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου π. ἀρχιμ. κ. Παρθένιος Πολάκης. Μετὰ τὴν θ. λειτουργίαν ἐπηκολούθησεν ἡ ἱ. λιτανεία τοῦ σεπτοῦ σκήνους τοῦ ἁγίου, μετὰ πάσης ἐκκλησ. τάξεως καὶ ἱεροπρεπείας, τὴν ὁποίαν παρηκολούθησαν αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως καὶ πλῆθος εὐσεβῶν χριστιανῶν. Τὸ ἑσπέρας τῆς Κυριακῆς, κατὰ τὸν ἑσπερινόν, ἐχοροστάτησεν ἐν τῷ αὐτῷ ἱ. Ναῷ καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον ὁ Σεβασμ. ἅγιος Γρεβενῶν.

Ἐθνικὴ ἑορτή. Μετ' ἐθνικῆς ὑπερηφανείας καὶ λαμπρότητος, ἑωρτάσθη καὶ ἐφέτος ἡ ἐπέτειος τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν Παλιγγενεσίας. Τῇ παραμονῇ τῆς

συνέδεσαν ἀρρήκτως τὴν Ὀρθοδοξίαν μὲ τὸν Ἑλληνισμόν. Καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἱερὸν λάβαρον τῆς Ἐλευθερίας, ἡ ἐθνική μας σημαία, ἔχει εἰς τὸ κέντρον της χαραγμένον ἀνεξίτηλα τῆς Ὀρθοδοξίας τὸ σύμβολον, τὸν τίμιον Σταυρόν. Αὐτὸς ὁ τίμιος Σταυρός, τῆς Ὀρθοδοξίας τὸ καύχημα, στολίζει κάθε κορυφὴν τῆς Ὀρθοδόξου μαρτυρικῆς Ἑλλάδος. Αὐτὸς ὁ Σταυρὸς κοσμεῖ τὰ πιλίκια τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν, οἵτινες ἀγωνιζόμενοι γνωρίζουν καὶ πιστεύουν, ὅτι ἀγωνίζονται ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἑστιῶν. Ἡ Ἑλλὰς ἀναγνωρίζουσα τὴν εὐεργετικὴν καὶ πολυτιμωτάτην δύναμιν τῆς Ὀρθοδοξίας, ἥτις ἐγγυᾶται τὴν ἀπέραντον ἑνότητα καὶ ὁμοιογένειάν της, περιβάλλει αὐτὴν μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ καὶ ἀγαπᾷ ὡς Μητέρα. Αὐτὴ δὲ ἡ ἱστορία τρανῶς μαρτυρεῖ ὅτι διὰ νὰ εἶναι τις καλὸς Ἕλλην, πρέπει νὰ εἶναι καὶ καλὸς Ὀρθόδοξος Χριστιανός.

Διάκονος ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ

Ἀπὸ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίο

Οἱ Σεβασμ. Μητροπολῖται καὶ οἱ ἐπίσημοι παρακολουθοῦντες
τὴν λιτάνευσιν τοῦ ἱ. σκήνους.

τοῦ Παλαμᾶ Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης

Ἡ πάνδημος λιτάνευσις τοῦ ἱ. σκήνους τοῦ ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ
διὰ τῶν κεντρικῶν ὁδῶν τῆς πόλεως.

ἑορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ὁ Παναγιώτατος ἐχοροστάτησεν κατὰ τὸν Μ. Ἑσπερινὸν ἐν τῷ πανηγυρίζοντι φερωνύμῳ ἱ. Ναῷ τοῦ Νεκροταφείου καὶ τῇ ἐπαύριον ἐτέλεσε τὴν θ. λειτουργίαν ἐν τῷ αὐτῷ ἱ. Ναῷ κηρύξας καὶ τὸν θ. λόγον. Ἀκολούθως ἐχοροστάτησεν ἐν τῷ Καθεδρικῷ Βυζαντινῷ Ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας κατὰ τὴν ἐπίσημον δοξολογίαν, ἐπὶ τῇ Ἐθνικῇ ἑορτῇ, παρουσίᾳ τῶν ἀρχῶν τῆς πόλεως, ἀντιπροσώπων τῶν διαφόρων Ὀργανώσεων καὶ τοῦ Προξενικοῦ σώματος. Μετὰ τὴν δοξολογίαν οἱ ἐπίσημοι μετέβησαν εἰς τὸ Ἡρῷον τοῦ Γ' Σ. Σ. ἔνθα ἀνεπέμφθη ἐπιμνημόσυνος δέησις ὑπὸ τοῦ Παναγιωτάτου καὶ κατετέθησαν στέφανοι. Τὴν 12ην μεσημβρινὴν ἐγένετο μεγαλειώδης παρέλασις τοῦ στρατοῦ, τῶν Ὀργανώσεων, τῶν μαθητῶν, τῶν φοιτητῶν κ. λ. π. τὴν ὁποίαν παρηκολούθησαν ὁ Παναγιώτατος καὶ οἱ ἐπίσημοι ἀπὸ τοῦ πρὸ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Βασιλέως Κων)τίνου χώρου. Ὡσαύτως ὁ Παναγιώτατος παρέστη κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τῆς Ἐθνικῆς ἑορτῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἑταιρίας Μακεδονικῶν σπουδῶν, ὡς καὶ κατὰ τὴν παρέλασιν τῶν μαθητῶν Μέσης καὶ Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Λειτουργίαι, Χοροστασίαι. Ὁ Παναγιώτατος ἐτέλεσε τὴν θ. λειτουργίαν καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον ἐν τῷ Καθεδρικῷ Βυζαντινῷ Ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, τῇ Κυριακῇ τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ προέστη τῆς μετὰ τὴν θ. λειτουργίαν ἱ. λιτανείας τῶν ἱ. εἰκόνων. Τῇ Παρασκευῇ τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου ἐχοροστάτησεν ἐν τῷ Βυζαντινῷ ἱ. Ναῷ Παναγίας τῆς Ἀχειροποιήτου καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον· τῇ Δ' Κυριακῇ τῶν νηστειῶν ἐλειτούργησεν ἐν τῷ Καθεδρικῷ Ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον καὶ προέστη τοῦ ὑπὲρ τῶν ἐν Κορέᾳ πεσόντων μνημοσύνου.

Τῇ Ε' Κυριακῇ τῶν νηστειῶν, ἐτέλεσε τὴν θ. λειτουργίαν ἐν τῷ Βυζαντινῷ Ναῷ τῆς Ἀχειροποιήτου ἐπὶ τελέσει μνημοσύνου τοῦ ἀειμνήστου Μητροπ. Γενναδίου, τῶν εὐεργετῶν τῶν ἱ. Ναῶν τῆς ἐνορίας καὶ τῶν τοῦ Θεαγενείου Νοσοκομείου καὶ Χαρισείου Γηροκομείου. Ὡσαύτως προέστη ἐπιμνημοσύνου δεήσεως ἐν τῷ Καθεδρικῷ Ναῷ ὑπὲρ τῆς ἀειμνήστου Αἰκατερίνης Κασιοπούλου, ἐντεταλμένης Συμβούλου τοῦ ἐράνου Βορ. Ἐπαρχιῶν καὶ τῇ Μ. Τετάρτῃ προέστη τῆς τελετῆς τοῦ μυστηρίου τοῦ Εὐχελαίου ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ. Τὴν πρωΐαν τῆς Μ. Πέμπτης ἐλειτούργησεν ἐν τῷ ἱ. Ναῷ τῆς Ἁγ. Θεοδώρας καὶ τὴν ἑσπέραν ἐχοροστάτησεν ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν Ἁγίων Παθῶν καὶ ἀνέγνωσε τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Διαθήκης. Τῇ Μ. Παρασκευῇ, τὴν μὲν πρωΐαν ἐχοροστατησεν ἐν τῷ ἱ. Ναῷ τοῦ Πολιούχου Ἁγ. Δημητρίου κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν Μ. Ὡρῶν καὶ τοῦ Ἑσπερινοῦ, τὸ δὲ ἑσπέρας ἐν τῷ Καθεδρικῷ Ναῷ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἐπιταφίου, καθ' ἣν παρέστησαν καὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως.

Τὸ Μ. Σάββατον πρωῒ ἐτέλεσε τὴν θ. λειτουργίαν τοῦ Μ. Βασιλείου ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ, τὴν δὲ τῆς Κυριακὴν τοῦ Πάσχα ἐλειτούργησεν ἐν τῷ Καθεδρικῷ Ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφιας. Ἐξόχως πανηγυρικῶς ἐτελέσθη ὁ Ἑσπερινὸς τῆς Ἀναστάσεως (Ἀγάπη) ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ, ἔνθα ὁ Παναγιώτατος μετέβη ἐν ἐκκλησιαστικῇ πομπῇ, ἀπὸ τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μεγάρου, μετὰ τοῦ ἱ. Κλήρου, τῶν ἐπισήμων Ἀρχῶν τῆς πόλεως καὶ πλήθους λαοῦ, περιβεβλημένος ἅπασαν τὴν Ἀρχιερατικὴν στολήν. Κατὰ τὸν Ἑσπερινὸν ἀνεγνώσθη τὸ ἱ. Εὐαγγέλιον εἰς διαφόρους γλώσσας.

Τῇ Δευτέρᾳ τοῦ Πάσχα ὁ Παναγιώτατος ἐτέλεσε τὴν θ. λειτουργίαν καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον ἐν τῷ ἱ. Ναῷ Παναγίας Δεξιᾶς, τῇ Τρίτῃ ἐν τῷ ἱ. Ναῷ τοῦ Πολιούχου Ἁγ. Δημητρίου, τῇ Παρασκευῇ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν τῷ πανηγυρίζοντι ἱ. Ναῷ Ἑπταλόφου, τῇ 23ῃ Ἀπριλίου, ἑορτὴν τοῦ ἁγ. Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ἐλειτούργησε καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον ἐν τῷ ἱ. Ναῷ ἁγ. Γεωργίου Νεαπόλεως καὶ τῇ Κυριακῇ τοῦ Ἀντίπασχα ἐν τῷ ἱ. Ναῷ ἁγ. Παρασκευῆς Λαγκαδᾶ.

Συνεδρίαι. Ὁ Παναγιώτατος προήδρευσε συνεδριάσεων τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου, τοῦ Παπαφείου Ὀρφανοτροφείου, τοῦ Θεαγενείου Νοσοκομείου, τοῦ Χαρισείου Γηροκομείου, τῆς Σχολῆς Τυφλῶν, τοῦ Ἐθνικοῦ Ἱδρύματος, τῆς Σχολῆς Ἁλιείας καὶ τῆς Μακεδ. Ἐκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας.

Τελεταί. Ὁ Παναγιώτατος ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς ἑορτῆς τοῦ ἐνταῦθα Συλλόγου τῶν Μοναστηριωτῶν ἐτέλεσεν Ἁγιασμόν, ὡς καὶ ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῆς δράσεως τῆς Ἐθνικῆς Ἀδελφότητος Νέων, ἔνθα καὶ ὡμίλησε καταλλήλως. Ὡσαύτως παρέστη εἰς τὴν τελετὴν τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν νέων Πανεπιστημιακῶν ἀρχῶν, εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς ἐπετείου τῆς ἡρωϊκῆς ἐξόδου τοῦ Μεσολογγίου, εἰς εἰδικὴν συγκέντρωσιν ἐπὶ τῇ συμπληρώσει ἑξαετίας ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ΝΑΤΟ, εἰς τὴν ἀπονομὴν τῶν διπλωμάτων εἰς τοὺς τελειοφοίτους τῆς ἐνταῦθα Σχολῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης, καθ᾽ ἣν ἀνέπεμψεν καὶ κατάλληλον δέησιν, καὶ εἰς πασχαλινὴν ἑορτὴν τοῦ Ἀσύλου τοῦ Παιδιοῦ καὶ τῆς Μερίμνης τοῦ Παιδιοῦ.

Συνεργασίαι. Ὁ Π. Μητροπολίτης ἡμῶν συνειργάσθη ἐπὶ ζητημάτων τῆς ἁρμοδιότητος αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις Διευθυντοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἱδρύματος τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως κ. Ν. Νέρη, τοῦ Γραμματέως τοῦ αὐτοῦ Ἱδρύματος κ. Ζαφειρίου, τοῦ κ. Δ. Ζάννα, τῶν Καθηγητῶν τῆς Θεολογ. Σχολῆς π. ἀρχιμ. Παρθενίου Πολάκη, Δημ. Μωραΐτη, Β. Ἐξάρχου, Μ. Σιώτου, Α. Χαστούπη, Ι. Καλογήρου καὶ Π. Χρήστου, τῶν Ἐκκλ. Συμβουλίων τῶν Ἱ. Ναῶν Ἁγ. Σοφίας, Ἁγ. Βαρβάρας, Ταξιαρχῶν, Ἁγ. Ἐλευθερίου, Ἁγ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ζωοδόχου Πηγῆς, Παναγίας Δεξιᾶς, τῶν Διευθυντῶν Ἀνωτέρου καὶ Κατωτέρου Ἐκκλησιαστικῶν Φροντιστηρίων, τοῦ Διευθυντοῦ καὶ Ὑποδ)τοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Παπαφείου Ὀρφανοτροφείου, τῆς Διευθυντρίας τῆς Σχολῆς Τυφλῶν καὶ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Χαρισείου Γηροκομείου, τοῦ Νομικοῦ Συμβούλου κ. Παυλοπούλου, τοῦ Ἀρχιτέκτονος κ. Νικοπούλου, τοῦ Μηχανικοῦ κ. Καλιτσάντση, τοῦ Νομ. Συμβούλου κ. Δεληγιάννη, τῶν δικηγόρων κ.κ. Παλάγκα καὶ Σπηλιάκου, τοῦ ἀντιπρ. Ἀμερ. Περιθάλψεως κ. Μέντερχολ, τοῦ ἐπὶ τῆς Διαφωτίσεως Προϊσταμένου ἀξιωμ. Γ΄ Σ. Σ, τοῦ Δημάρχου Λαγκαδᾶ, τοῦ Δ)τοῦ Πολιτικῶν Ὑποθέσεων Γ.Δ.Β.Ε. κ. Τσούρχα, τοῦ κ. Κωνσταντέλλη τοῦ Ε Ι Ρ., τοῦ ταγμ)ρχου Χωροφυλακῆς κ. Εὐθυμίου, καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Ἱδρύματος.

Ἐπισκέψεις. Τὸν Παναγιώτατον ἐπεσκέφθησαν ἡ Α.Υ. ὁ πρίγκηψ Γεώργ[ιος] τοῦ Ἀννοβέρου, ἀδελφὸς τῆς Α.Μ. τῆς Βασιλίσσης Φρειδερίκης, οἱ Σεβ. [Μη]τροπολῖται Φιλίππων καὶ Νεαπόλεως Χρυσόστομος, Κυδωνιῶν Ἀγαθάγγελος, Προικοννήσου Φιλόθεος, Φλωρίνης Βασίλειος, Νουβίας Ἄνθιμος, Καστο-

Ἀπὸ τὸν Ἑσπερινὸν τῆς ἑορτῆς τῆς Λαμπρ

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ πομπὴ μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Παναγιώτατον, τὸν Ἱ. Κλῆρον καὶ τοὺς ἐπισήμους κατὰ τὴν ἐκκίνησιν ἐκ τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μεγάρου διὰ τὸν Ἱ. Ναόν.

φόρου Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου. (Ἀγάπη).

Ἀπὸ τὴν Ἱ. Λιτάνευσιν, κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τοῦ Ἑσπερινοῦ τοῦ Πάσχα (Ἀγάπη).

ρίας Νικηφόρος, Σερβίων καὶ Κοζάνης Κων)τῖνος, Μαρωνείας Τιμόθεος, Γρεβενῶν Φίλιππος καὶ Κίτρους Βαρνάβας, ὁ Ἡγούμενος τῆς ἱ. Μ. Καρακάλλου π. ἀρχιμ. Παῦλος, ὁ Ἀμερ. Ναύαρχος κ. Βένσον μετὰ τοῦ Ἀμερ. Γεν. Προξένου κ. Γουίλιαμς, ὁ ὑφ)γὸς Δημοσ. Ἀσφαλείας κ. Καλαντζῆς, ὁ στρατηγὸς κ. Πετρόπουλος, ὁ Δ)τὴς τοῦ Βρεταννικοῦ Ἰνστιτούτου μετὰ τοῦ ἐν Εὐρώπῃ Ἐπιθεωρητοῦ τῶν Βρεταν. Ἰνστιτούτων Ἀγγλικῆς γλώσσης, ὁ Ἀμερικ. Καθηγ. τῆς Ἐκκλ. Ἱστορίας κ. Ὄσμπορν, ὁ ἐν Ἀμερικῇ Οὐκρανὸς ὀρθόδοξος ἱερεὺς Φώτιος καὶ ὁ Ἕλλην τοιοῦτος ἱερεὺς Παπαντωνίου, ὁ στρατιωτικὸς ἱερεὺς ἀρχιμ. Ἰγν. Τσίγκρης, τὰ μέλη τῆς Χορῳδίας τῆς ἐν Γερμανίᾳ Σχολῆς τοῦ Salem, ὁ νέος ἐν Θεσ)νίκῃ Γ. Πρόξενος τῆς Μ. Βρεταννίας κ. Γουὸλ μετὰ τοῦ ὑποπρ. κ. Εὐαγγελίδου, ὁ Δ)τὴς τῶν ἑλληνικῶν ὑποθέσεων ἐν τῷ Ἀμερικ. ὑπουργείῳ Ἐξωτερικῶν κ. Γούντ, καὶ ὁ Γεν. Πρόξενος τῆς Γαλλίας μετὰ τοῦ Καθηγ. κ. Μαλέν, μέλους τῆς Γαλλικῆς Ἰατρικῆς Ἀκαδημίας.

Ἔκθεσις Ἑλληνικοῦ Χριστιανικοῦ Βιβλίου. Τῇ 18ῃ Ἀπριλίου, ἐγένοντο ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ ξενοδοχείου «Μεντιτεράνιαν» τὰ ἐγκαίνια τῆς ὑπὸ τῆς Ἀδελφότητος τῶν Θεολόγων «ἡ Ζωὴ» διοργανωθείσης ἐκθέσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Χριστιανικοῦ βιβλίου. Κατ' αὐτὴν παρέστησαν ὁ Παναγ. Μητροπολίτης ἡμῶν, ὅστις καὶ ἀνέπεμψεν εἰδικὴν δέησιν, αἱ ἐπίσημοι ἀρχαὶ τῆς πόλεως καὶ πλῆθος προσκεκλημένων. Καταλλήλως ὡμίλησεν ὁ παν. Ἀρχιμ. κ. Λεωνίδας Παρασκευόπουλος, ὅστις καὶ παρεκάλεσε τὸν Παναγιώτατον ὅπως κηρύξῃ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐκθέσεως.

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Μητροπολίτου Μεσσηνίας ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. **Ἀκολουθία τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τῆς ἐπικαλουμένης «Ἐλεηστρίας».** Ἀθῆναι. 1955.

Μητροπολίτου τῶν Ἐνόπλων Ἑλληνικῶν Δυνάμεων ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ. **Ἀγῶνες γιὰ τὴν Πατρίδα στὴν ξενητειά.**

ΜΕΘΟΔΙΟΥ ΚΟΝΤΟΣΤΑΝΟΥ, Μητροπολίτου Κερκύρας καὶ Παξῶν. **Ἀνασκευὴ τῆς νέας ἐμφανίσεως τῶν περὶ ἐξελίξεως ἀπόψεων καὶ καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ πιθήκου.**

Μητροπολίτου πρ. Νευροκοπίου ΓΕΩΡΓΙΟΥ. **Αἱ βάσεις τῆς ἑνώσεως τῆς Δυτικῆς μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν πραγματικὴν βουλὴν τοῦ Κυρίου.** Μελέτη Ἱστορικὴ—Συμβολικὴ—Κανονική. Ἀθῆναι, 1955.

'Αρχιμ. ΓΕΡΒΑΣΙΟΥ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ. **Ὑπὸ τὸ φῶς τῶν Ἱερῶν Κανόνων. Ἐπίκαιρα προβλήματα.** Τεῦχος Α'. Πάτραι. 1954.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΡΜΙΡΗ, Καθηγητοῦτοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. **Ἡ διαίρεσις τῆς Χριστιανωσύνης καὶ δυνατότης ἐπανενώσεως αὐτῆς. Ἐπὶ τῇ 900ῇ ἐπετείῳ τοῦ σχίματος 1054-1954.** (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ὀρθοδοξίας»). Ἰσταμπούλ. 1954.

ΠΑΝΑΓ. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΟΥ, Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. **Περὶ τὸ βασίλειον ἱεράτευμα.** (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ «Γρηγορίου Παλαμᾶ»). Θεσσαλονίκη. 1955.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΤΕΣΗ, Μητροπολίτου πρ. Λήμνου. **Δύο Σκύριοι κληρικοὶ τοῦ ΙΘ'. αἰῶνος.** (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ «Γρηγορίου Παλαμᾶ»). Θεσσαλονίκη 1955.

Γ. ΓΟΥΔΗ, Δικηγόρου. **Ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὸν Β'. Παγκόσμιον πόλεμον (1939-1945).** Τόμος Α'. Βέρροια

'Αρχιμ. ΕΥΣΕΒΙΟΥ Α. ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΟΥ Th. D. **Φιλοσοφία καὶ Θεολογία ὡς ἐπιστῆμαι.** Ἀθῆναι. 1954.

Α. Ν. ΛΕΤΣΑ. **Ἰωάννης Παπαφῆς.** (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Γ'. τόμου τῶν Μακεδονικῶν). Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρίας Μακεδονικῶν σπουδῶν. Θεσσαλονίκη. 1954.

'Αρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΘΕΜΕΛΗ Ἀρχιγραμ. τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. **Ἀρχαὶ καὶ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Εὐβοίᾳ.** (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ «Γρηγορίου Παλαμᾶ»). Θεσσαλονίκη 1955.

ΙΩ. Ν. ΦΡΑΓΚΟΥΛΑ. **Ἐπιφάνιος Δημητριάδης ὁ Σκιάθιος.** (Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς ἐπετηρίδος τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν σπουδῶν). «Κανίσκιον Φαίδ Κουκουλέ». Ἀθῆναι. 1953.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. **Τὰ Μαθητικὰ χρόνια τοῦ Παπαδιαμάντη στὴ Σκίαθο καὶ στὴ Σκόπελο.** (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς δημιουργίας). Ἀθῆναι. 1954.

ΣΤΕΦΑΝΟΥ Α. ΚΟΤΣΙΑΝΟΥ, Δ. Ν. Σχολ. Πανεπιστημίου Παρισίων. **«Τὸ ἄβατον τοῦ Ἁγίου Ὄρους» ἀπὸ ἀπόψεως ποινικῆς.** (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Ἀρμενοπούλου»). Θεσσαλονίκη. 1954.

Ὁ ἔρανος τοῦ Συνδέσμου Ἑλλήνων Βιομηχάνων ὑπὲρ τῶν σεισμοπαθῶν τῶν Ἰονίων νήσων. Ἀθῆναι. 1954.

'Αρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΘΕΜΕΛΗ, 'Αρχιγραμ. Ἱ. Συνόδου τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος **«'Εκκλησιαστικὰ Εὐβοϊκὰ σεμνώματα ἐν οἷς ὁ ἀοίδιμος Πενταπόλεως Νεκτάριος».** ('Ανάτυπον ἐκ τοῦ τόμου «ὁ ὅσιος Νεκτάριος Κεφαλᾶς»). 'Αθῆναι. 1955.

Dr ETIENNE DE GREEFF, **Τὰ παιδιά μας καὶ ἡμεῖς.** Μετάφρασις ΔΗΜ. Ε. ΧΑΡΟΚΟΠΟΥ, ἰατροῦ. 'Εξεδόθη εἰς τὴν σειρὰν τῶν μελετῶν «Ψυχολογία καὶ Ζωή», τοῦ 'Ινστιτούτου ἰατρικῆς ψυχολογίας καὶ ψυχικῆς ὑγιεινῆς. Τόμος 20. 'Αθῆναι. 1955.

'Αρχιμ. ΜΕΘΟΔΙΟΥ ΦΟΥΓΙΑ, 'Αρχιγραμ. τῶν Πατριαρχείων 'Αλεξανδρείας. **Αἱ ἐν Γερμανίᾳ 'Ελληνικαὶ 'Ορθόδοξοι Κοινότητες.** 'Αλεξάνδρεια. 1955.

ΙΕΡΕΜΙΟΥ ΒΑΣΤΗ, 'Ιερομονάχου, ἀδελφοῦ τῆς Ἱ. Μονῆς Πάτμου **Παναγία ἡ Διασώζουσα.** Πάτμος. 1955.

ΥΑΚΙΝΘΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ. **Ἡ ἐσωτερικὴ ζωή. Ἔρευνα καὶ ἀλήθεια**— Σειρὰ Α'. 'Αριθ. 1. 'Αθῆναι.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. **Ὁ ἐφημέριος τοῦ Ἄρς.** 'Αριθ. 3. 'Αθῆναι.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. **Ὁ κρυμμένος θησαυρός. Ἡ Θεία λειτουργία.** 'Αριθ. 5. 'Αθῆναι

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. **Ἡ θεία Πρόνοια.** 'Αριθ. 10. 'Αθῆναι.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. **Τὰ ἑπτὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ.** 'Αριθ. 11. 'Αθῆναι.

GREEK ORTHODOX YEAR BOOK 1955. Greek Archdiocese of N. and S. America. New - York 21. N. Y.

«Τὸ Φῶς τοῦ Χριστοῦ». Δεκαπενθήμερον ἐθνικοθρησκευτικὸν καὶ 'Εκπαιδευτικὸν περιοδικόν. Δ)τὴς ΕΥΣΤΡ. ΚΑΡΑΪΣΑΣ. Ἔτος Α'. ἀριθ. 1. 'Ιανουάριος 1955. Δεληγιώργη 1. Θεσσαλονίκη.

«'Αναμόρφωσις», Μηνιαῖον Θρησκευτικὸν Περιοδικόν. 'Ιδρυτής: Πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΑΚΡΗΣ 1942. Περίοδος Β'. Ἔτος Α'. ἀριθ. 1. Μάρτιος 1955. 'Αθῆναι.

Πρὸς τοὺς κ. συνδρομητὰς

Παρακαλεῖσθε ὅπως ἐμβάσητε διὰ ταχυδρομικῆς ἐπιταγῆς τὴν ἐτησίαν ὑμῶν συνδρομὴν εἰς τὴν διαχείρισιν τοῦ περιοδικοῦ.

Ἐτησία συνδρομὴ	Δρχ.	30.—
Διὰ τὰς Ἱ. Μονάς, Σχολικὰς Βιβλοθήκας, καὶ Σωματεῖα	Δρχ.	50.—
Διὰ τὸ ἐξωτερικὸν	Δολλ.	10

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ "ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ"
Διεύθυνσις: Ἱερὰ Μητρόπολις — Τηλέφ. 56 - 06 — Θεσσαλονίκη

ΤΥΠΟΙΣ: Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ ΥΙΟΙ